

Als de toekomst je lief is...

VERKIEZINGSPROGRAMMA 1986-1990

Redactie:

Het verkiezingsprogramma 1986-1990 werd opgesteld door dr. L. Ginjaar (voorzitter van de commissie), mr. A. Geurtsen, drs. C. de Hart, mr. R. Hazewinkel, H. A. M. Hoefnagels, dr. R. W. de Korte, mevr. A. M. Th. Wind en mr. H. N. A. J. Zijlmans. Als ambtelijk secretaris trad op mevr. M. Th. M. Tangel. Het programma werd definitief vastgesteld door de 72e algemene vergadering van 17 en 18 januari 1986.

Productie:

algemeen secretariaat VVD
postadres is:
Postbus 30836
2500 GV's-Gravenhage
Tel.: 070-614121
Telex: 33564-VVD.NL

Druk:

Ten Brink Meppel b.v.

INHOUD

1. De toekomst ziet er beter uit

2. Overheid en democratie

- de rol van de overheid/5
- de efficiënte overheid/5
- overheid en parlement/5
- binnenlands bestuur/6

3. Rechtsstaat en rechtsontwikkeling

- rechtsontwikkeling/8
- rechtsbescherming/9
- criminaliteitsbestrijding en veiligheid/10

4. Economie en werkgelegenheid

- algemeen financieel en sociaal-economisch beleid/13
- ombuigingen (meer markt, minder overheid)/14
- vernieuwing en versterking van de marktsector/15
- bestrijding (jeugd)werkloosheid/15
- sociale zekerheid/16
- inkomensontwikkeling/17
- fiscaal beleid/18

5. Werk en bedrijf in regio en sector

- regionaal beleid/20
- midden- en kleinbedrijf/20
- land- en tuinbouw, visserij/21
- verkeer en vervoer/23
- energie/24
- consumentenbeleid/24

6. Onze omgeving

- ruimtelijke ordening/26
- milieubeleid/27
- natuur- en landschapsbeleid/28
- stad en dorp/29
- volkshuisvesting/30

7. Onderwijs en wetenschap

- ontplooiing en welzijn/32
- de kwaliteit van het onderwijs/32
- basisonderwijs/33
- algemeen voortgezet onderwijs/33
- beroepsonderwijs/33
- hoger onderwijs/34
- volwasseneneducatie/34
- decentralisatie/deregulering/35
- wetenschaps- en technologiebeleid/35
- informatietechnologie/36
- financiering/prioriteiten/36

8. Welzijn en gezondheid

- welzijn/37
- volksgezondheid/37
- bejaarden/38
- gehandicaptenbeleid/38
- kunst- en cultuurbeleid/39
- sport/40
- recreatie/40
- emancipatie/41
- media/42
- culturele en etnische verschillen/42

9. Nederland en de wereld

- buitenlands beleid/44
- internationale rechtsorde en rechten van de mens/44
- de Europese Gemeenschappen/44
- de Antillen/46
- ontwikkelingssamenwerking/46
- probleemgebieden/47
- vrede en veiligheid/48
- defensie/49

Bijlage: Globale kwantificering/50

1. DE TOEKOMST ZIET ER BETER UIT

Het Urgentieprogramma 1982 van de VVD begon zo: Het gezond maken van onze economie heeft de hoogste prioriteit in de komende kabinetsperiode. Dit zal ingrijpende maatregelen noodzakelijk maken en van iedereen offers vragen, waarbij een ieder moet beseffen dat deelbelangen ondergeschikt dienen te zijn aan dit algemene doel. Zonder dat is het niet mogelijk de werkgelegenheid en het stelsel van sociale zekerheid veilig te stellen.

De VVD heeft zich daaraan gehouden. Zij heeft gedaan, wat zij toen beloofde. Samen met het CDA heeft zij een kabinet gesteund, dat de malaise te lijf ging. Wij zijn niet tevreden met het bereikte, maar menen wel de kiezers te mogen voorhouden, dat het de goede kant op gaat. De toekomst ziet er al beter uit.

De toekomst? Wat weten wij ervan? Liberalen hebben zich wat dat betreft altijd terughoudend opgesteld. Wij geloven in de toekomst, maar koesteren niet een bepaald beeld ervan. Wij weten maar al te goed dat wie een ideaalbeeld, voortvloeiend uit een eens en voor altijd vastgelegde ideologie, tracht te verwirkelijken, geneigd is dwang uit te oefenen. De utopie is de moeder van de totalitaire staat.

Wij trachten de werkelijkheid te beïnvloeden in overeenstemming met onze beginselen. Deze werden laatstelijk geformuleerd in 1981. Over de betekenis ervan in de werkelijkheid van dit decennium handelt het Liberaal Manifest uit datzelfde jaar. De beginselverklaring is kort en helder. De uitwerking zal in onze ingewikkelde samenleving wel altijd problematisch blijven.

Ook bij het nastreven van beperkte doelen, hoe mooi ook, schept men (vaak) nieuwe problemen, ongewild en nauwelijks te voorzien. Recente ervaringen met de gezondheidszorg en met onderwijs voor velen illustreren zulks. Om de prachtige voorzieningen nog enigszins betaalbaar te houden, moeten zij grootschalig zijn. Waardoor het individuele in de knel komt, dat dan weer bescherming behoeft.

Al sinds jaren dragen wij uit dat liberalen geen heilstaaf beloven. Wij zijn ons daarvoor te zeer bewust van het menselijk tekort. Het werkelijke idealisme zien wij in het stapje voor stapje verbeteren van de wereld, ondanks teleurstellingen, ondanks beperkte middelen. Wij menen, dat dit in overeenstemming is met de ethiek die aan onze maatschappij ten grondslag ligt.

Toch moet een ieder, die zich met politiek bemoeit teneinde de werkelijkheid te beïnvloeden, zich wel een beeld van de toekomst vormen. Hij zal zich voor ogen moeten houden, hoe de maatschappij er over enige tijd in grote trekken uit zal

zien, als er geen radicale breuk optreedt. Zo'n toekomstprojectie bij ongewijzigd beleid is onmisbaar, omdat maatregelen die vandaag worden voorgesteld geen uitwerking hebben op de werkelijkheid van vandaag, maar op die van morgen. In de huidige tijd, waarin zowel de technologische als de algemeen maatschappelijke verandering een duizelingwekkende snelheid heeft bereikt is politiek handelen meer dan ooit kleiduiven schieten: Men mikke niet op het object, doch ruim ervoor.

Zo zijn de vooruitzichten over de ontwikkeling van de bevolkingssamenstelling van dien aard (vergrijzing, minder jongeren) dat wij vast kunnen rekenen op nieuwe problemen bij de financiering van ons sociaal stelsel, op verschuivingen in de behoefte aan onderwijs van de jeugd naar volwassenen, op een andere samenstelling van de beroepsbevolking (de helft zal straks boven de 45 jaar zijn). Wij leven ook niet meer in een industriële maatschappij met massaproductie als voornaamste kenmerk. De informatiemaatschappij barst los. Of het een onweer zal blijken dan wel een explosie van mogelijkheden voor individuele ontplooiing hangt af van onze bereidheid innoverend te denken en te handelen. Op dit moment heeft Europa een achterstand, mede door verstarde structuren, elkaar blokkerende belangengroepen en achterhaalde hiërarchieën. Met zijn traditie van vindingrijkheid, veelvormigheid en aandacht voor het immateriële moet ons werelddeel, moet ons land die achterstand in een voorsprong kunnen doen verkeren.

Daar komt nog iets bij. Veel mensen met een eigen, min of meer bewuste toekomstprojectie laten hun maatschappelijk, hun economisch, ja hun stemgedrag erdoor beïnvloeden. Hun toekomstbeeld komt tot stand door wetenschappelijke publicaties, maar ook door persoonlijke verwachtingen en frustraties. In de jaren '60 was de overheersende idee er een van: Alles kan. De politieke discussie ging over de vraag, of de leuke dingen voor de mensen wat sneller of wat langzamer moesten worden ingevoerd.

Op dit moment leven de meesten (en wat vooral van belang is: de jongeren) met een zeer somber verwachtingspatroon. Zij maken zich zorgen over de kernbepanning, de tegenstelling arm-rijk in de wereld, de voortgaande verslechtering van het milieu, de toenemende onveiligheid, de kwaliteit en de maatschappelijke (on-)gerichtheid van het onderwijs, de (jeugd-)werkloosheid, de economische stagnatie, de verstarrende en regelzucht allerwegen. En sommigen maken zich zorgen over het financieringstekort van de overheid, al lijkt dat vooral een probleem waarvan de ernst slechts door min of meer deskundigen wordt beseft. Die zorgen zijn terecht. Bezorgheid hoeft echter niet om te slaan in een gevoel van onmacht, van uitzichtloosheid. En dat zit er wel in. Ten onrechte.

Het huidige kabinet heeft niet stilgezeten. Het heeft op alle genoemde punten gewerkt aan omhoogingen. Om deze te rechtvaardigen heeft het de gevaren moeten benadrukken en zo de zorgelijkheid onder de burgers waarschijnlijk versterkt. Maar het is irrationeel gedrag de boodschap per een kopje kleiner te maken, als zijn boodschap onaangenaam doch juist is. Vooral niet als hij niet heeft volstaan met woorden. De boodschappers in het kabinet hebben er metterdaad voor gezorgd, dat een toekomstprojectie vandaag minder somber kan zijn dan vele kiezers nog vrezen.

Op internationaal terrein is hun bijdrage noodzakelijkerwijs bescheiden geweest. Beheersing van de kernbepapening vereist in elk geval eensgezindheid in de NAVO en deze lijkt haar interne crisis nu te overwinnen. Nederland was daarbij (te) voorzichtig behulpzaam en bracht stabiliteit in zijn buitenlandse politiek. De dreiging van een internationale schulden crisis heeft iets van haar scherpte verloren; de dollarkoers, de rente en de olieprijs worden normaler; de ontwikkelingssamenwerking sorteert soms effect - Nederland deed zijn bescheiden best.

Het milieu is nog niet goed, maar het bewustzijn dat er iets moet worden ondernomen verbreidt zich. De piketpaaltjes zijn geslagen voor een effectievere bestrijding van de criminaliteit. Er wordt werk gemaakt van de betere afstemming van het onderwijs op de behoeften van de maatschappij, hetgeen op termijn bijdraagt tot vermindering van de jeugdwerkloosheid. De werkloosheid loopt al terug en de economie trekt iets aan. De bestrijding van de regelzucht in is gang gezet. En zelfs het forse financieringstekort is - ondanks veel onbegrip en verzet - gereduceerd.

De toekomstprojectie bij ongewijzigd beleid is dus heel wat minder somber dan vier jaar geleden. Als het beleid nog iets sterker zou kunnen worden uitgevoerd, ziet het er tot 1990 beslist gunstig uit.

Daarom schenken wij in het nu voorliggende verkiezingsprogramma vooral aandacht aan die terreinen, waarover men zich de meeste zorgen maakt, waarop het kabinet een begin van succes heeft geboekt en het beleid moet worden voortgezet wil het echt succes oogsten, waarop volgens de VVD nog consequenter optreden het succes sterker en stabiel zal doen zijn.

Het hoogtepunt van de welvaartverdelende verzorgingsstaat ligt achter ons. Wij zijn op weg naar een nieuw evenwicht tussen eigen verantwoordelijkheid en gemeenschapszorg. Eigen verantwoordelijkheid betekent voor liberalen zowel het aanvaarden van risico's als het helpen van anderen die risico's te dragen.

Wij staan voor vrijheid in verantwoordelijkheid. Tegen onverantwoordelijk gedrag in de wereld, in ons land stellen wij ons te weer. Voor het overige wensen wij meer vrijheid, omdat wij geloven dat het herstel niet van bovenaf kan worden bevolen. Dat het vooral uit de maatschappij zelf kan voortkomen.

Een gevoel van onmacht, van uitzichtloosheid leidt tot verval. Het kabinetsbeleid heeft bereikt, dat een dergelijk gevoel geen rechtvaardiging vindt in de maatschappelijke trends. Het mag inzet zijn van de verkiezingsstrijd. Wij willen het nog versterken. Naar onze overtuiging is een flinke scheut liberalisme een eis van deze tijd. Tegen deze achtergrond werden de volgende hoofdstukken geschreven.

2. OVERHEID EN DEMOCRATIE

DE ROL VAN DE OVERHEID

201. Liberalen willen de rol van de overheid beperkt houden. Een minimaal niveau van overheidsbemoeienis is het scheppen van een kader, waarbinnen de individuele vrijheid en veiligheid van de burgers gewaarborgd is. Daarnaast zal de overheid stimulerend optreden wanneer belangrijke maatschappelijke taken niet door de burgers vervuld (kunnen) worden.

202. De complexiteit en de snelle veranderingen van onze huidige samenleving hebben tot gevolg dat ook de rol en de taak van de overheid een voortdurend wisselende zal zijn. Dit houdt in dat taken, die niet meer zinvol zijn, gestopt moeten worden; maar ook, dat nieuwe of bestaande taken (bijvoorbeeld milieubescherming) aangevat of uitgebreid worden.

203. In het algemeen zal de overheid een beleid voeren, gericht op een verhoging van de kwaliteit van het bestaan.

204. De hedendaagse verzorgingsstaat beantwoordt niet aan hetgeen liberalen voor ogen hebben. Dat komt doordat de overheid - veel meer dan nodig is - taken tot zich heeft getrokken en vervolgens een fijnmazig netwerk heeft ontworpen van wetten en regels die samen een verstikkende invloed hebben op de samenleving.

205. Als gevolg hiervan raken typisch liberale waarden als eigen verantwoordelijkheid, zelfrezaamheid en creativiteit bij velen in diskrediet. Voor de zwakkeren in de maatschappij behoort minimaal een menswaardig bestaan gegarandeerd te zijn. Dat betekent echter niet, dat de staat als alles-verzekeraar alle risico's maar moet opvangen.

DE EFFICIËNTE OVERHEID

206. Steeds meer wordt getwijfeld aan de effectiviteit van het overheidsapparaat als instituut. Het huidige overheidsapparaat is uit zijn krachten gegroeid en werkt daardoor belemmerend en zelfs verstikkend. Het vastleggen van problemen op een formulier lost ze niet op. Wetten en regels zijn alleen zinvol als de nakoming in redelijke mate kan worden verwezenlijkt. Het niet handhaven ondermijnt het vertrouwen in de overheid.

207. Door gebrek aan coördinatie wordt er vaak langs elkaar heen gewerkt of veel dubbel werk gedaan, hetgeen voor ambtenaar en burger frustrerend is en uiteraard kostenverhogend werkt. Belangrijke bezuinigingen kunnen nog worden bereikt door het overheidsapparaat - mede op basis van advisering door externe deskundigen - efficiënter in te richten. Budgettering en automatisering zijn daarbij kernbegrippen.

208. Er zal worden onderzocht of samenbundeling van departementen kan leiden tot betere coördinatie op de verschillende beleidsterreinen en daarmee tot grotere doelmatigheid.

209. Voortgegaan moet worden met het huidige regeringsbeleid, dat de nadruk legt op een kritische herbezinning op de taken van de overheid. Daarbij wordt vastgesteld, welke de taken van de overheid zijn en welke prioriteiten daaraan worden toegekend.

210. Bij deze herbezinning zal ook gekozen moeten worden voor het afstoten en privatiseren van taken. Daarbij kan zowel de regelgevende (bestuurlijke) als de uitvoerende overheidstaak apart beoordeeld worden.

Besluitvorming over concrete projecten geschiedt mede aan de hand van door externe bureaus opgestelde kosten/ batenanalyses.

211. Wij streven naar een kleiner, efficient, goed opgeleid en goed betaald ambtenarenapparaat, dat in staat is door het uitzetten van een duidelijk en vooral minder gedetailleerd beleid een voor de burgers meer bevredigend resultaat te bereiken. Een goede interdepartementale loopbaanplanning werkt stimulerend en verhoogt de efficiency.

212. Wil de overheid weer betaalbaar worden dan zal zij een meer bedrijfsmatig beheer moeten toepassen. Automatisering en privatisering van de uitvoering van overheidsbeleid wordt daarom nagestreefd. Voor de taken die door met name de rijksoverheid zelf uitgevoerd worden, wordt voor de besparing van arbeidsuren gemiddeld 2% per jaar als norm aangehouden. Deze operatie is alleen acceptabel wanneer het totaalresultaat wordt bedoeld. Per onderdeel kan het percentage kleiner maar ook groter zijn, mits gebaseerd op taakstellende analyse. De vermindering moet op sociaal verantwoorde wijze worden doorgevoerd.

213. Het stellen van prioriteiten en beslissen over mogelijke afstoting van overheidstaken, alsmede het numeriek terugbrengen van het ambtelijk apparaat, wordt tijdens de kabinetsformatie in hoofdlijnen vastgelegd; daarna is het voortdurend onderdeel van algemeen kabinetsbeleid.

OVERHEID EN PARLEMENT

214. Om de wetgevende taken van het parlement te versterken is het noodzakelijk, dat wetsvoorstellen op duidelijke en beknopte wijze aangeven - waarom regelgeving gewenst is;
- welke doeleinden op welke termijn worden nagestreefd;
- op welk bestuursniveau de regelgeving tot stand moet komen;
- welke de gevolgen zullen zijn voor burgers en bedrijfsleven;

- voor welke periode zij zullen gelden;
- op welke punten een beslissing wordt gevraagd;
- welke de bestuurlijk-organisatorische en financiële consequenties zijn;
- welke de mogelijk negatieve gevolgen zijn voor niet direct betrokkenen;
- op welke wijze de regels gehandhaafd kunnen worden en het beoogde effect kan worden bereikt.

215. Ter versterking van de controlerende taak van het parlement zullen, naast een voortdurend kritische instelling van het parlement zelf, de bevoegdheden van de Algemene Rekenkamer worden uitgebreid met name op het gebied van doelmatigheidsonderzoek.

216. Een grondwetswijziging ter invoering van het zogenaamde minderheidsenqueterecht wordt afgewezen.

BINNENLANDS BESTUUR

217. De overheid is er voor de bevolking. Dienstverlening aan die bevolking dient dan ook een uitgangspunt te zijn van elke bestuurlijke organisatie. Vriendelijkheid naar de burger toe is vanzelfsprekend.

218. De dienstbaarheid en de doelmatigheid van het overheidshandelen zal doorlopend een terrein van onderzoek en rapportage moeten zijn, ook door onafhankelijke organen. Deze kunnen hun bevindingen ook rechtstreeks ter kennis brengen van de vertegenwoordigende lichamen.

219. Decentralisatie van beleid leidt tot een grotere betrokkenheid van de bevolking, tot meer openbaarheid van bestuur, tot een betere aanspreekbaarheid van de overheid voor haar handelen en tot betere beheersbaarheid van de overheidsuitgaven.

220. Ons stelsel van drie bestuurslagen blijft gehandhaafd. Het aantal provincies blijft ongewijzigd.

221. De hoofdkenmerken van het waterschapsbestel dienen in een kaderwet te worden verankerd.

222. Decentralisatie wordt met kracht bevorderd, waarbij het Ministerie van Binnenlandse Zaken een coördinerende en stimulerende taak heeft. Systematisch en bij voortdurend moet worden nagegaan welke taken, met de daarbij behorende verantwoordelijkheden en bevoegdheden (provinciale autonomie) kunnen worden overgedragen aan de lagere overheden. Gedeconcentreerde rijksdiensten behoren over het algemeen te worden gedecentraliseerd tot provinciale diensten.

223. Voorgestaan wordt een systematisch samenghangend herindelingsbeleid, met name ter versterking van de autonomie der gemeenten, mede in het kader van de decentralisatie. Andere factoren dan het inwonertal behoren daarbij ook een belangrijke rol te spelen, zoals de functie van de gemeente, de geografische en sociale gesteldheid, de verwevenheid van voorzieningen met buurgemeenten en de financiële gevolgen.

224. Op daarvoor in aanmerking komende werkterreinen kan vergaande decentralisatie, waarbij ook de provincie geen regelgevende taak houdt of krijgt, eerst bij wijze van proef worden toegepast voor een aantal gemeenten; indien de proef slaagt, wordt die decentralisatie uitgebreid tot andere, uiteindelijk tot alle gemeenten.

225. Geen taken worden overgedragen zonder dat garanties bestaan voor de daarbij behorende overdracht van geldmiddelen ter financiering van de personele en materiële taakinvulling. Het aantal specifieke uitkeringen wordt zoveel mogelijk beperkt door overheveling naar de algemene uitkering van het Provincie- en Gemeentefonds. Dat mag op zich niet leiden tot verhoging van de onroerendgoedbelasting.

226. Op welk niveau (Europa, rijk, provincie, gemeente) elke afzonderlijke taak het beste kan worden uitgeoefend zal worden gezien. Daarbij wordt zoveel mogelijk gekozen voor het dichtst bij de burgers liggend (gemeentelijk) niveau.

227. Bestuurlijke differentiatie moet mogelijk zijn. Het is geen bezwaar maar juist een voordeel, dat gedecentraliseerde voorzieningen niet overal gelijk zijn.

228. Gemeentelijke taken die in overheersende mate aan rijksregelen zijn gebonden, worden door het rijk overgenomen, of-wel de kosten van deze voorzieningen en van de uitvoering (apparaatskosten) worden geheel respectievelijk evenwichtig in verhouding tot de centrale regelgeving door het rijk vergoed. Dit geldt in het bijzonder voor de uitvoering van de Bijstandwet.

229. Veranderingen in het overheidsbeleid dienen tijdig bekend te zijn. Naast de passieve openbaarheid dient meer aandacht te worden gegeven aan actieve voorlichting over het overheidsbeleid.

230. De manier waarop de overheid beleid voert dient rekening te houden met de rechtsbescherming van de burger. Pseudo-wetgeving wordt afgewezen.

231. Het administratief beroep wordt eenvormig gemaakt. Bij beslissingen geeft de overheid de beroepsmogelijkheden en beroepstermijnen aan.

232. De administratieve rechtspraak wordt gedecentraliseerd.

233. De tijd die beroepsprocedures in beslag nemen leidt tot grote vertragingen in de uitvoering van het overheidsbeleid. Voorkomen moet worden dat door het instellen van beroepsprocedures het overheidshandelen feitelijk onmogelijk wordt gemaakt. Versnelling van de beroepsprocedures is noodzakelijk. Indien op een verzoek of beroep niet binnen een bij wet te bepalen termijn is beslist, wordt het geacht te zijn ingewilligd.

234. Een goede voorbereiding op en uitrusting voor rampenbestrijding is een voortdurende noodzaak, zowel op landelijk, provinciaal als gemeentelijk niveau.

235. De burgemeester blijft belast met de zeggenschap ten aanzien van de openbare orde en veiligheid in zijn gemeente, daarbij verantwoordelijk aflegend aan de gemeenteraad. Het opsporings- en vervolgingsbeleid blijft de verantwoordelijkheid van de minister van Justitie en van het Openbaar Ministerie.
Het zgn. driehoeksoverleg tussen burgemeester, Openbaar Ministerie en politie dient wettelijk te worden geregeld.

236. Aan de herbenoemingsprocedure van burgemeesters moet een wezenlijke betekenis worden toegekend.

237. Het arbeidsvoorwaardenbeleid van de overheid moet zodanig zijn dat de bestuurders en ambtenaren in vergelijking met het bedrijfsleven gelijkwaardige arbeidsvoorwaarden kan worden geboden.

3. RECHTSSTAAT EN RECHTSONTWIKKELING

RECHTSONTWIKKELING

301. Wetgeving wil de samenleving helpen ordenen. Zij kan daarin alleen slagen als en zolang haar doeleinden door de samenleving worden onderschreven. Burgerlijke ongehoorzaamheid -het bewust en op ethische gronden overtreden van een voorschrift dat in geweten niet kan worden aanvaard en met de bereidheid de straf op de overtreding te ondergaan- kan een signaal zijn dat zulks niet (langer) het geval is. Massale wetsovertreding als zodanig behoeft niet te duiden op het niet meer aanvaardbaar zijn van de geschonden regel. Als deze welbewust wordt gehandhaafd, dient veeleer de nakoming daarvan zoveel mogelijk te worden verzekerd. De overheid dient niet de beleidsvrijheid te hebben de handhaving van geldend recht achterwege te laten, tenzij dat in redelijkheid niet van haar kan worden gevergd. Een overheid, die op dit punt in gebreke blijft, ondergraaft haar eigen gezag en de kracht van de wetgeving, dus de democratische rechtsstaat.

302. Wetgeving is niet goed, om de enkele reden dat zij bestaat. Een regelmatige beoordeling van effectiviteit en aanvaardbaarheid blijft geboden. Het verdient aanbeveling een onafhankelijk adviesorgaan met de beoordeling van de effectiviteit te belasten; bepaling van de aanvaardbaarheid blijft taak van de volksvertegenwoordiging.

303. Opvattingen over wat wenselijk en nodig is zijn aan veranderingen onderhevig. Een voorbeeld daarvan vormt de zedelijkheidswetgeving. Onderdelen daarvan bijv. die met betrekking tot de homosexualiteit en de pornografie zijn al gewijzigd. Vanuit het besef dat de overheid geen zedenmeester is. Een verdere aanpassing, in het bijzonder van de prostitutiebepalingen, blijft nodig.

304. Het adoptierecht aan gehuwden dient versoepeld te worden. De huidige, vaak te lange, juridische en administratieve procedures moeten sterk vereenvoudigd worden. Het adoptierecht wordt ook toegekend aan niet-huwelijkse samenlevingsvormen en aan alleenwonenden. Het belang van het te adopteren kind dient in alle gevallen voorop te staan.

305. Openheid en openbaarheid van bestuur mogen niet beperkt blijven tot wat de overheid doet. Voor commanditaire vennootschappen, coöperatieve verenigingen en stichtingen dienen, met inachtneming van de specifieke aard van deze lichamen, vergelijkbare regels met betrekking tot openheid en openbaarheid te worden gesteld als reeds in de wetgeving voor naamloze en besloten vennootschappen en voor verenigingen gelden.

306. In het economisch verkeer blijkt nog steeds misbruik gemaakt te worden van het handelen in de vorm van een rechtspersoon. De al lang be-

staande plannen om beter te toetsen of een verklaring van geen bezwaar kan worden afgegeven en om bestuurders persoonlijk aansprakelijk te houden voor frauduleus en malafide handelen dienen snel te worden gerealiseerd.

307. Wanneer de omstandigheden veranderen kan een in het verleden noodzakelijke rechtsbescherming in zijn tegendeel verkeren. Het lijkt zeer waarschijnlijk dat het arbeidsrecht -en in het bijzonder wat de ontslagbepalingen betreft- tot een belemmering is geworden bij het vinden van een werkkring. De bestaande wetgeving zal op dit onbedoelde en ongewenste neveneffect moeten worden onderzocht en dienovereenkomstig gewijzigd.

308. Doordat de wetgever beslissingen voor zich uitschuift wordt in sommige zaken de rechter met een soort pseudo-wetgeving belast. Dat geldt bijvoorbeeld voor het stakingsrecht. Met een wettelijke regeling daarvan (en van het complement: het uitsluitingsrecht) dient eindelijk ernst gemaakt te worden. De rechtsbescherming van de werkwillige moet daarbij mede worden geregeld. Ook het stakingsrecht van ambtenaren dient in een wet te worden vastgelegd waarbij verzekerd dient te worden, dat voor de samenleving vitale diensten ononderbroken verleend blijven worden.

309. Een ander gebied waarop de rechter de taak van de wetgever voor zijn rekening neemt is dat van de euthanasie. In de komende periode dient de wetgever zich uit te spreken over de verantwoord omstandigheden, waaronder op basis van zorgvuldig geformuleerde uitgangspunten hulp bij levensbeëindiging is toegelaten.

310. Een voorbeeld van wetgeving waarvan de aanvaardbaarheid steeds meer wordt betwijfeld en betwist is het alimentatierecht. Alimentatieverplichtingen dienen voor een vaste periode van maximaal 12 jaar - in bijzondere gevallen door de rechter eventueel te verlengen tot 18 jaar - te worden opgelegd, waarbij de duur van die periode mede wordt bepaald in relatie tot de duur van het huwelijk, de zorgplicht voor minderjarige kinderen en de individuele omstandigheden van de betrokken partners.

311. Hoewel de juiste samenhang niet is vastgesteld lijkt er enig verband te bestaan tussen jeugddelinquantie en factoren als gezinsomstandigheden en woonomgeving, gebrekkige opleiding en onderwijs en werkloosheid. Niet al deze factoren zijn vanuit de politiek te beïnvloeden. Waar dat wel mogelijk is dienen maatregelen genomen te worden. Daarbij valt te denken aan versterking van de preventieve) ambulante jeugdhulpverlening en meer internaatplaatsen voor praktijkonderwijs en arbeidstraining, naast de middelen die in het hoofdstuk over het sociaal be-

leid worden genoemd. Deze maatregelen komen niet in de plaats van een versterking van het functioneel toezicht en andere preventieve maatregelen, doch als aanvulling daarop en begeleiding daarvan.

312. Preventieve maatregelen zullen niet voorkomen dat een toenemend aantal jeugdigen met de strafrechter in aanraking komt. Het verdient aanbeveling aan deze jeugdigen een eerste vangnet te bieden bestaande uit een gevarieerd pakket van alternatieve straffen. Zorgvuldige evaluatie van de bruikbaarheid hiervan dient zo snel mogelijk te geschieden. Aan tijdelijke vrijheidsberoving zal niet altijd ontkomen kunnen worden. Een beperkte vergroting van de capaciteiten van de rijsinrichtingen voor opvoeding en van de tucht-scholen zal daarom voorzien moeten worden.

313. In de kindbescherming en de jeugdstraf-inrichtingen zijn de kinderen van buitenlanders oververtegenwoordigd. Extra middelen zullen beschikbaar moeten komen om aangepaste hulpverleningsmethoden voor jongeren van de zgn. culturele minderheden verder te ontwikkelen en om hulpverleners van ambulante en residentiële instellingen daarin te trainen.

314. De werkdruk bij de rechterlijke macht dient te worden verlicht en de knelpunten bij het Openbaar Ministerie moeten worden opgeheven. Daartoe kunnen dienen automatisering van de justitiële documentatiediensten, modernisering van de administratieve organisatie en toereikende inhoudelijke ondersteuning.

315. Het invoeren van administratieve boetes ook voor andere dan verkeersdelicten wordt overwogen. Bezien wordt de mogelijkheid tot het heffen van een - bij slagen van het beroep te restitueren - griffierecht voor hoger beroep en cassatie.

316. Herstel of vergoeding van schade, aan particulieren of de gemeenschap toegebracht, zal meer dan tot nu toe ook binnen het kader van het strafrecht moeten worden nagestreefd.

317. Alternatieve straffen dienen in een redelijke en zinvolle verhouding te staan tot het berechte delict; het strafkarakter mag daaraan dan ook niet ontbreken. Waar zij kunnen strekken tot herstel van de met het plegen van het delict toegebrachte schade verdient hun toepassing de voorkeur.

318. Voorwaardelijke invrijheidstelling en proefverlofregelingen dienen niet automatisch te worden toegepast. Zij moeten nadrukkelijk aan het gedrag en de resocialiseringsmogelijkheden worden getoetst.

319. Het Europa van de burger vraagt om ge-

meenschappelijk optreden ter bescherming van de veiligheid van die burger en van zijn bezittingen. Het vraagt ook om bescherming binnen de EG van de overige rechten van die burger, waaronder zijn vrijheidsrechten jegens de organen van de Gemeenschap. Daarom moet de EG toetreden tot de Europese Conventie inzake de Rechten van de Mens.

320. De liberalen waren de eersten in Europa, die vroegen om het in het EG-Verdrag vastleggen van een Gemeenschapsmensenrechtencharter. Zij gaan daarmee door, tot dat charter er is. Zij blijven ook streven naar harmonisatie van het familierecht, in het bijzonder voor wat betreft het kinderecht, met inbegrip van de bepalingen over ouderlijke macht en voogdij, en het adoptierecht.

321. De werking van wettelijk vastgelegde rechten en verplichtingen hangt mede af van de mate waarin de burger zich van een en ander bewust is, resp. bereid is zijn plichten na te komen. Die bewustwording kan worden bevorderd door in begrijpelijk Nederlands gestelde rechtsregels en een voortdurende voorlichting over doel en inhoud daarvan.

Naast het onderwijs en de media heeft ook de overheid hier een taak. Die taak heeft de overheid in het bijzonder, als het gaat om het handhaven van bestaande wetgeving. Niet begrepen, niet nageleefd en niet gehandhaafde rechtsregels doen afbreuk aan de rechtsstaat, voor de handhaving waarvan wij ons met alle kracht willen inzetten.

RECHTSBESCHERMING

322. Het is niet voldoende dat wetten aan de burger rechten toekennen. Hij moet ook daadwerkelijk de kans krijgen daarvan gebruik te maken. Dat vereist kortere procedures en minder formaliteiten. Dat vraagt ook om het wegnemen van financiële belemmeringen, daarbij rekening houdend met de individuele draagkracht, zonder dat dit mag leiden tot lichtvaardig procederen.

323. Dierzelfde doeleinden worden gediend met vereenvoudiging van met name administratieve procedures. Een kritische doorlichting daarvan op aspecten als voldoende maar niet overmatige inspraak en rechtsbescherming dient dan ook plaats te vinden.

324. De handhaving van beroeps- en gedragsnormen voor specifieke doelgroepen wordt in ons rechtsbestel veelal overgelaten aan het tuchtrecht. Deze vorm van geprivatiseerde rechtspraak is aanvaardbaar mits de gestelde normen publiekelijk kenbaar zijn gemaakt en zij in openbaarheid gehandhaafd worden.

325. Relatieve welvaartsverschillen, regionale oorlogen en oorlogsdreiging, natuurrampen en

vervolgingen houden een voortdurende migratiestroom in de wereld in stand. Gezien de druk die de huidige samenstelling van onze bevolking reeds legt op delen van de samenleving is een ruim toelatingsbeleid niet langer mogelijk. Binnen dat door de rijksoverheid te voeren beleid dient allereerst ruimte te zijn voor gezinshereniging en voor een rechtvaardig aandeel in de opvang van slachtoffers van vervolging.

326. Vreemdelingen genieten op ons grondgebied in beginsel dezelfde rechtsbescherming als aan Nederlanders toekomt. Een uitzondering hierop vormen de bepalingen op het gebied van toelating en uitzetting.

327. Vreemdelingen die op illegale wijze ons land zijn binnengekomen en die geen aanspraak kunnen doen gelden op asyl, worden terstond na hun aanhouding naar het land van herkomst teruggezonden.
Vreemdelingen, die zich binnen vijf jaar na hun toelating schuldig maken aan een ernstig misdrijf, kunnen als onderdeel van de door de rechter aan hen op te leggen straf, terstond na ommekeer van deze straf uit ons land worden uitgewezen.

328. De in ons land reeds getroffen maatregelen ter voorkoming van discriminatie van personen op grond van hun geestelijke of maatschappelijke overtuiging, huidskleur, ras, nationaliteit, taal, sexe, seksuele geaardheid, burgerlijke staat of welke andere grond van ook, dienen verbeterd te worden.

329. Rechten hebben alleen dan zin als de burger ze kent. In het bijzonder als de overheid een voor de burger ongunstige beslissing heeft genomen moet hem tijdig en duidelijk worden meegedeeld hoe, waar en binnen welke termijn hij daartegen in beroep kan gaan. Dat is een van de dingen, die in een Wet houdende algemene bepalingen van administratieve rechtsbescherming geregeld moeten worden.

330. De privacy van het individu is een groot goed, dat optimale bescherming verdient. Deze kan en mag echter nooit zover gaan, dat dat leidt tot het zich kunnen onttrekken aan controle op het naleven van wettelijke verplichtingen.

331. Wetgeving ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer bij persoonsregistraties dient zo snel mogelijk tot stand te komen. Deze wetgeving dient de volgende elementen te omvatten:

- versterking van de rechten van het individu; kennisgeving van eerste opname, inzage-recht, correctierecht en schoningsrecht; uitzonderingen hierop in het belang van de veiligheid van de staat, de bestrijding van de criminaliteit of andere dwingende redenen van algemeen belang dienen

bij wet te worden vastgesteld;

- een reglementeringsplicht voor de houder van een registratiesysteem in alle gevallen van enige importantie; in het reglement wordt in ieder geval opgenomen welke gegevens worden geregistreerd en aan wie gegevens worden verstrekt; koppeling van persoonsregistraties dient te worden beperkt;
- verbods- en strafbepalingen bij anders handelen dan in het reglement aangegeven;
- een klachtrecht voor de geregistreerde, alsmede een recht op schadevergoeding.

Zelfregulering wordt bevorderd.
Ondernemingsraden krijgen het adviesrecht bij personeelsregistraties.

332. Er worden regels gesteld voor de beveiliging van in computergeheugens of anderszins opgeslagen gegevens bij de overheid. Daarbij dient tevens aandacht geschonken te worden aan de bescherming van gegevens bij datatransmissie. Het inbreken in computerbestanden en andere vormen van ongeoorloofd gebruik van een computer of databank wordt strafbaar gesteld, voor zover de betrokken handeling niet reeds uit anderen hoofde strafbaar is.

333. De positie van slachtoffers van misdrijven is nog altijd slecht. Hun opvang door deskundigen - bij voorkeur met behulp van particuliere organisaties die daartoe van de overheid ondersteuning krijgen - moet financieel verzekerd worden. Daarnaast hebben zij op zijn minst recht op een regelmatige en, indien dat ter verduidelijking nodig is, gemotiveerde berichtgeving van de kant van het Openbaar Ministerie ten aanzien van de zaak waarbij zij betrokken zijn.

334. Bij de bestrijding van (sexueel) geweld wordt gedacht aan de bescherming van alle categorieën van slachtoffers.

335 De Wet op het schadefonds voor slachtoffers van geweldsmisdrijven moet worden verbeterd. De huidige drempels zijn te hoog en de uitkeringen te laag.

CRIMINALITEITSBESTRIJDING EN VEILIGHEID

336. Veel irritatie in de samenleving wordt veroorzaakt door het gevoel machteloos te staan tegenover en onvoldoende te worden beschermd tegen criminele aantasting van persoon of eigendom. Versterking van het politie-apparaat in man-schappen, maar vooral ook door betere samenwerking in grotere verbanden en verbetering van de werkorganisatie onder meer door automatisering van en het meer inschakelen van burgerambtenaren voor het bureauwerk, dienen te leiden tot versterking van de veiligheid en het veiligheidsgevoel door het meer zichtbaar aanwezig zijn van de politie in wijk en straat, vooral op bedreigde punten.

337. Bij de bepaling van de sterkte van de politie dient naast inwonertal en bevolkingssamenstelling ook de omvang en aard van de criminaliteit te worden meegewogen. Daar waar het inwonertal ten gevolge van recreatieve activiteiten gedurende een langere periode veel hoger is dan het geregistreerde inwonertal, dient ter bescherming van persoon en goed en ter voorkoming van calamiteiten de sterkte van het politiekorps adequaat te worden aangepast.

338. Het beloningstelsel van de politie moet worden herzien. In het bijzonder dienen de executieve politiefuncties positief te worden gehervormd. Rechtspositionele beperkingen en gebrekkige financiële middelen mogen geen reden zijn om met noodzakelijk te achten onderzoek ontijdig te stoppen.

339. Opleiding, vorming en training van de politie moeten in het bijzonder worden gericht op het voorkomen van misdrijven en op hulpverlening aan de burgers. Tijdens de politie-opleiding dient extra aandacht geschonken te worden aan de opvang van slachtoffers van (sexueel) geweld en van discriminatie. Daarvoor moet binnen de organisatie rekening worden gehouden met de aanwezigheid van vrouwelijke ambtenaren.

340. Oneigenlijke politietaken, zoals het verlenen van vergunningen en ontheffingen, dienen aan anderen te worden opgedragen. Om opgelegde boetes daadwerkelijk te kunnen incasseren dient een nauwere samenwerking met de belastingdienst tot stand te komen, met behoud overigens van de wettelijke taak van het Openbaar Ministerie tot executie van strafvonnissen.

341. De efficiency van het politie-apparaat en de effectiviteit van het politie-optreden moeten worden verbeterd. Daartoe dienen alle beschikbare mogelijkheden op het gebied van opleiding, permanente scholing, inzetbaarheid, coördinatie en promotie te worden benut, die beide soorten van politie in staat stellen om ondanks de gescheiden organisatie als een eenheid te functioneren. Dat kan het beste gebeuren door de Rijkspolitie ook bij het departement van Binnenlandse Zaken onder te brengen, onder samenvoeging van beide directies Politie. Aan het gezag van de minister van Justitie over de politie in het raam van de criminaliteitsbestrijding wordt daarbij op geen enkele wijze afbreuk gedaan.

342. De politieke taken en bevoegdheden van de Koninklijke Marechaussee dienen in de Politie te worden vastgelegd.

343. De reservepolitie wordt gehandhaafd. Voor het functioneren worden de noodzakelijke middelen beschikbaar gesteld.

344. Opsporing, vervolging, berechting en executie van straf behoren op elkaar aan te sluiten en wel zo, dat in geen van de vier genoemde stadia capaciteitsproblemen hetzij tot (grote) vertraging hetzij tot kwaliteitsvermindering van het functioneren van het strafrechtelijk systeem leiden. Het is in het bijzonder niet aanvaardbaar dat een tekort aan cellen ertoe leidt, dat niet tot vervolging wordt overgegaan, verdachten van ernstige delicten in afwachting van hun berechting worden vrijgelaten of dat veel tijd verloopt tussen de veroordeling en de tenuitvoerlegging van de straf. De cellencapaciteit moet binnen de komende periode op het peil van de gebleken behoefte worden gebracht.

345. Waar ontsnapping van gevangenen moeilijker gemaakt kan worden door het treffen van bouwkundige voorzieningen, het toepassen van moderne technologie en/of het versterken van de bewaking, mogen doeltreffende maatregelen niet achterwege gelaten worden.

346. De rechtspositie en de arbeidsomstandigheden van het personeel in gevangenissen en huizen van bewaring moeten worden verbeterd. Daarbij kan differentiatie naar aard van inrichting een van de uitgangspunten zijn.

347. Ook op de burger zelf rust een taak bij het vergroten van zijn veiligheid. De verantwoordelijkheid voor het treffen van maatregelen ter verzekering van orde en rust bij grote manifestaties en evenementen, sportwedstrijden daaronder begrepen, berust primair bij de organisatoren daarvan.

Indien het inroepen van politiehulp daarbij leidt tot extra kosten dienen deze mede gedragen te worden door het betrokken evenement.

348. De bestaande mogelijkheden om vandalisme en criminaliteit bij sportwedstrijden via een snelrechtprocedure te bestraffen moeten vaker worden toegepast.

349. Vandalisme en kleine criminaliteit in woon- en winkelwijken kunnen worden tegengegaan door meer oplettendheid van de buurtgenoten die zich medeverantwoordelijk voelen voor het wel en wee van de buurt en daartoe nauw met de politie samenwerken. De toegenomen onverschilligheid voor het welzijn van de eigen woonomgeving dient plaats te maken voor deze vorm van eigen verantwoordelijkheid. Deze gezamenlijk ervaren verantwoordelijkheid zal de weggvallende sociale controle moeten vervangen. Daarnaast is functioneel toezicht vereist.

350. De wettelijke regeling ten aanzien van particuliere bewakings- en beveiligingsdiensten moet worden verbeterd nu deze diensten een steeds belangrijker plaats zijn gaan innemen.

351. Een deel van de kleine criminaliteit (en helaas ook van grote delicten) hangt nauw samen met de problematiek van het druggebruik. De bestrijding van de handel in drugs (in het bijzonder die in hard-drugs) verdient de hoogste prioriteit. Het gaat hierbij immers om een van de ernstigste misdrijven van deze tijd, waarvan vooral jeugdigen het slachtoffer zijn.

352. Maar daar kan het niet bij blijven. Naast betere en intensievere voorlichting over de schadelijke gevolgen van het druggebruik moeten voor druggebruikers, de mogelijkheden voor medische behandeling en begeleiding en in het bijzonder die voor het ondergaan van een ontweningskuur worden versterkt.

353. Wanneer bestraffing van de gebruiker die ten koste van (het bezit van) anderen in zijn dagelijkse behoefte voorziet niet leidt tot gedragsaanpassing, dient de rechter in geval van herhaling de mogelijkheid te hebben het opnemen in een afkickcentrum dwingend op te leggen. Daarbij is een gedegen begeleiding en eventuele (her)scholing gericht op een verantwoorde terugkeer in de samenleving noodzakelijk.

354. Behalve door de kleine criminaliteit wordt de burger regelmatig opgeschrikt door berichten over terreurdaden waarvan onschuldigen het slachtoffer zijn. Deze delicten dienen met alle beschikbare middelen te worden tegengegaan.

355. De zware criminaliteit blijkt hoe langer hoe meer een internationaal karakter te tonen. Internationale samenwerking, in het bijzonder binnen de EG, is dan ook nodig om dat kwaad te bestrijden. Er dient een vereenvoudiging te komen van de procedures te behoeve van internationale gegevensverschaffing.

356. Indien het niet mogelijk blijkt de doelstelling van Interpol uit te breiden tot delicten met een politieke achtergrond, dient in Europees verband een samenwerkingsovereenkomst tot stand te komen, gericht op de bestrijding van deze criminele activiteiten.

357. Ook overigens dient de samenwerking binnen Europa op het gebied van de criminaliteitsbestrijding te worden versterkt. Er moeten afspraken worden gemaakt met betrekking tot de onderlinge politiehulp. Overeenkomsten, die regelen wanneer en onder welke voorwaarden opsporings- en aanhoudingsbevoegdheden buiten de nationale landsgrenzen kunnen worden uitgeoefend, moeten tot stand gebracht worden.

358. De strafwetgeving in Europa moet worden geharmoniseerd. In dat kader moet de professionele criminaliteit harder worden aangepakt. Dit kan o.a. geschieden door verhoging van de effecti-

viteit van de bestraffing door afroeping van het met het misdrijf behaalde voordeel naast de strafoplegging, verruiming van de bevoegdheden van de politie en meer mogelijkheden tot verbeurdverklaring van bezittingen van beroepsmisdadigers.

359. Aan bestrijding van milieucriminaliteit zal verhoogde prioriteit gegeven moeten worden. Opleidingsprogramma's zullen de kennis van de reguliere politie dienaangaande moeten verbeteren. De instelling van het milieubijstandsteam verdient adhesie.

4. ECONOMIE EN WERKGELEGENHEID

ALGEMEEN FINANCIËEL EN SOCIAAL-ECONOMISCH BELEID

401. Mede dankzij het kabinetsbeleid is de sterke groei van de werkloosheid een halt toegevoerd en is het aantal werklozen - ondanks het hoge arbeidsaanbod - gedaald. Niettemin zijn nog zeer velen werkloos. Vooral de langdurig werklozen en de schoolverlaters zonder werk zijn een bron van grote zorg. Meer werkgelegenheid is dan ook een centrale opgave voor het beleid in de komende kabinetsperiode.

402. De bevordering van de werkgelegenheid kan niet los gezien worden van de groei van de wereldeconomie en het Nederlandse aandeel in die groei. Vanaf het begin van de jaren zeventig is onze nationale groei stelselmatig achtergebleven bij de internationale groei. Mede dankzij het kabinetsbeleid van gezondmaking van de structuur van onze economie is daarin een keer ten goede gebracht. Voltooiing van deze gezondmaking en vergroting van ons economische groeivermogen is een eerste doelstelling van het financiële en sociaal-economische beleid in de komende periode.

403. De economische groei dient te worden vergroot door stimulering van de aanbodzijde van de economie in het algemeen en door stimulering van de technologische vernieuwing en de investeringen in het bijzonder. Door het hoge arbeidsaanbod en het veel te lage niveau van de investeringen in het verleden is de onaanvaardbaar hoge werkloosheid overwegend structureel van aard. Voor duurzame bestrijding van de structurele werkloosheid moet derhalve voorrang gegeven worden aan de uitbreidings- en vernieuwingsinvesteringen boven de consumptieve bestedingen zonder de laatste categorie te verwaarlozen. Afhankelijk van de economische ontwikkeling steunt Nederland initiatieven tot een Europees conjunctuurbeleid.

404. Om de aanbodzijde van de economie te stimuleren wordt gestreefd naar een bestendig ondernemingsklimaat, voortgaande algemene loonmatiging in combinatie met verdere verlaging van belastingen en premies, doelmatiger inkomensverhoudingen, vermindering van regelgeving en bureaucratie, versterking van het vakgerichte onderwijs en uitbreiding van de mogelijkheden tot om-, bij- en herscholing.

405. De VVD wil de collectieve lastendruk jaarlijks met 1% van het nationaal inkomen verlagen. Bij 2% economische groei kunnen daardoor de lonen en de uitkeringen op het huidige koopkrachtpijl gehandhaafd blijven. Bovendien kan daardoor het veel te grote verschil tussen bruto- en netto-lonen verminderd worden. Hierdoor kan de werkgelegenheid in de marktsector worden gestimuleerd en de belasting- en premiefraude en het

wijd verbreide verschijnsel van zwartwerken worden teruggedrongen.

406. Indien de economische groei groter zou blijven, dan de 2% waarvan wordt uitgegaan, dient de extra ruimte die hieruit zou voortvloeien ten goede te komen aan collectieve lastenverlichting in de vorm van verdere belasting- en premieverlaging voor de burger. Bij deze belastingverlaging zal het accent liggen op vermindering van de marginale druk.

407. Ter gezondmaking van de structuur van onze economie wordt - naast algemene loonmatiging in combinatie met verlaging van belastingen en premies - gestreefd naar een vermindering van het financieringstekort van de gehele overheid. Deze verlaging is geboden om de groeiende rentelasten vanwege de staatsschuld op termijn te stabiliseren, de binnenlandse rentevoet te verlagen en meer ruimte te maken op de binnenlandse kapitaalmarkt voor uitbreidings- en vernieuwingsinvesteringen.

408. De gewenste vermindering van de collectieve lasten met 1% van het nationaal inkomen per jaar en de gewenste daling van het financieringstekort maken een verdere verlaging van de collectieve uitgaven noodzakelijk. De benodigde omhoogstaakstelling in de gehele periode 1987-1990 wordt - bij 2% economische groei - op 18 à 20 miljard gulden geraamd.

409. De uitbreidings- en vernieuwingsinvesteringen van het bedrijfsleven worden het beste bevorderd door voortzetting van het winstherstel en door een bestendig ondernemingsklimaat. Dankzij de algemene loonmatiging en de lastenverlichting voor de bedrijven zijn de winsten reeds zichtbaar verbeterd. De eigen vermogensverhoudingen zijn echter nog niet gezond. Daarom moet er naar gestreefd worden dat van het in de bedrijven (exclusief de aardgasexploitatie) gevormde inkomen tenminste 20% toevloeit naar de factor kapitaal en 80% naar de factor arbeid (d.w.z. de arbeidsinkomensquote moet 80 of lager worden).

410. De overheidsinvesteringen in de infrastructuur - met uitstralingseffecten op de technologische vernieuwing van de industrie, op de uitbreidings- en vernieuwingsinvesteringen van de bedrijven en op de particuliere productie - moeten worden vergroot. Deze extra inspanning dient gefinancierd te worden door gelijktijdige verlaging van minder noodzakelijke overheidsuitgaven in de consumptieve sfeer respectievelijk uit de opbrengst van af te stoten staatsdeelnemingen.

411. Om de geldontwaarding zo laag mogelijk te houden en de positie van de gulden te beschermen dient het monetaire beleid gericht te zijn op een geldcreatie, die gelijke tred houdt met de structuur

rele groei van onze economie.

412. De overheid schept de randvoorwaarden om de doelstellingen van meer economische groei en meer werkgelegenheid waar te maken. Binnen die randvoorwaarden dragen de sociale partners hun eigen verantwoordelijkheid bij de ontwikkeling en uitvoering van het sociaal-economisch beleid. Daarbij zet de overheid zich in voor een goede communicatie over en weer met de sociale partners. In dat kader zal het vergroten van de eigen beleidsruimte van de sociale partners bij de inrichting en uitvoering van de sociale zekerheid en bij het arbeidsmarkt-, arbeidsvoorzieningen- en arbeidsomstandighedenbeleid worden nagestreefd. Met uitzondering van extreme economische situaties zal de overheid niet ingrijpen in de loonvorming in de marktsector.

413. Binnen de Europese Gemeenschap is grote behoefte aan een werkelijk gemeenschappelijke markt. Daartoe moet - mede onder voortdurende aandrang van Nederland - krachtig gewerkt worden aan convergentie van de economieën van de lidstaten in het algemeen en aan harmonisatie van de belastingen en de sociale wetgeving, uitbouw van het Europese Monetair Stelsel (EMS), bundeling van de inspanningen op het gebied van de technologische innovatie (Eureka) en snelle standaardisatie van Europese normen in het bijzonder.

OMBUIGINGEN (MEER MARKT, MINDER OVERHEID)

414. De privatisering en afstoting van collectieve taken bij de overheid, in de sociale zekerheid, in de volksgezondheid en in het gesubsidieerde welzijnswerk krijgen een centrale plaats in het beleid. Daarbij zal mede gebruik worden gemaakt van advisering door externe deskundigen. Privatisering en afstoting van taken worden een vast onderdeel van de begrotingscyclus. Waar vanuit het oogpunt van algemeen belang staatsdeelneming niet strikt vereist is stoot de overheid haar aandelen in zelfstandige bedrijven stapsgewijs af.

415. De Postbank dient volledig te worden gepriyatiseerd. Zolang dat nog niet het geval is dient de Postbank zich te beperken tot de functie van retailbank en zich niet bezig te houden met commerciële nevenactiviteiten. De reorganisatie van de PTT moet ertoe leiden dat onderdelen van dit bedrijf zullen worden gepriyatiseerd (conform de aanbevelingen van de commissie-Steenbergen).

416. Daar waar privatisering niet mogelijk of wenselijk is wordt in principe het profijtbeginsel systematisch doorgevoerd. Overheidstarieven en retributies, die kostendekkend zijn gemaakt, mogen niet sneller stijgen dan de jaarlijkse geldont-

waarding. Bij het kostendekkend maken dient primair te worden gestreefd naar het verlagen van de kosten. Het dekkend maken door vergroting van de inkomsten via tariefsverhogingen dient aan strengere beleids- en controlemaatregelen te worden gebonden.

417. In samenhang met de vermindering van collectieve taken wordt het arbeidsvolume bij de overheid en in de gesubsidieerde en gepremieerde sector, gerekend naar het totaal aantal gewerkte arbeidsuren, met gemiddeld 2% per jaar teruggebracht. Daarbinnen moet differentiatie mogelijk zijn. Zo dienen de personeelsformaties van bijv. politie, rechterlijke macht en gevangeniswezen hiervan te worden uitgezonderd.

418. De overheidsbestedingen worden strikt in de hand gehouden. Deze beheersing zal zich voltrekken door:

- stringente toepassing van de budgettaire spelregels en procedures;
- consequente voortzetting van de heroverwegingsoperaties;
- het op ruime schaal invoeren van horizonwetgeving;
- de zogeheten open-einde-regelingen van een effectieve budgettering te voorzien en geen nieuwe open-einde-regelingen in het leven te roepen;
- verscherping van de procedures met betrekking tot de kostenbewaking van grote overheidsprojecten;
- uitgavenoverschrijdingen binnen het desbetreffende begrotingshoofdstuk te compenseren;
- beleidsinvesteringen zoveel mogelijk door herschikking van lopende uitgaven te financieren;
- prikkels gericht op een meer efficiënte bedrijfsvoering zoals het werken met budgetten en budgethouders in te bouwen;
- een meer terughoudende opstelling van de overheid bij garantieverleningen;
- verbetering van de informatiesystemen;
- de controlebevoegdheden van de Algemene Rekenkamer uit te breiden, met name ter versterking van het doelmatigheidsonderzoek.

419. De uitgaven in de sociale zekerheid en de volksgezondheid worden door een krachtig volumebeleid verder teruggedrongen. In de sociale zekerheid zal dit vooral gebeuren via vermindering van vermijdbaar verzuim als gevolg van ziekte en arbeidsongeschiktheid, respectievelijk via intensivering van de bestrijding van oneigenlijk gebruik en misbruik. In de volksgezondheid zal dit vooral gebeuren via budgettering in samenhang met vermindering van de bestaande overcapaciteit aan bedden en verschuiving van de kostbare tweede-lijnszorg naar de minder kostbare eerste-lijnszorg.

VERNIEUWING EN VERSTERKING VAN DE MARKTSECTOR

420. Het industriebeleid van de overheid dient gericht te zijn op de gezonde ondernemingen met toekomstperspectief. Het zal zoveel mogelijk generiek van aard zijn. Centrale doelstellingen van dit beleid zijn de technologische vernieuwing, exportbevordering, verdere arbeidskostenmatiging, gezondmaking van de eigen vermogensverhoudingen en vermindering van bureaucratie en regelgeving voor het bedrijfsleven (o.a. door verdere versoepeling van de ontslagbepalingen).

421. Het industriebeleid zal offensief en op vernieuwing gericht zijn. Het zal zoveel mogelijk generiek van aard zijn. Het aantal specifieke regelingen wordt verder teruggebracht. Voorzover steunverlening beoordeling van individuele bedrijven vereist, wordt zij beperkt tot de zogeheten herstellfinanciering, ontwikkelingskredieten en subsidies voor technologisch hoogwaardige projecten. Mede ter voorkoming van een arbitraire beoordeling worden de beleidsvaststelling en beleidsuitvoering zoveel mogelijk gescheiden. Daartoe geëquipeerde en op afstand van de overheid geplaatste instanties worden met de zakelijke uitvoering van het steuninstrumentarium belast. De controlefunctie van het parlement zal daarbij worden verzwakt en meer structureel gericht.

422. Voor Nederland kansrijke activiteiten worden via het zogeheten aandachtsgebiedenbeleid van de overheid in nauwe samenspraak met het bedrijfsleven en de (grote) onderzoekinstellingen ondersteund. Het overheidsaankoopbeleid dient nadrukkelijk op technologische vernieuwing te worden gericht en meer kansen te bieden aan het innoverende midden- en kleinbedrijf. De financiële middelen ter stimulering van onderzoek en ontwikkeling in de marktsector worden meer in overeenstemming gebracht met de niveaus in de ons omringende industrie-landen. Dit kan gebeuren door herschikking van de gelden voor bestaande, minder noodzakelijke regelingen. Nederland zet zich voorts in voor meer Europese projecten op het gebied van onderzoek en ontwikkeling.

423. De kleine startende ondernemingen zijn kernen van nieuwe economische activiteit en zorgen in het bijzonder voor nieuwe werkgelegenheid. De positie van de startende ondernemer dient daarom versterkt te worden.

424. Vanwege het overstelpende belang van de informatietechnologie, waaronder begrepen de micro-electronica, voor de vernieuwing en ontwikkeling van de economie wordt het beleid terzake gecoördineerd door het ministerie van Economische Zaken. Er wordt een beleidsplan opgesteld dat zich onder meer richt op:

- stimulering van verder onderzoek op dit terrein, van experimentele projecten, van kennisversprei-

ding en van goede voorlichting;

- stimulering van voldoende opleidingsmogelijkheden voor deskundigen op diverse niveaus, zowel in het reguliere onderwijs (in overleg met het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen) als via bij- en herscholing (nationaal inhaalprogramma informatica);
- bevordering van een goede telecommunicatie-infrastructuur, een op innovatie gericht beleid van de PTT en van marktconforme tarieven; een en ander in overleg met de minister belast met de zorg voor de PTT.

425. De WIR-gelden worden in de komende kabinetperiode stapsgewijs omgezet in:

- een vervroegde afschrijvingsfaciliteit en investerings-aftrek,
 - verlaging van werkgeverspremies,
 - verlaging van loon- en inkomstenbelasting.
- De WIR-kleinschaligheidsvoorziening blijft met het oog op de achtergebleven winstpositie van het midden- en kleinbedrijf vooralsnog gehandhaafd. Aan het netto-profit van de WIR-gelden voor het bedrijfsleven wordt niet getornd.

426. Het exportbeleid zal zoveel mogelijk gericht zijn op concurrerende financieringsvoorwaarden voor de Nederlandse exporteurs. De gebundelde exportbevordering van de kleine en middelgrote bedrijven krijgt extra aandacht. Meer voorlichting wordt gegeven over het belang van het kwaliteitsniveau van de Nederlandse producten en diensten op de exportmarkten. Protectionisme, binnen de EG en daarbuiten, moet bestreden worden.

427. De coördinatie tussen ontwikkelingssamenwerking en handelsbevordering wordt versterkt opdat het Nederlandse bedrijfsleven optimaal kan inspelen op de mogelijkheden, die de ontwikkelingssamenwerking biedt.

BESTRIJDING (JEUGD)WERKLOOSHEID

428. De onaanvaardbaar hoge (jeugd)werkloosheid en het verwachte arbeidsaanbod in de komende jaren vragen de hoogste inzet van sociale partners en overheid. Daarbij is de vergroting van de structurele economische groei het meest effectieve middel om de werkloosheid duurzaam te bestrijden en op de langere termijn te kunnen overwinnen.

429. Arbeidsduurverkorting - die op flexibele en decentrale wijze gestalte krijgt - is een welkom, aanvullend middel om op korte termijn tot vermindering van de werkloosheid te komen indien de bedrijfstijd tenminste wordt gehandhaafd en zo mogelijk wordt verlengd. Daarbij dient verhoging van arbeidskosten te worden vermeden. De overheid kan dit bevorderen door vermindering van de belasting- en premiedruk, waardoor het

koopkrachtverlies voor de werknemers zoveel mogelijk achterwege blijft. Verkorting van de arbeidsduur is en blijft primair een aangelegenheid van de sociale partners. Het bij wet opleggen van een algemene werkweekverkortings is in strijd met het beginsel van vrije onderhandelingen en wordt derhalve afgewezen.

430. Deeltijdarbeid, waarbij banen gesplitst worden, is een verantwoord middel tot spreiding van werk, omdat op die manier het beste rekening gehouden kan worden met de individuele voorkeur van zowel werknemers als werkgevers ten aanzien van het aantal te werken uren. Deeltijdarbeid moet daarom bevorderd worden door bestaande belemmeringen, met name in de sfeer van de sociale zekerheid, op voortvarende wijze op te lossen.

431. De aanpak van de werkloosheid dient voorts met inzet van alle aanwezige middelen gericht te worden op een zodanige verbetering van de arbeidsmarktpositie van de (jeugdige) langdurig werklozen, dat blijvende arbeidsparticipatie weer mogelijk wordt. Een dergelijke aanpak van de maatschappij-ontwrichtende langdurige werkloosheid kan alleen tot succes leiden indien overheid en sociale partners daar gezamenlijk de schouders onder zetten.

432. Daarbij wordt allereerst gedacht aan een verdere uitbreiding van het leerlingwezen, praktijkervarings- plaatsen en groeibanen voor jongeren. Plannen zoals het zogeheten JOB-plan voor jongeren, die langer dan een jaar werkloos zijn, moeten gecontinueerd worden. De prikkel tot deelnemen aan het arbeidsproces vanuit een RWW-uitkering wordt zonodig versterkt. Voor volwassen langdurig werklozen wordt gedacht aan intensivering van de scholingsfaciliteiten. Met de groei van de werkgelegenheid en het aantal scholingsplaatsen kan het begrip passende arbeid worden vervuimd en de verplichting tot om-, bij- en herscholing strikter worden toegepast.

433. Voor gedeeltelijk-gehandicapte werklozen moeten betere kansen worden geschapen op werk bij overheid en bedrijfsleven. De Wet Arbeid Gehandicapte Werknemers (WAGW) is daarbij een onmisbare schakel. De Wet Sociale Werkvoorziening (WSW) moet voortaan dienen voor opname van gedeeltelijk-gehandicapten die niet door middel van de WAGW geplaatst kunnen worden.

434. Het zogeheten terugploegen van uitkeringen en het werken met behoud van uitkering (met name in de publieke sector) worden - zolang de langdurige werkloosheid hoog is - als noodmaatregelen aanvaard en aan een tijdshorizon gebonden. Om concurrentievervalsing, budgetvervuiling en verdringing van reguliere werknemers tegen te gaan is een goede normstelling en controle op de

uitvoering geboden.

435. Onder bepaalde voorwaarden kunnen werkgevers in de private sector een substantiële loonkostensubsidie krijgen bij indienstneming van werknemers, die meer dan een jaar werkloos zijn. Deze regeling mag niet leiden tot concurrentievervalsing.

436. Om de arbeidsintensieve bedrijvigheid en dienstverlening meer kansen te geven, en de werkgelegenheid aldaar te stimuleren moet de wig tussen de loonkosten van de werkgever en de netto-verdiensten van de werknemer door belasting- en premieverlaging substantieel verminderd worden.

SOCIALE ZEKERHEID

437. Het sociale zekerheidsbeleid dient ook in perioden van matiging gericht te zijn op vrijwaring van materiële nood van een ieder die door omstandigheden niet in staat is in zijn of haar onderhoud te voorzien. Het sociaal-minimumniveau wordt daarom langs de weg van algemene lastenverlichting zo goed mogelijk gewaarborgd. Indien dit door tegenvallende economische groei onmogelijk is dient aan de uitkeringsgerechtigden, die alleen of met anderen van een minimum-uitkering moeten rondkomen (de echte minima), een aanvullende koopkracht-toeslag te worden verleend.

438. Met het oog op de noodzaak van verzelfstandiging van uitkeringsrechten, heractivering van uitkeringsgerechtigden en weer betaalbaar maken van de sociale zekerheid dient de stelselwijziging zo snel mogelijk te worden afgerond. Daarbij gaat het om de nieuwe werkloosheidswet, de toeslagenwet ter vervanging van de minimumdagloonregeling, de elimineren van de werkloosheidscomponent uit de arbeidsongeschiktheidsverzekeringen, de inkomensvoorziening voor oudere werklozen en gedeeltelijk arbeidsongeschikten om afvloeiing naar de algemene bijstandswet te voorkomen, de gelijkstelling van mannen en vrouwen respectievelijk gehuwde en nietgehuwde partners in de algemene bijstandswet en de overgangswetgeving.

439. Bij de verdere vormgeving van de sociale zekerheid wordt ten principale gekozen voor verzelfstandiging van uitkeringsrechten en - wanneer de arbeidsmarkt volledig is geëmancipeerd - voor geheel zelfstandige rechten als einddoel. Daartoe wordt gestreefd naar invoering van een Algemene Inkomensdervings Wet (AIW) voor nieuwverzekerden boven de 18 jaar met verzelfstandigde uitkeringsrechten zonder vermogenstoets en uiteindelijk zonder partnerinkomenstoets. Daardoor wordt het nieuw-verzekerden mogelijk gemaakt om zelf te beslissen of zij zich individueel dan wel

groepsgewijs - bijvoorbeeld via hun vakbond - willen bijverzekeren (sociale zekerheid op maat).

440. Om het verzekeringskarakter van de sociale zekerheid boven het sociaal-minimumniveau zo goed mogelijk te waarborgen moet het beginsel van equivalentie tussen uitkeringshoogte en premiehoogte uitgangspunt blijven. De zogeheten glijdende schaal voor uitkeringen boven het sociaal minimum wordt dan ook afgewezen.

441. Na afronding van de stelselwijziging wordt voor de lange termijn een actief volumebeleid gevoerd, d.w.z. vermindering van het aantal uitkeringsgerechtigden, het belangrijkste instrument om de te hoog opgelopen kosten van de sociale zekerheid verder terug te dringen. Zolang het proces van gezondmaking van de economie nog niet is voltooid en een gebrek aan arbeidsplaatsen de herintreding van veel uitkeringsgerechtigden bemoeilijkt zal het aanpassingsmechanisme, dat de uitkeringsniveaus regelt, noodgedwongen bevroren moeten blijven.

442. In samenhang met het nieuw in te voeren stelsel van studiefinanciering blijft de inkomens-onafhankelijkheid van de kinderbijslag onaangetaast.

De kinderbijslag dient een wezenlijke bijdrage te vormen in de kosten van levensonderhoud van het kind. Vanwege hun verantwoordelijkheid dient een deel van die kosten voor rekening te komen van de ouders. Overwogen wordt de kinderbijslag onafhankelijk te maken van de rangorde in het gezin. Voor naar het buitenland te exporteren kinderbijslag dient het woonlandbeginsel ingevoerd te worden.

443. Met grote voorrang worden maatregelen getroffen ter beperking van de gevolgen van pensioenbreuk bij wisseling van werkgever. Voorts wordt - in samenspraak met de sociale partners - gestreefd naar invoering van een systeem van flexibele pensioering, evenals naar de invoering van partnerpensioen voor langdurig samenwonenden.

444. Bij een herziening van de AWW dient uitgangspunt te zijn, dat er onder handhaving van budgetaire neutraliteit- gelijkwaardige rechten ontstaan voor weduwen en weduwnaars.

445. Met het oog op het emancipatiebeleid, ter vermindering van fraude en om uitvoeringstechnische redenen wordt de tijdelijke inkomensonafhankelijkheid van de toeslagen op de geïndividueleerde AOW-basisuitkering alsnog blijvend gemaakt. Er worden tijdig voorzieningen getroffen om de AOW-rechten van het jongere deel van de actieve bevolking voor de langere toekomst, wanneer de bevolking sterk vergrijsst, te kunnen waarborgen.

446. Het beleid van remigratie van (oudere) buitenlandse werknemers, die werkloos zijn, met behoud van een aan de levensstandaard van het land van herkomst aangepaste vorm van sociale zekerheid wordt geïntensiveerd.

447. De uitvoeringsstructuur van de sociale zekerheid wordt op voortvarende wijze gereorganiseerd en vereenvoudigd. De uitvoering van de sociale zekerheid, het arbeidsvoorzieningenbeleid en het arbeidsmarktbeleid dienen beter op elkaar te worden afgestemd.

448. Het misbruik en oneigenlijk gebruik van de sociale zekerheid wordt met kracht bestreden. De aanbevelingen van de Interdepartementale Stuurgroep Misbruik en Oneigenlijk gebruik (het ISMO-rapport) worden op hoofdlijnen gesteund en dienen zo snel mogelijk te worden doorgevoerd.

Mede ten behoeve van een effectieve fraudebestrijding wordt - met inachtneming van de privacy van de burger - het sociaal-fiscaal (Sofi)-nummer ingevoerd.

INKOMENSONTWIKKELING

449. Het inkomensbeleid is gedurende een lange periode in overwegende mate gericht geweest op nivellering van inkomens. In de toekomst dient het beleid een grotere betekenis toe te kennen aan het nut van inkomensverschillen ter bevordering van de economische groei. Daarbij wordt met name gedacht aan de positieve waarde van beloningsverschillen die samenhangen met verschillen in inspanning, verantwoordelijkheid en moeilijke arbeidsomstandigheden.

450. Het inkomensbeleid dient zodanig te zijn dat een ieder de mogelijkheid geboden wordt zich een inkomen te verwerven. Daartoe wordt een actief bronnenbeleid - onder meer langs de weg van emancipatie, vakonderwijs, om-, bij- en herscholing, en bezitsvorming - gevoerd.

451. Door het in het verleden gevoerde loon- en inkomensbeleid zijn de verhoudingen op de arbeidsmarkt - ook bij de huidige hoge werkloosheid - nog altijd aan verstarring onderhevig. Daarom moet gestreefd worden naar meer marktconforme en meer flexibele belonings- en inkomensverhoudingen. Een vrije, gedecentraliseerde en gedifferentieerde loonvorming vormt daartoe de beste waarborg. Behoudens extreme economische omstandigheden zijn looningrepen van de kant van de overheid uit den boze.

452. Een gematigde loonkostenontwikkeling blijft ook in de periode 1986-1990 een hoogst noodzakelijke voorwaarde voor duurzaam herstel van het bedrijfsleven. Daartoe zullen de collectieve lasten met jaarlijks 1% van het nationaal inko-

men verlaagd worden om de koopkracht bij algemene loonmatiging zo goed mogelijk te kunnen handhaven.

453. De arbeidsvoorwaarden van het overheidspersoneel komen door onderhandelingen tussen de overheid als werkgever en de ambtenarenorganisaties tot stand. De geschillenadviescommissie wordt ingeschakeld bij verschil van mening. De onderhandelingen vinden hun grens in door kabinet en parlement vastgestelde budgetten. Bij de vaststelling van die budgetten wordt sterk rekening gehouden met de inkomensontwikkeling in de private sector en met de uitkomsten van pakketvergelijkend onderzoek. Zolang de resultaten van die pakketvergelijkend onderzoek nog niet bekend zijn zal de ontwikkeling bij de overheid gelijkwaardig zijn aan die in het bedrijfsleven. De arbeidsduurverkortings- inclusief loonlevering en herbezettingsovereenkomsten - bij de overheid dient zich op analoge wijze te voltrekken als in de private sector. Voor de overheid als werkgever zijn dit belangrijke voorwaarden om een goede positie op de arbeidsmarkt te behouden.

454. De inkomensontwikkeling van de werknemers in de gesubsidieerde en gepremieerde sector dient in grotere vrijheid en met minder regulering tot stand te komen. Met inachtneming van de omvang en de kwaliteit van de voorzieningen worden de arbeidskosten en de overige kosten per deelsector gebudgetteerd. Binnen die door kabinet en parlement vastgestelde budgetten kan vrij onderhandeld worden door de werknemersorganisaties en de gesubsidieerde en gepremieerde instellingen.

455. Beïnvloeding door de overheid van de inkomens van vrije beroepsgroepen is alleen gerechtvaardigd indien deze inkomens in slechts beperkte mate onder invloed van het marktmechanisme tot stand komen ofwel in belangrijke mate uit collectieve middelen worden betaald.

456. In samenhang met de arbeidsduurverkortings-, die op flexibele en decentrale wijze gestalte krijgt, wordt een minimum (jeugd)uurloon ingevoerd. Daarnaast worden meer mogelijkheden geschapen voor het verlenen van ontheffing van de toepassing van het minimumuurloon voor jeugdigen, die deels leren en deels productieve arbeid verrichten.

457. Door verlichting van de zeer sterke marginale druk van belastingen, premies en inkomenssubsidies dienen de sterk ineengedrukte netto-inkomensverhoudingen tussen het minimum en 2x modale niveau vergroot te worden. De verschillen tussen hoogste en laagste inkomens worden niet verder verkleind.

458. De uitgaven voor inkomenssubsidies worden door middel van een zo effectief mogelijke bud-

gettering naar meer financieel verantwoorde niveaus teruggebracht. Het stelsel van inkomenssubsidies wordt tegelijkertijd stapsgewijs in omvang verminderd en uiteindelijk onderdeel gemaakt van de systematiek van de algemene bijstandswet. Dit mede in het licht van de scherpe marginale druk die deze subsidies bij de lagere inkomensniveaus - tussen minimum en modaal - veroorzaken.

459. Waar de overheid een taak heeft met betrekking tot het inkomensbeleid wordt die door de centrale overheid verricht. De ontwikkeling naar een aanvullend inkomensbeleid op gemeentelijk niveau - door het hanteren van de draagkracht als basis voor de tariefstelling van subsidies en retributies, en door toepassing van inkomensafhankelijke regelingen - vergroot de kans op rechtsongelijkheid in ons land en dient derhalve te worden afgewezen.

FISCAAL BELEID

460. In samenhang met de uitvoering van de zogeheten Contourennota worden de tarieven van de loon- en inkomstenbelasting verlaagd. Daarbij wordt ernaar gestreefd het hoogste tarief terug te brengen naar 60% met aanpassing van de daaronder liggende tarieven en onder vermindering van aftreklfaciliteiten. Verlaging van de hoogste tarieven is vooral van belang voor zelfstandige ondernemers die inkomstenbelastingplichtig zijn.

461. De inflatiecorrectie blijft gehandhaafd op 100% ter vermijding van sluipende aanscherping van de progressie en om reden van billijkheid. Bestaande tijdelijke belastingmaatregelen worden ongedaan gemaakt. Nieuwe tijdelijke belastingmaatregelen dienen te worden vermeden.

462. De bestrijding van de belastingfraude wordt met alle kracht voortgezet. Vereenvoudiging van het belastingstelsel en vermindering van de belastingdruk worden daarbij als onmisbare schakels gezien. Mede ten behoeve van een effectieve fraudebestrijding wordt - met inachtneming van de privacy van de burger - het sociaal-fiscaal (Sofi-)nummer ingevoerd.

463. De tweeverdienersmaatregelen worden herzien in het kader van de vereenvoudiging van het belastingstelsel. Tevens worden deze maatregelen geëvalueerd op hun nadelige effecten voor de gelijkberechtiging van man en vrouw, met name waar het gaat om de toetreding van de partner op de arbeidsmarkt.

464. De rechtsbescherming van de belastingplichtige wordt verbeterd. Onder andere wordt wettelijk geregeld dat op bezwaarschriften binnen drie maanden moet worden beslist bij gebreke waarvan in het bezwaar is tegemoet gekomen. Voorts wordt met kracht gestreefd naar een bete-

re relatie tussen belastingplichtige en fiscus. Onnodige inmenging van de belastingdienst in de persoonlijke levenssfeer van de belastingplichtige wordt vermeden.

465. De aftrekbaarheid van rente op schulden - inclusief hypotheekrente - en het huidige systeem van de forfaitaire waardebepaling van de woning voor de inkomstenbelasting, vermogensbelasting en voor de Successiewet blijven onverkort gehandhaafd.

466. Bij achterstand in belastingbetaling is rente verschuldigd. Omgekeerd dient op belastingverordeningen rente vergoed te worden.

467. De aankoop van aandelen wordt fiscaal gestimuleerd. De dubbele druk van de vennootschapsbelasting en de inkomstenbelasting op uitgedeelde winsten wordt zoveel mogelijk vermindert.

468. Het BTW-tarief zal niet worden geüniformeerd zolang de nadelige gevolgen voor delen van het bedrijfsleven onvoldoende gecompenseerd worden. Wel worden onevenwichtigheden in indeling in BTW-tarieven, waardoor concurrentieverhoudingen worden verstoord en extra administratie en controle bij bedrijfsleven en overheid worden veroorzaakt, opgeheven. Het budgettair neutraal zijn van het onderbrengen van goederen en diensten in het verlaagde BTW-tarief wordt - zolang - opgevangen door verhoging van het tarief.

469. Het fiscale winstbegrip wordt aangepast aan de bijzondere functie van het ondernemersinkomen in midden- en kleinbedrijf.

470. Naast het wegnemen van knelpunten bij de heffing van vermogensbelasting - met name in het geval van het produktief vermogen van de eigenaar-directeur - wordt het algemeen geldende tarief van deze belasting heroverwogen.

471. De herziening van de gemeentelijke onroerend-goed-belasting wordt gericht op een duidelijke, objectieve en algemeen geldige waardebepaling van het onroerend goed, waarbij niet wordt getornd aan de huidige, wettelijke limieten en willekeur en onaanvaardbare tariefsverhogingen zijn uitgesloten. Het oppervlaktestelsel dient, als zijnde strijdig met deze doelstelling, te worden afgeschaft. Een eventuele stelselwijziging dient opbrengstneutraal te worden uitgevoerd. Waar van Rijkswege belastbare objecten buiten de heffing worden gehouden, zoals de diplomatieke vrijstelling neemt de Staat de betaling over.

5. WERK EN BEDRIJF IN REGIO EN SECTOR

REGIONAAL BELEID

501. Vanwege de hardnekkig hoge regionale werkloosheid blijft een actief regionaal sociaal-economisch beleid geboden. Dit beleid dient de regionale economische structuur te versterken en de regionale werkgelegenheid te vergroten.

502. Bij de besteding van de middelen dient de nadruk gelegd te worden op het uitbouwen en gebruikmaken van de sterke punten van de onder het regionaal sociaal-economisch beleid vallende regio's en grote steden. Daarbij gaat het primair om het versterken van de marktsector.

503. Ter stimulering van investeringen ter verbetering van het vestigingsklimaat voor bedrijven moet het voorwaardenscheppend beleid worden gehandhaafd.

504. Ter stimulering van uitbreidings- en vernieuwingsinvesteringen in de marktsector dient de investeringspremierregering (IPR) uitdrukkelijk gecontinueerd te worden.

505. De regionale ontwikkelingsmaatschappijen (ROM's) vervullen een nuttige functie bij het aantrekken en stimuleren van vooral kleine en middelgrote bedrijven. Een grotere zelfstandigheid voor de regionale ontwikkelingsmaatschappijen als financieringsinstellingen, waarbij het systeem van garantiestelling zou kunnen worden vervangen door een systeem van budgettering, verdient overweging.

506. Het indirecte regionale beleid ten aanzien van de noordelijke provincies (ISP, herinrichting veenkolonien en studie naar doortrekking van de Flevolijn), Limburg (PNL), Noord-Brabant, Twente, de regio Nijmegen en de grote steden dient op basis van de regionale respectievelijk lokale werkloosheidscomponent te worden voortgezet.

507. Eerder gedane toezeggingen met betrekking tot de spreiding van bestaande rijksdiensten worden gestandgedaan. Voor toekomstige spreiding komen alleen in aanmerking: nieuwe diensten, diensten waarvoor een belangrijke nieuwbouw nodig is, en diensten die ingrijpend worden gereorganiseerd. Rekening zal worden gehouden met de belangen van een goede en efficiënte bedrijfsvoering.

508. De voor het terugploegprogramma beschikbare middelen dienen zoveel mogelijk ingezet te worden in het kader van het regionale en grotestedenbeleid. Zij moeten vooral worden aangewend voor structuurversterkende projecten.

MIDDEN- EN KLEINBEDRIJF

509. Het midden- en kleinbedrijf heeft een belangrijke functie voor de welvaart en werkgelegenheid van ons land. Het vertegenwoordigt 60% van de werkgelegenheid in de marktsector en 90% van de particuliere bedrijven. Het overheidsbeleid terzake dient gericht te zijn op de levensvatbare kleine en middelgrote ondernemingen met toekomstperspectief. Centrale doelstellingen van dit beleid zijn de technologische vernieuwing, verdere arbeidskostenmatiging en verkleining van het bruto-netto-traject, gezondmaking van de eigen vermogensverhoudingen en vermindering van bureaucratie en regelgeving.

510. Het vernieuwingsbeleid voor de marktsector zal ten behoeve van het midden- en kleinbedrijf speciaal worden afgestemd op de daar bestaande behoeften en mogelijkheden door:

- binnen het overheidsaankoopbeleid meer kansen te bieden aan het innoverende midden- en kleinbedrijf;
- de infrastructuur voor kennis- en technologieoverdracht naar het midden- en kleinbedrijf te versterken;
- de informatie en voorlichting over de technologische vernieuwingen en hun toepassingsmogelijkheden voor het midden- en kleinbedrijf - in samenstel met de branche-organisaties - te verbeteren en uit te breiden;
- de voorzieningen voor de startende ondernemer te intensiveren;
- de WIR-kleinschaligheidsvoorziening te handhaven;
- de INSTIR-regeling beter toepasbaar te maken voor het midden- en kleinbedrijf.

511. De huidige identiteit van het (detail-)handelsonderwijs dient behouden te worden. Het cursusonderwijs wordt kwalitatief verbeterd en doelmatiger opgezet, de kosten dienen te worden gedekt op basis van het profijtbegin. Met het oog op de snelle technologische ontwikkelingen worden de om-, bij- en herscholingsvoorzieningen voor zowel ondernemers en meewerkende partners als werknemers in het midden- en kleinbedrijf versterkt. De uitbreiding van het leerlingwezen wordt voortgezet.

512. De financiële instrumenten, die het bedrijfsleven ter beschikking staan, worden beter toegankelijk gemaakt voor de ondernemers in het midden- en kleinbedrijf. Dit betreft zowel de zogeheten herstell financiering, ontwikkelingskredieten en subsidies voor technologisch hoogwaardige projecten als de voorzieningen voor risicodragend kapitaal.

513. Het fiscale winstbegrip wordt waar nodig aan de bijzondere functie van het ondernemersinkomen in het midden- en kleinbedrijf aangepast.

De ondernemingsvrijstelling in de vermogensbelasting wordt aanmerkelijk verbeterd en zo mogelijk volledig gemaakt. Er wordt een onderzoek verricht naar de mogelijke invoering van een - op vrijwillige basis functionerend - zelfstandigen statuut, waardoor bestaande fiscale faciliteiten kunnen worden ingewisseld tegen regelingen ten behoeve van vermogensvorming.
In dit kader zal de positie van de medewerkende echtgeno(o)t(e) moeten worden verbeterd.

514. Het overnemen of starten van een bedrijf wordt eenvoudiger en fiscaal aantrekkelijker gemaakt. De middelingsregeling, die beoogt de progressie in de inkomstenbelasting te matigen bij sterk wisselende inkomens, wordt voor startende ondernemers verruimd. De mogelijkheden voor het midden- en kleinbedrijf om zich te voorzien van risicodragend kapitaal worden vergroot. De belastingheffing - waaronder de successieheffing - bij bedrijfsopvolging wordt verlicht om de bedrijfscontinuïteit en de aanwezige werkgelegenheid te waarborgen.

515. Er wordt een soepel vestigingsbeleid gevoerd en de administratieve verplichtingen voor het midden- en kleinbedrijf worden sterk vereenvoudigd. Beunhazerij, illegale bedrijfsuitoefening en vormen van zwart werken worden tegelijkertijd met kracht bestreden. Met name de Drank- en Horecawet wordt in dit kader aangepast. De oneigenlijke concurrentie van organisaties zonder winstdoelmerk, waaronder begrepen overheidsinstellingen, wordt tegengegaan. Het verschijnsel van deprivatisering wordt ontmoedigd door te bepalen dat bij de prijsstelling van overheidsdiensten, die in concurrentie staan met het particuliere bedrijfsleven, gerekend moet worden met een opslag ter grootte van de voor de particuliere diensten geldende BTW.

516. Er wordt een vrij prijsbeleid gevoerd, waarbij minimumprijzen en verticale prijsbinding bij hoge uitzondering worden toegestaan.

517. De overheid neemt maatregelen ter bevordering van de veiligheid van persoon en goed in het midden- en kleinbedrijf. Deze worden met name gericht op het tegengaan van winkeldiefstal.

518. De specifieke exportmogelijkheden van het midden- en kleinbedrijf dienen - vooral via generieke fiscale instrumenten - beter te worden benut, met name gaat daarvoor de aandacht uit naar uitbreiding van belastingvrije reservering in een voorziening ten behoeve van assurantie eigen risico. De gebundelde exportbevordering van kleine en middelgrote bedrijven krijgt meer aandacht. Gezien de ervaring met kleinschalige projecten wordt aan het Nederlandse midden- en kleinbedrijf in het kader van de ontwikkelingssamenwer-

king een actievere rol toebedeeld.

519. Nederland maakt zich sterk voor de aanwijzing van een EG-commissaris, die specifiek belast wordt met het integratiebeleid ten behoeve van het midden- en kleinbedrijf in de EG.

520. De overheid schept de randvoorwaarden om de doelstellingen van meer groei en werkgelegenheid in het midden- en kleinbedrijf waar te maken. Binnen die randvoorwaarden wordt er naar gestreefd de eigen beleidsruimte voor de privaatrechtelijke organisaties in het midden- en kleinbedrijf bij het arbeidsmarkt-, arbeidsvoorzieningen- en arbeidsomstandighedenbeleid te vergroten. Daartoe zet de overheid zich in voor een goede communicatie over en weer met de betrokken organisaties.

LAND- EN TUINBOUW, VISSERIJ

521. De land- en tuinbouw staat in de komende jaren zowel wat de technologische ontwikkeling als de ontwikkeling der markten betreft voor belangrijke veranderingen. De belangrijkste elementen binnen deze veranderingen zijn:
- nieuwe technieken leiden tot verdere produktiviteitsstijging en toename van het totale opbrengstvolume; - voor de belangrijke produkten zal de groei van de koopkrachtige vraag beperkt zijn; - grote afhankelijkheid van export bij toenemende buitenlandse concurrentie; - milieuaspecten stellen grenzen aan de bedrijfsvoering; - er is sprake van een toenemende druk om werkzaam te zijn in de agrarische sector; - het belang van de aan de landbouwproductie gekoppelde werkgelegenheid in de toenemende, verwerkende en dienstverlenende sectoren neemt relatief toe.

522. Bij de beoordeling van bovengenoemde uitgangssituatie dient de overheid een voorwaarden-scheppend beleid te ontwikkelen, waarbinnen de zelfstandige, goedlopende bedrijven zich naar eigen keuze en in aansluiting op de technologische en economische ontwikkeling kunnen ontplooiën. Introductie van een vestigingsregeling voor land- en tuinbouwbedrijven wordt in principe afgewezen.

523. Op Europees niveau dient Nederland zich, mede ten dienste van het eigen nationale belang, krachtig in te zetten voor aanpassing van het gemeenschappelijk landbouwbeleid aan economische realiteiten. Het bestaan van een gemeenschappelijke markt zonder grensbelemmeringen is voor de Nederlandse land- en tuinbouw van het grootste belang.

524. In verband met de toenemende discrepantie tussen produktie en afzetmogelijkheden voor produkten zoals granen, melk en suiker, is het voor de agrarische sector van belang dat het onderzoek

naar de teelt van commercieel aantrekkelijke nieuwe gewassen wordt geïntensiveerd. De ontwikkeling van de productie van plantaardig eiwit komt daarbij het eerst in aanmerking. Ook de stimulering van de aanwending van meer cultuurgrond voor de commerciële houtproductie verdient aanbeveling. Bij het functie die het bos heeft voor natuur, reactie en het landschap moet de houtafzet de bosbouw minder afhankelijk maken van overheidssteun.

525. Een systeem waarbij de productie over de bestaande bedrijven wordt verdeeld via een quotastelsel wordt afgewezen. Bij structurele onevenwichtigheid tussen de vraag- en aanbodverhoudingen kan niet aan diep ingrijpende maatregelen ontkomen worden. Een quotastelsel is onder voorwaarde van praktische uitvoerbaarheid als tijdelijke maatregel te accepteren indien in de uitwisselbaarheid van de quota wordt voorzien. Productiestructuur-bevriezende effecten kunnen op deze wijze nog enigszins worden beperkt. De huidige quotaregeling in de zuivelsector dient dan ook zo snel mogelijk in deze richting te worden gewijzigd.

526. Verschuivingen naar andere producties dienen vooral te worden bevorderd door een meer samenhangend EG-markt- en prijsbeleid; een en ander in relatie tot de prijsvorming op de wereldmarkt. Aan de medeverantwoordelijkheid van de betrokken sector zal niet te ontkomen zijn. Het systeem van exportrestituties blijft voorhands van groot belang voor onze nationale concurrentiepositie en voor de werkgelegenheid dop het platteland. Bij de besluitvorming dient mede in beschouwing te worden genomen dat de Europese consument een zeer gevarieerd voedselpakket wordt aangeboden tegen redelijke prijzen.

527. In zijn algemeenheid dient bevorderd te worden dat de Europese landbouw door een samenhangend structuurbeleid in staat wordt gesteld onder zo gunstig mogelijke productiestandigheden te produceren (specialisatiebeginsel). In het kader van de problematiek van de niet-levensvatbare bedrijven dient een nieuw aanvullend gemeenschappelijk sociaal beleid gevoerd te worden. In het algemeen dient een duidelijke scheiding te worden aangebracht tussen het EG-landbouwbeleid en sociale beleidsmaatregelen.

528. Grote prioriteit binnen het nationaal landbouwbeleid dient in de komende periode gegeven te worden aan een verdere verbetering van de productiestructuren. Met name met het oog op de concurrentiepositie dient de productie plaats te vinden op bedrijfseconomisch goed-geleide bedrijven.

529. De factor ondernemerschap dient, onder de

eerste verantwoordelijkheid van het Ministerie van Landbouw en Visserij, via het instrumentarium van onderwijs, voorlichting en onderzoek, voortdurend gestimuleerd te worden. Extra aandacht dient besteed te worden aan de financieringsaspecten van de land- en tuinbouwbedrijven, met name in het kader van de bedrijfsopvolging. Een betere aansluiting van de fiscale wetgeving bij de functies van inkomen en vermogen van zelfstandigen is daarbij noodzakelijk.

530. Bij de ontwikkeling van oplossingen rondom de problemen van, de relatie tot natuur, landschap en milieu, evenals het welzijn der dieren, dient in de noodzakelijke regelgeving voldoende ruimte ingebouwd te worden voor het ontplooiën van particulier initiatief. Continuïteit van de productiemogelijkheden en het beperken en zo mogelijk voorkomen van onherstelbare schade aan de bodem dienen als leidraad te gelden voor een evenwichtige afweging tussen de belangen van de verschillende betrokkenen. De regelgeving dient, in het bijzonder ten aanzien van het welzijn der dieren, in de pas te lopen met die van onze EG-partners.

531. Het vraagstuk van de mestoverschotten wordt krachtig aangepakt. Uiteindelijk doel is het voorkomen van milieuproblemen, zoals de verontreiniging van bodem en drinkwater. Daartoe wordt het onderzoek bevorderd naar andere - in overeenstemming met de eisen van natuur en milieu zijnde - methoden van mestverwerking. In overleg tussen overheid en bedrijfsleven wordt gekomen tot normen die zowel voor land- en tuinbouw als voor natuur en milieu haanteerbaar zijn. Mestbanken zullen van voldoende faciliteiten worden voorzien om dierlijke mest optimaal over Nederland te spreiden.

532. De in gang gezette deregulering dient met name in de land- en tuinbouw in sterke mate voortgezet te worden. Invoering van de Wet Agrarisch Grondverkeer of van een vestigingswetgeving wordt daarom afgewezen. Een centraal geleid bedrijfsontwikkelingsbeleid dient vermeden te worden. Bovendien vereist de versterking van de concurrentiepositie van de agrarische handel en industrie, naast deregulering, beperking van de keuringskosten ten laste van het bedrijfsleven.

533. Bij het nemen van maatregelen gericht op vangstbeperking spelen naast de biologische overwegingen ook de belangen van producenten en consumenten een rol.

534. Bij beschermende maatregelen zal aan de visserij voor menselijke consumptie voorrang worden gegeven boven die voor de vismeelindustrie. De zogenaamde bijvangstregeling dient strikter te worden geformuleerd en gecontroleerd.

535. Vangstbeperkende maatregelen en een verplicht zijn alleen aanvaardbaar in EG-verband met de garantie dat in alle lidstaten dezelfde toepassing, controle en sancties zullen gelden. Op grond van ervaringscijfers dient een jaarlijkse correctie op de quotering plaats te vinden.

536. Het visserijbeleid mag specifieke nationale visserijproblemen, zoals de garnalenvisserij, niet veronachtzamen. Tevens dient de bereikbaarheid van de visserijhavens de volle aandacht te krijgen.

537. De rechtszekerheid van de visser in de kust- en binnenwateren dient te worden vergroot. De belangen van de beroepsbinnenvisserij enerzijds en de sportvisserij anderzijds verdienen voortdurende en zorgvuldige zorg.

538. De groeiende bewustwording van de mens voor de rechten van ander leven vergt rechtsvoorzieningen ter bescherming en bevordering van het welzijn van dieren. De toename van de aantallen van vee en huisdieren vereist ook dat houders of bezitters hun verantwoordelijkheid nakomen. Evenzo dienen onze fauna en flora te worden beschermd, niet alleen door een krachtiger bestrijding van het stropen, doch evenzeer door het tegengaan van vernieling. Het beleid zal mede gericht zijn op het bevorderen van internationale acties in dezelfde zin. Een totaal verbod op de commerciële walvis- en zeehondenvangst maakt daar deel van uit.

VERKEER EN VERVOER

539. De keuzevrijheid bij wonen, werken en recreëren brengt met zich mee, dat burgers vrij dienen te zijn in de keuze van vervoermiddel. Het openbaar vervoer moet tegen een redelijke eigen bijdrage een aantrekkelijk alternatief zijn voor de auto. Taxivervoer kan daarbij een goede aanvulling zijn.

540. Het openbaar vervoer, het particulier vervoer en het parkeren in de steden zijn onderdeel van één samenhangend beleid. Het gebruik van het openbaar vervoer moet worden bevordert door verbetering van de kwaliteit van de diensten. Een vlotte afwikkeling van het wegverkeer dient te worden nagestreefd: het toepassen van groene golven en nieuwe regelsystemen kan hieraan bijdragen. Ook het beheer van het streekvervoer dient zoveel mogelijk te worden gedecentraliseerd. Exploitatie van de NS-nevenlijnen en het streekvervoer wordt bedrijfsmatig geïntegreerd.

541. Onderhoud en bouw van goede en veilige wegen blijft van belang voor de verkeersveiligheid, versterking van economische structuur en de verbetering van de woonomgeving, alsmede voor de ontsluiting van achter achtergebleven streken. De aandacht moet vooral gericht zijn op

opheffing van knelpunten en op de verbetering van bestaande verbindingen. De aanleg van nieuwe wegvakken blijft beperkt. Gezien het belang voor de individuele bewegingsvrijheid en de afwikkeling van het goederenvervoer moet de overheid de financiering van de infrastructuur waarborgen.

542. Het aanbrengen van verkeersbeheersingsystemen kan het aanleggen van nieuwe wegen overbodig maken en komt de verkeersveiligheid op de wegen ten goede. Dit moet krachtig bevorderd worden.

543. Binnen het personenvervoer dient een reële keuze mogelijk te zijn tussen auto, taxi, openbaar vervoer en fiets. Met name in de stedelijke gebieden moet gezorgd worden voor kwalitatief goed openbaar vervoer en goede fietsvoorzieningen, maar ook voor goede parkeervoorzieningen voor bezoekers en beroepsmatig vervoer voor het bereiken van winkels en kantoren. In de landelijke gebieden is voor de auto een belangrijke rol weggelegd. In verblijfsgebieden dient de doorstroming ondergeschikt te zijn aan de leefbaarheid.

544. Vergunningen dienen afgegeven te worden aan ieder die aan vakbekwaamheidseisen voldoet. Ook voor materiaal moet veiligheid het uitgangspunt zijn. Voor het overige moet vrijheid van toelating tot de markt alsmede vrijheid van dienstverlening nationaal en internationaal het uitgangspunt zijn.

545. De verdere ontwikkeling van een goed uitgerust transportsysteem ten behoeve van het beroepsgoederenvervoer moet hoge voorrang hebben. De vrije keuze van vervoers- en verladingsmogelijkheid dient onverkort te worden gehandhaafd.

546. Voor concurrende dienstverlening is een eigen zee- en binnenvaartvloot zonder overcapiteit nodig. Saneringsprogramma's dienen met kracht en voortvarendheid uitgevoerd te worden. In internationaal verband dient protectionisme te worden bestreden.

547. Liberalisatie van nationaal en internationaal luchtvaartbeleid wordt met kracht nagestreefd. De mogelijkheden van die regionale vliegvelden die een belangrijke functie in de vervoersinfrastructuur hebben, zullen verder worden verbeterd.

548. Conform de uitspraak van het Europees Gerechtshof dient nu spoedig een Europees vervoersbeleid van de grond te komen; de opheffing van de contingentering bij het goederenvervoer over de weg moet worden nagestreefd.

549. Er dient een samenhangend verkeersveiligheidsbeleid te worden ontwikkeld. Goede voorzieningen voor voetgangers en fietsers zijn daarbij van groot belang. De rijksoverheid zal een regionalisatie van het verkeersveiligheidsbeleid bevorderen. Aanpassing van o.a. de maximum snelheden in Nederland aan de geldende verkeersregels in de ons omringende landen wordt nagestreefd. Waar mogelijk dienen de snelheidsbeperkingen op de autowegen te worden gewijzigd in een systeem van adviessnelheden.

550. Het streven naar de realisering van een vaste oeververbinding over de Westerschelde zal worden voortgezet. De rijksoverheid draagt verantwoordelijkheid voor het doen onderhouden van goede verbindingen tussen de (Wadden)-eilanden en het vasteland.

551. De aandacht voor het spoorwegnet mag niet verslappen. Noodzakelijke verbeteringen aan het spoorwegnet moeten voortvarend worden uitgevoerd. Prioriteit dient te worden gegeven aan het opheffen van knelpunten.

ENERGIE

552. Het energiebeleid moet zodanig zijn, dat alle mogelijkheden om in de energiebehoefte van individu én samenleving te voorzien, op hun merites worden bekeken, zonder dat bij voorbaat bepaalde vormen worden uitgesloten. Alleen economische, veiligheids- en milieu-aspecten mogen een rol spelen.

553. De inspanning op het gebied van de energiebesparing dient met de nodige voortvarendheid te worden gecontinueerd. Woningisolatie, en andere energiebesparende maatregelen in de woningsfeer, ten behoeve van zowel huurders als eigenaarsbewoners, moeten met kracht worden bevorderd. Consequenties van het energiebesparingsbeleid zijn o.a. aanpassing van juridische en subsidievoorschriften die activiteiten op dit gebied belemmeren.

554. Het beleid op middellange en lange termijn dient gericht te zijn op het inzetten van verschillende typen primaire energiedragers. De Nederlandse samenleving kan zich niet veroorloven afhankelijk te zijn van de invoer van slechts een of twee energiedragers. Naast kolen en olie dient kernenergie - ervan uitgaande dat een oplossing voor het gecontroleerd bewaren van het kernsplijtingsafval wordt gevonden - een onderdeel te vormen van het diversificatiebeleid. In de komende kabinetperiode zal met de bouw van in elk geval twee nieuwe kerncentrales een aanvang worden gemaakt, onder voorwaarde dat zekerheid bestaat over milieuhygiënisch verantwoorde opslag en verwerking van het vrijkomende kernsplijtingsafval.

555. De ontwikkeling van zuiniger verbrandingsinstallaties, het benutten van afvalwarmte, alsmede zuinig energiegebruik moeten worden bevorderd. In de eerste plaats ligt hier een taak voor het particulier initiatief. Daar waar impulsen nodig zijn, moet de overheid tijdelijk een stimulerende voorttrekkersrol vervullen.

Toepassing van wind- en zonne-energie zal in de komende jaren nog geen grootschalige toepassing vinden met name door de hoge kosten en de lage beschikbaarheid; kleinschalige toepassing dient echter bevorderd te worden.

556. Hoge prioriteit moet worden gegeven aan nationale en internationale onderzoekprogramma's, teneinde de negatieve effecten van energieproductie voor het milieu nauwkeurig vast te stellen en de meest rendabele maatregelen te ontwikkelen om deze risico's het hoofd te bieden. De uitstoot van stikstof- en zwaveloxyden is een ernstige zaak en dient zoveel mogelijk voorkomen te worden. Bij de te treffen maatregelen moet de prijs van de bestrijdings- maatregelen afgewogen worden tegen het effect van de maat- regelen. Het formuleren van beleidsmaatregelen in internationaal verband is noodzakelijk.

Het zal lagere overheden worden verboden - mede met het oog op een verbetering van de concurrentiepositie van het bedrijfsleven - winstneming te plegen uit het eigen energiebedrijf.

557. Er dienen op het algemene publiek gerichte voorlichtings-programma's te zijn, opdat meer inzicht ontstaat in de gevolgen van de energieproductie voor de gezondheid van mens en milieu. Dit zelfde geldt ten aanzien van de gevolgen van de opslag van laag-, middel- en hoogradioactief afval.

558. De prijsstelling van energie en met name geldt dit voor de kosten- en tariefstructuur in de elektriciteitssector, dient zodanig te zijn dat het Nederlandse bedrijfsleven concurrerend met het buitenland kan blijven produceren.

CONSUMENTENBELEID

559. Het consumentenbeleid wordt vooral gericht op betere informatieverzorging, voorlichting en bewustmaking van de gevolgen van de consumptie. Gezien de noodzaak tot terughoudendheid met regelgeving wordt in principe steeds de voorkeur gegeven aan zelfregulering door overleg tussen de organisaties van consumenten en producenten onderling boven nieuwe wettelijke reguleringen en voorschriften van de overheid. Voorts dient aan het initiëren van al dan niet wettelijke reguleringen een afweging van vermoedelijke kosten en baten vooraf te gaan. Ook dat is in het belang van de consument als belastingplichtige.

In het licht van het bovenstaande dient de Waren-

wet te worden aangepast, waarbij tevens een splitsing moet worden tot stand gebracht in een levensmiddelen- en een overige- waren gedeelte.

560. Het is in het belang van de consument dat:

- zijn koopkracht door belasting- en premievermindering wordt gewaarborgd en zo mogelijk wordt verbeterd;
- de geldontwaarding zo laag mogelijk wordt gehouden en de overheidstarieven en retributies niet sneller stijgen dan de geldontwaarding;
- de (prijs-)concurrentie tussen de producenten optimaal is en monopolieposities worden vermeden;
- de moderne communicatiemiddelen worden ingeschakeld voor algemene en specifieke consumentenvoorlichting;
- de Winkelsluitingswet wordt versoepeld en ruimere mogelijkheden tot openstelling biedt.

561. De keuzevrijheid van de consument dient te allen tijde zo goed mogelijk te worden gewaarborgd. Aan die keuzevrijheid kunnen alleen grenzen worden gesteld in het belang van de openbare orde, de volksgezondheid en de kosten van de volksgezondheid.

562. Teneinde een bewust consumentengedrag te stimuleren wordt de voorlichting over het opzetten van en het omgaan met het huishoudbudget bevorderd.

563. Het gebruik van voor de gezondheid schadelijke stoffen dient te worden voorkomen. Kleuren- en smaakstoffen, conserveringsmiddelen en verpakkingsmiddelen worden pas toegelaten, nadat is aangetoond dat ze geen directe of indirecte schadelijke effecten voor de gezondheid kunnen hebben. Reeds in omloop zijnde produkten, die schade berokkenen aan de gezondheid van de consument, dienen te worden verbeterd of anders te worden verboden.

564. Sommige produkten, waaronder in het bijzonder schoonmaakmiddelen en medicijnen, leveren gevaren op als zij niet overeenkomstig hun bestemming worden gebruikt. Voorschriften met betrekking tot veiligheidssluitingen, bijzondere verpakkingen en duidelijke aanduidingen moeten die risico's zoveel mogelijk uitsluiten.

565. Voorschriften met betrekking tot de technische inrichting van huishoudelijke apparaten en op het gebied van het gebruik van materialen en kleurstoffen, alsmede van de vormgeving van speelgoed zullen een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het voorkomen van ongelukken binnenshuis.

566. Initiatieven die ertoe leiden dat in de EG maatregelen worden getroffen tot versterking van de positie van de consument - zoals het door de

Europese Commissie voorgestelde informatiesysteem voor gevaarlijke produkten en de regeling van de produktaansprakelijkheid - worden ondersteund.

567. Op de overheid rust de taak de veiligheid en de gezondheid van de consument zoveel mogelijk te beschermen. Zij dient evenzeer zijn rechtspositie te versterken. Hij mag niet het slachtoffer worden van misleiding. Voldoende informatie moet hem in staat stellen in vrijheid zijn beslissingen te nemen.

568. Een wettelijke regeling van de standaardcontracten dient de consument te beschermen tegen voor hem bezwarende voorwaarden, die voortvloeien uit een door hem aangegane verbintenis en die hij bij het aangaan daarvan niet kende, omdat zij niet uitdrukkelijk onder zijn aandacht zijn gebracht.

569. Om teveel regulering te vermijden wordt gestreefd naar intensivering van het overleg tussen de vertegenwoordigende consumenten- en producentenorganisaties, uitmondend in gedragscodes en in afspraken tussen partijen.

570. In overleg met de betrokken organisaties van het bedrijfsleven en met de consumentenorganisaties wordt gestreefd naar de oprichting van een Bureau voor eerlijke handelspraktijken, dat tot taak krijgt het uitwerken van gedragscodes voor de verschillende branches op het gebied van de levering van produkten of de verlening van diensten, waar deze nog niet tussen leveranciers van produkten of diensten en hun consumenten zijn tot stand gekomen.

571. De benadeelde consument dient op eenvoudige en weinig kostbare wijze zijn recht te kunnen vinden. Daarom moet er zo spoedig mogelijk een vereenvoudigde kantongerechtsprocedure voor consumenten aangelegenheden komen. Voorts wordt de instelling van branche- geschillencommissies bevorderd.

6. ONZE OMGEVING

RUIMTELIJKE ORDENING

601. Nederland is een dichtbevolkt land in een dichtbevolkt deel van Europa. Het heeft op dezelfde plaats waar waterwegen en havengebonden industrieën elkaar vinden zeer vruchtbare grond. Onmisbaar is dus een beleid dat deze belangen niet alleen met elkaar verenigt, maar daarbij ook een integratie tot stand brengt met de behoefte aan recreatie, met de eisen van leefbaarheid, van milieu en natuur, in plaats van het strikt scheiden daarvan; een beleid dat niet alles wenst te regelen, maar ook zijn beperkingen kent.

602. Een liberaal ruimtelijk beleid is een terughoudend beleid, dat ook voor de toekomst nog zoveel mogelijk keuzemogelijkheden laat bestaan, en binnen gekozen bestemmingen ook op korte termijn keuzemogelijkheden voor de burger openhoudt. Deze terughoudendheid geldt evenzeer voor de overheid bij het verwerven van cultuurgroonden ten behoeve van het inrichten van natuurgebieden.

603. De ontwikkeling van het ruimtelijk beleid dient met kracht te worden voortgezet als het gaat om het voorkomen van de suburbanisatie van open ruimten, het bevorderen van en inhoud geven aan bufferzones, het versterken van behoud en herstel van waardevolle gebieden, zoals Waddenzee, het Groene Hart, de Veluwe, etc. Publieksvoorlichting dient hierbij een stimulerende rol te vervullen.

604. De maatschappelijke kwaliteit van het stedelijk gebied dient bevorderd te worden door:

- het versterken van het accent op de stadsvernieuwing, onder meer met het oog op het herstel van een evenwichtige samenstelling van de stedelijke bevolking; - optimaal benutten van de beschikbare ruimte, o.a. door verdichting en door herstructurering van verouderde bedrijfsterreinen met behoud of verbetering van de bestaande stedenbouwkundige structuur en de kwaliteit van leefmilieu en in samenspraak met de bevolking teneinde wonen, werken en recreëren in een gebied daadwerkelijk mogelijk te maken;
- het behouden van de oorspronkelijke structuur van de binnenstad naast herstel van panden met monumentale en beeldbepalende waarde alsmede de bouw van nieuwe panden in goede harmonie met de omgeving.

605. De kwalitatieve invulling van het landelijk beleid en de maatschappelijke aanvaardbaarheid dient bevorderd te worden door het stimuleren van de totstandkoming van bestemmingsplannen voor het buitengebied en het saneren en qua uitvoering versterken van het beschikbare instrumentarium.

606. Meer aandacht zal moeten worden besteed

aan de relatie tussen milieu, ruimtelijke ordening, natuurbescherming, landbouw en landschapsbouw.

607. De dereguleringsmogelijkheden, die ontstaan zijn door de wijziging van de Wet op de Ruimtelijke Ordening, dienen geëffectueerd te worden door het aanpassen van gemeentelijke bestemmingsplannen, en door het waarborgen van een maatschappelijk aanvaardbare lengte van besluitvormingsprocedures over plannen. Provinciale plannen moeten gemeenten ruimte laten voor het voeren van een eigen woningbouwbeleid.

608. De woningbouw wordt zoveel mogelijk daar gerealiseerd waar de behoefte zich doet gevoelen. Dit kan inhouden het stedenbouwkundig verdichten van steden, maar ook het bieden van meer bouwmogelijkheden aan kleine gemeenten. Suburbanisatie wordt als minder gewenst verschijnsel zoveel mogelijk vermeden door het aantrekkelijk maken van stedelijke gebieden. Groeikernen en -steden, die een belangrijke bijdrage leveren c.q. leverden aan het tegengaan van het verschijnsel suburbanisatie, worden in staat gesteld de hen opgedragen taak op verantwoorde wijze af te ronden. Rijk en provincie hebben hierin gezamenlijke verantwoordelijkheid.

609. De leefbaarheid van kleine kernen dient gehandhaafd en verbeterd te worden. Van belang is hierbij het scheppen van mogelijkheden tot nieuwbouw maar ook voor renovatie van oude woningen, onder gelijktijdige waarborging van de belangen van natuurbehoud en land- en tuinbouw. Het verstedelijkingsbeleid mag niet ont-aarden in het eenzijdig aan banden leggen van de uitbreiding van kleine kernen.

610. Bezwaar- en beroepsprocedures moeten onder stringente voorwaarden aan kortere, strikte termijnen worden gebonden om tot spoedige eindbeslissingen te komen. De Raad van State wordt zodanig geëquipeerd, dat verkorte beroepstermijnen kunnen worden gerealiseerd. Verdergaande mogelijkheden tot vereenvoudiging en beperking van procedures dienen te worden onderzocht.

611. De regeling van planschade moet worden verbeterd. Door planologische maatregelen veroorzaakte, duidelijk aantoonbare schade, dient op financiële basis te worden vergoed.

612. Rechtstreeks overleg aan weerszijden van de landsgrenzen en overleg in de organen van de EG moeten worden bevorderd om een goed grensoverschrijdend en Europees ruimtelijk beleid tot stand te brengen. Nederland dient daarbij de nodige initiatieven te ontwikkelen.

613. Het programma van dijkverhogingen wordt uitgevoerd in het belang van de veiligheid en met

inachtneming van landschappelijke belangen. Landaanwinningsprojecten verdienen een positieve benadering vanuit een lange-termijnvisie.

614. De plannen voor een kustoktatie tussen Den Haag en Hoek van Holland, het project-Waterman, worden onder meer getoetst op ruimtelijke, milieuhygiënische, natuurwetenschappelijke en verkeerskundige wenselijkheid en haalbaarheid en bij een positieve conclusie uitgevoerd. De financiering wordt geregeld in samenwerking met het bedrijfsleven onder door de overheid te stellen voorwaarden.

615. Inpoldering van de Markerwaard wordt niet zonder meer afgewezen, indien de multifunctionele wenselijkheid daartoe bestaat en private financiering mogelijk is.

616. De Wet op de Waterhuishouding dient het kader te bieden voor een planmatige aanpak; de toenemende behoefte aan zoet water maakt een snelle totstandkoming noodzakelijk.

617. De Wet op de Ruimtelijke Ordening dient na de wijziging van 1985 te worden geëvalueerd op haar praktische uitvoerbaarheid en zonodig te worden aangepast. uimtelijke ordening - als instrument tot inrichting van de ruimte - dient een sterker accent te leggen op het scheppen van voorwaarden voor het economisch en maatschappelijk functioneren, met name ten aanzien van aanstaande ontwikkelingen op het gebied van de telecommunicatie.

MILIEUBELEID

618. Een gezond leefmilieu is voorwaarde voor het welzijn en de ontplooiing van de mens. Aantasting van dit milieu, het optreden van milieuverontreiniging en het bederf van natuur en landschap betekenen minder mogelijkheden om aan die voorwaarde te voldoen. Bestrijding van de verschijnselen van verontreiniging en bederf laat zich niet door de vrije markt reguleren. De overheid dient derhalve de voorwaarden te scheppen waaronder milieubederf en -aantasting kan worden voorkomen. Dit beleid moet gericht zijn op het zoveel mogelijk inpassen van het menselijk handelen in het stelsel van natuurlijke kringlopen.

619. Het milieu is niet alleen dienstbaar aan de mens van nu, maar dient ook in stand te worden gehouden voor toekomstige generaties. Het vraagt een streven naar een nieuw evenwicht, dat tot stand moet worden gebracht tussen datgene wat ecologisch noodzakelijk en datgene wat economisch mogelijk is. In totaliteit mag het milieu niet verder worden aangetast, integendeel, bij voortdurend moet gestreefd worden naar verbeterde milieu-omstandigheden. Nagestreefd moet worden dat in de komende twintig jaar, ge-

rekend vanaf 1985, de omvang van de milieuvervuiling wordt teruggebracht tot een niet-schadelijk niveau.

620. Omdat de zorg voor het milieu een gezamenlijke verantwoordelijkheid is, dient milieubeleid zich te richten op de actieve medewerking van individuele burgers, bedrijven en instellingen. In samenwerking met alle betrokkenen dient de voorlichting over de milieuproblematiek te worden verbreed en geïntensiveerd. Mentaliteitsomgeving ten aanzien van onze gedragingen met betrekking tot natuur en milieu dient daarbij het doel te zijn.

621. Milieubeleid is grenzenstellend, voorwaardenoplegend en mogelijkhedenstrijkend. Dit houdt in een selectief beleid bij vestiging van nieuwe bedrijven, het saneren van vervuilde bedrijven en het bevorderen van de technieken die de vervuiling tegengaan. Dit vereist ook het financieel stimuleren van de ontwikkeling van schone technieken en van de toepassing van milieuvriendelijke proce-
dees.

622. Bij de ontwikkeling van een economisch beleid moet rekening gehouden worden met de eisen die het milieubeleid stelt. De uitbouw en aanpassing van de milieuvoorschriften dient de industrie gelegenheid te geven op intensieve en creatieve wijze nieuwe, minder vervuulende processen te ontwikkelen. Om eventuele negatieve gevolgen in financieel opzicht voor individuele bedrijven - vooral in de aanloopfase - tijdelijk op te vangen, en daarmee de bestaanszekerheid te vergroten, moeten tijdelijke financiële steunmaatregelen mogelijk zijn.

623. Bij de stimulering van economische bedrijvigheid dient in milieuhygiënisch opzicht een preventief beleid gevoerd te worden, opdat kostbare saneringen van vervuilde situaties later voorkomen kunnen worden. Een werkelijk preventief milieubeleid dient gebaseerd te zijn op welbegrepen eigen verantwoordelijkheid van de burger, het bedrijf of de instelling. Zij dient tot stand te komen door het bevorderen van op preventieve afweging gerichte regelgeving en daarmee samenhangende voorlichting.

624. Milieurisico's - hoewel te aanvaarden als een gegeven van een geïndustrialiseerde maatschappij - dienen gelimiteerd en beheerst te worden door: - vaststellen en hanteren van - waar mogelijk internationale - normen voor uitwerpniveaus, milieukwaliteit en externe veiligheidsvoorwaarden; - uitvoeren van gerichte risico-evaluaties en milieueffectrapportages; - opstellen en het toepassen van criteria voor isolatiebeheersing en controle bij de opslag van gevaarlijke afvalstoffen; - registratie van de uitstoot van milieugevaarlijke stoffen.

625. Naast het bevorderen van schone technologieën dient aan de produktie van milieubescherpende apparatuur geconcentreerde aandacht te worden gegeven, en de mogelijkheden van onze industrieel-technische kennis en ervaring dienen te worden benut. Voor het overige dient de bestrijding van ontstane vervuiling (al of niet noodzakelijk) zo dicht mogelijk bij de bron te geschieden.

626. De verdere uitbouw van de Wet algemene bepalingen milieuhygiene tot een milieukaderwet wordt versneld tot uitvoering gebracht. Die wetgeving paart praktijkgerichtheid, uitvoerbaarheid en controleerbaarheid aan betaalbaarheid. Er komt een wettelijke koppeling van milieuwetgeving aan het verlenen van bouwvergunningen. Bezwaar- en beroepsprocedures moeten aan kortere, strikte termijnen worden gebonden.

627. Speciale aandacht dient te worden geschonken aan een effectieve en efficiënte aanpak van grote en dreigende milieuvraagstukken als: - verzuring van lucht, water en bodem; - de vermessing van bodem en van grond- en van grond- en oppervlaktewater; - verspreiding van milieugevaarlijke stoffen; - bodemverontreiniging; - aan de toenemende onderwaterbodempluim dient een halt te worden toegevoerd. Met kracht moet worden gestreefd naar oplossingen voor deze vervuiling en naar een saneringsprogramma.

628. Strikte voorwaarden moeten worden gesteld bij het verlenen van vergunningen voor het lozen en storten van milieuschadelijk afval. Handhaving van bestaande regelgeving vooral op het gebied van (chemische) afvalverwijdering geldt als een eerste prioriteit; op overtreding dienen zware straffen te worden gesteld. Zonodig dient extra mankracht ingezet te worden voor het realiseren van deze doelstellingen. Het beginsel van schuld aansprakelijkheid ten aanzien van handelingen die het milieu kunnen verontreinigen of aantasten, daarbij onverlet latende de beginselen van causaliteit en relativiteit, wordt in de wet vastgelegd.

629. Recycling van afval en het zuinigere gebruik van grondstoffen moeten worden gestimuleerd. Verbetering van inzameling, scheiding van de Bron en verwijdering van milieubelastende afvalstoffen dient snel te worden gerealiseerd.

630. Het milieubeleid is verweven met praktisch alle terreinen van overheidsbeleid op alle bestuurlijke niveaus. Een doeltreffend milieubeleid vergt de medeverantwoordelijkheid van alle bestuurslagen. Daarom wordt onverkort vastgehouden aan de gedecentraliseerde uitvoering van het milieubeleid, tenzij lokale of regionale belangen

overschreden worden. Hierdoor wordt ook bereikt dat het milieubeleid zo dicht als maar enigszins mogelijk is bij de burger wordt gemaakt.

631. De aanspraak van de burger op een gezond leefmilieu en de noodzaak ecologische evenwichten in stand te houden krijgen gestalte in kwantitatieve en kwalitatieve normen. Deze normen dienen op landelijk niveau - zo mogelijk internationaal gecoördineerd - te worden vastgelegd. Slechts bij beperkt regionale aspecten kunnen provincies nadere normen stellen. De financiële gevolgen van normstelling zullen zichtbaar gemaakt dienen te worden.

632. Op zo kort mogelijke termijn wordt overgegaan tot het afschaffen van heffingen die dienen ter financiering van het overheidsbeleid, (uitgezonderd reinigingsrechten, zuiveringsheffingen, e.d.).

633. Milieuvervuiling en milieubedrijf zijn in veel opzichten grensoverschrijdend. De bestrijding vereist dan ook veel internationaal overleg, en waar enigszins mogelijk internationaal gecoördineerde normstelling en aanpak. Dit kan geschieden door het uitwisselen van relevante informatie, gezamenlijke voorzieningen voor afvalstoffen, gelijke rechten van inspraak en gelijke rechtsbescherming, en het vaststellen en doorvoeren van internationale normen.

634. De Europese Gemeenschap dient aan de uitvoering van haar milieu-actieprogramma's grote prioriteit te geven. Nederland blijft zich inzetten voor een spoedige en effectieve gemeenschappelijke aanpak van de verzuringsproblematiek. De aandacht voor schone rivieren, met name die welke van belang zijn voor de drinkwatervoorziening en/of andere gebruiksdoeleinden, dient geïntensiveerd te worden. Het storten van afval in rivieren, zeeën en oceanen moet worden beëindigd, internationaal gecoördineerde alarmregelingen opgesteld. Het gebruik van niet-milieubelastende verpakkingsmaterialen dient in internationaal verband te worden bevorderd.

NATUUR- EN LANDSCHAPSBELEID

635. Natuurgebieden zijn in ons dichtbevolkte land zeer waardevol en het behouden waard. Vandaag is daarbij het particulier initiatief actief geweest. Allengs heeft echter ook de overheid steeds meer maatregelen moeten nemen om de effecten van natuurbedervende activiteiten tegen te gaan. De overheid heeft daarbij naast het beheer van staatsbossen en natuurreservaten, en het nemen van planologische en milieubescherpende maatregelen tevens tot taak het particulier initiatief op het gebied van natuur- en landschapsbescherming te stimuleren.

636. Nodig is een slagvaardig, planmatig beleid tot behoud en ontwikkeling van het natuurlijk milieu. Hieraan dient ten grondslag te liggen de erkenning dat behoud en versterking van ecologische en landschappelijke functies essentiële voorwaarden zijn voor het doelmatig functioneren van de samenleving in economisch en sociaal-cultureel opzicht. Deze erkenning brengt met zich mee dat er zorg voor dient te worden gedragen dat wetelijke en organisatorische kaders voor dit beleid aanwezig zijn, en dat voldoende financiële middelen ter beschikking worden gesteld.

637. Het is gewenst tot een vereenvoudiging te komen van de veelheid aan regelgeving op het gebied van natuur- en landschapsbeleid. Waar mogelijk moeten met hulp van concrete indicatoren meetbare doelstellingen opgesteld worden en gerealiseerd.

638. In de relatie tussen het beleid met betrekking tot natuur en landschap en dat met betrekking tot andere maatschappelijke sectoren verdient het behoud van buffer- en randzones bijzondere aandacht. Voorkomen moet worden dat ontwikkelingen in verschillende maatschappelijke sectoren en die met betrekking tot natuur en landschap al te zeer uit elkaar groeien. Bij een dergelijke realistische benadering is een zo groot mogelijke bereidheid tot medewerking van de bevolking en bevolkingsgroepen essentieel.

639. Het beleid dient gericht te zijn op het veiligstellen van waardevolle natuur- en landschapsgebieden, hetgeen zonodig door aankoop wordt verzekerd. Naast eigen aankoop (veelal ten behoeve van specifieke beheersinstellingen) beschikt de overheid daarbij over instrumenten als planologische maatregelen, milieuvororderingen en beheersovereenkomsten, welke naar gelang van de situatie kunnen worden toegepast.

640. De organisatie van het natuurbehoud dient gericht te zijn op goed en doelmatig beheer. Bij verwervingsplannen dienen financieel haalbare beheersplannen te zijn toegevoegd.

641. Wanneer maatregelen tot natuur- en landschapsbehoud leiden tot schade voor derden zal daarbij een rechtvaardige schadeloosstelling gepast zijn. De diverse schadevergoedingsregelingen dienen daartoe te worden gecoördineerd. De provincie dient het integratiekader te zijn. Bij behoud van landgoederen en historische buitenplaatsen kunnen fiscale maatregelen in inkomens- en successiesfeer stimulerend werken.

642. Er dient met kracht gestreefd te worden naar uitbreiding van het bosareaal, waarbij vooral aandacht dient te bestaan voor de meervoudige functies van bossen.

643. Natuurgebieden moeten zoveel mogelijk opengesteld worden voor verantwoord recreatief medegebruik. Het gebruik van natuurgebieden voor drinkwaterwinning dient met duidelijke garanties omgeven te zijn.

644. Een voortvarend beleid ter veiligstelling en ontwikkeling van de nog aanwezige natuurwaarden in waterrijke gebieden (wetlands) is noodzakelijk. Op basis van een nationale lijst van wetlands die voldoen aan de in de wetlands-conventie geformuleerde criteria, wordt een actief aanmeldingsbeleid gevoerd. Het streven naar verstandig gebruik van wetlandsgeldt overigens voor alle typen.

645. In samenwerking met Denemarken en de Bondsrepubliek worden ten spoedigste de nodige, effectieve maatregelen genomen om een verdere verslechtering van de ecologische en culturele waarden van de Waddenzee tegen te gaan. Er dient geen Waddenwet te komen; het bestaande instrumentarium biedt daarvoor voldoende mogelijkheden.

STAD EN DORP

646. Stads- en dorpsvernieuwing dient hoge prioriteit te worden gegeven, ook in financieel opzicht, waarbij in belangrijke mate steun moet worden verleend aan particulier initiatief. Een wezenlijke bijdrage aan de stads- en dorpsvernieuwing dient te worden geleverd door het bevorderen van het eigen woningbezit, ook in de vernieuwingsgebieden.

647. In verband met de belangrijke positie van het midden- en kleinbedrijf in stadsvernieuwinggebieden moet de bijdrage van het Ministerie van Economische Zaken aan de stadsvernieuwingfondsen verhoogd worden.

648. De Wet op de stads- en dorpsvernieuwing moet worden geëvalueerd op zijn praktische uitvoerbaarheid. Verdergaande decentralisatie is nodig. De regels voor de stads- en dorpsvernieuwing moeten overzichtelijker gemaakt worden.

649. Bij verkoop van een met subsidie gerestaureerd monumentenpand moet het subsidiebedrag, verrekend met de waardedijging of -daling van het geld, weer gedeeltelijk aan de overheid terug worden betaald. Het terugbetalingspercentage is mede afhankelijk van de duur van de bewoning na restauratie, maar niet van het type pand.

650. De overheid erkent de bijzondere functie van de grote stad in de samenleving en de maatschappelijke problemen waarmee deze steden geconfronteerd worden. Door de onderlinge samenhang en verwevenheid en door hun cumulatieve wordt deze problematiek nog sterk vergroot. Er

zal daarom voortdurend in samenwerking tussen deze steden en de andere overheden gezocht moeten worden naar specifieke oplossingen voor deze problemen. Deze oplossingen mogen echter geen verdere bevoorrechtiging van de grote steden ten opzichte van de overige steden en dorpen betekenen.

VOLKSHUISVESTING

651. Zo snel mogelijk moet op het gebied van de huren de marktwerking worden hersteld. De huurliberalisatie dient op korte termijn weer in werking te worden gebracht. Vervolgens dient periodiek te worden onderzocht tot welke legebieden en tot welke huurklassen deze huurliberalisatie kan worden uitgebreid.

652. De huurharmonisatie dient in versneld tempo, en wel voor een belangrijk deel nog in de komende kabinetsperiode, geheel te worden voltooid. Daarbij dient tevens te worden onderzocht of de zgn. minimaal redelijke huren niet iets meer aan de gemiddelde huren van soortgelijke woningen dienen te worden aangepast.

653. De woningproductie moet, zowel kwantitatief als kwalitatief, worden afgestemd op de reële behoefte. Instrumenten om die reële behoefte te meten dienen ontwikkeld te worden om leegstand te voorkomen. Voor wat betreft de vrije sector met eenmalige bijdrage dient voorrang te worden gegeven aan kwalitatief goede plannen met zo laag mogelijke stichtingskosten.

654. Meer vrijheid wordt gegeven voor nieuwe bouwmethoden en eigen initiatief van de mensen, zowel in de nieuwbouw als in de bestaande bouw. De welstandscommissie worden uit de Woningwet geschrapt. Deregulering wordt krachtig voortgezet en uitgebreid tot subsidieregelingen en de woonruimteregeling.

655. In beginsel bestaat vrije woonplaatskeuze voor de woningzoekenden. Alleen gemeenten waar het woningtekort niet op lange termijn kan worden opgeheven, hebben recht voorrangsregels vast te stellen. Deze regels dienen alleen te gelden voor gesubsidieerde woningen.

656. Elke discriminatie tussen alleenstaanden, gehuwden en mensen in andere samenlevingsvormen wordt afgewezen. Het woningaanbod dient gevarieerd te zijn, rekening houdend met inkomen en gewenste woonvormen; te denken valt aan een- en tweepersoonshuishoudens, ouderen en gehandicapten.

657. Knelpunten in de huidige huurwetgeving worden opgeheven. Kamerverhuur dient weer aantrekkelijk te worden gemaakt door wijziging van de huurwetten.

658. Invoering van de reële kostprijsmethode als alternatief voor de dynamische kostprijsmethode dient te worden overwogen.

659. De jaarlijkse trendmatige huurverhoging moet in verband staan met de ontwikkeling van de exploitatiekosten.

660. Geleidelijke vermindering van de objectsubsidie. Ook de subjectsubsidie (individuele huursubsidie) zal geleidelijk dienen te worden verminderd. Waar zich bij dat laatste sociaal moeilijke of onaanvaardbare gevolgen zouden voordoen, dient deze subsidie tot onderdeel gemaakt te worden van de systematiek van de algemene bijstandswet.

661. Een woonbelasting en een verplichte doorstromingsregeling wordt afgewezen.

662. Er dient ook in de praktijk een keuzevrijheid te zijn tussen het huren en het kopen van een woning. Daartoe zijn onder meer de volgende maatregelen noodzakelijk:

- de fiscale aftrekbaarheid van hypotheekrente onverkort handhaven;
- het instellen van landelijke uniforme gemeentelijke garantienvoorwaarden;
- het verbieden van gemeentelijke verkoopregisterende bepalingen;
- het verbieden van gemeentelijke vestigingsvoorschriften;
- gestreefd wordt naar beperking van de bijkomende kosten bij koop en verkoop van woningen (overdrachtsbelasting).

663. Huurders van woningwetwoningen wordt een wettelijk recht gegeven hun woning te kopen, tenzij de plaatselijke woningsituatie hierdoor aantoonbaar wordt verstoord. Aan de omzetting van huur- in koopwoningen of andersom worden geen belemmeringen in de weg gelegd. Aan huurders van particuliere woningen wordt een wettelijk voorkeursrecht tot koop gegeven, met bescherming van de financiële en andere belangen van de eigenaar.

664. De overheid mag bij verkoop of uitgifte in erfpacht van grond geen voorwaarden stellen die de vrije beschikking op onbillijke wijze aantasten. Privaatrechtelijke bedingen die hiermede in strijd zijn worden bij wet verboden.

665. Erfpacht mag niet worden afgedwongen behoudens in bijzondere gevallen. Grondeigendom geniet de voorkeur. Waar erfpacht wordt toegepast dient afkoop van de canon mogelijk te zijn.

666. Onteigening kan slechts geschieden tegen volledige schadeloosstelling op basis van de verkeerswaarde.

667. In de wetgeving over de grondpolitiek moeten de belangen van land- en tuinbouw op passende wijze tot uitdrukking worden gebracht.

668. De prijs van de grond moet in beginsel worden bepaald door vraag en aanbod. Overheidsbijsturing om te komen tot lagere grondprijzen is alleen onder uitzonderlijke omstandigheden aanvaardbaar.

669. Woonwageneigenaren hebben recht op een eigen plaats in de samenleving. Dit houdt echter niet in dat uitzonderingsposities gecreëerd mogen worden.

670. De inrichting van een woonwagencentrum behoort te zijn gebaseerd op de behoeften van de woonwageneigenaren. Getalsnormen behoren daarbij meer indicatief dan imperatief te worden gehanteerd.

671. Duidelijkheid dient aanwezig te zijn over toegestane, aanvaardbare en niet aanvaardbare locaties voor woonschepen.

7. ONDERWIJS EN WETENSCHAP

ONTPLOOIING EN WELZIJN

701. Liberalen zien in onderwijs het middel bij uitstek om de mens als individu, sociaal en cultureel wezen in staat te stellen zich overeenkomstig zijn mogelijkheden en interesses te ontplooiën. Door goed onderwijs kan het best worden bereikt dat iedereen zelf zijn of haar richting kiest en die plaats in de samenleving, die het best bij hem of haar past. Een liberaal onderwijsbeleid streeft naar gelijke kansen voor iedereen, maar gaat uit van de eigen aard en aanleg van iedere leerling.

702. Onderwijs dient dienstbaar te zijn aan de ontplooiing van de mens als individu, als sociaal en cultureel wezen en aan de maatschappelijke behoeften van de gehele samenleving. Zo beschouwd is onderwijs een welzijns- en een welvaartsvoorziening, waarvoor voor leerplichtigen geen schoolgeld betaald moet worden.

703. Onderwijs is een middel om te bereiken dat de samenleving te gelegener tijd kan beschikken over een adequaat geschoolde beroepsbevolking, die nodig is om maatschappelijke vraagstukken te kunnen oplossen, de marktsector te versterken en de internationale concurrentie het hoofd te bieden.

704. Voor liberalen is de investering in kennis en vaardigheden een hoge prioriteit. In een samenleving waarin aan het onderwijs en leren onvoldoende aandacht wordt besteed kan geen welzijn en geen welvaart bestaan.

705. De vrijheid van richting, inrichting en op-richting dient te worden gegarandeerd evenals de vrijheid van de ouders voor hun kinderen ook buiten de eigen wijk een openbare school te kiezen.

706. Teneinde de studie- en ontplooiingskansen te optimaliseren dienen op korte termijn de bepalingen van het verdrag van Rome over de erkenning van diploma's binnen de Europese Gemeenschap, volledig uitgevoerd te worden. De mogelijkheden van zowel studie van Nederlanders in het buitenland, zowel als van buitenlanders in Nederland, dienen verruimd te worden.

DE KWALITEIT VAN HET ONDERWIJS

707. De kwaliteit van het onderwijs is mede afhankelijk van de inrichting van het gehele onderwijssysteem.

Snelle opeenvolging en invoering van veranderingen bij het onderwijs kunnen negatieve effecten hebben op de kwaliteit van het onderwijs. Daarom moet terughoudendheid worden betracht met verdergaande vernieuwingen en veranderingen.

708. Gezien het belang van het kennen en kunnen hanteren van de Nederlandse taal dienen

kwalitatief goede onderwijsmogelijkheden voor alle groeperingen in de samenleving beschikbaar te zijn.

709. Van belang is dat het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs en het hoger onderwijs goed op elkaar aansluiten. Dat vereist duidelijk te formuleren eindtermen zowel voor het basisonderwijs als ook voor het voortgezet onderwijs. Deze eindtermen dienen afgestemd te zijn op eveneens duidelijk te formuleren ingangsniveaus bij het vervolgonderwijs. Het verwerven van een diploma, gebaseerd op het landelijk gecontroleerd eindexamen, geeft recht op toelating tot de vervolgonderwijs, waarvoor de leerling/student is voorbereid.

710. Een, onafhankelijk van de beleidsvoorbereiding en -uitvoering functionerende, inspectie wordt belast met de kwaliteits- en normbewaking. Deze inspectie zal periodiek moeten rapporteren over de toestand van het Nederlandse onderwijs' en in het algemeen een signalerende, evaluerende en rapporterende functie moeten vervullen. De adviezen en rapportages van deze inspectie dienen openbaar te zijn.

711. De sociale partners moeten worden betrokken bij het formuleren van het onderwijsbeleid. Om die reden pleiten wij voor de instelling van een Nationale Educatieve Raad, waarin algemene onderwijsorganisaties alsmede belanghebbende maatschappelijke sectoren zijn vertegenwoordigd, onder gelijktijdige herijking en herwaardering van nut en functie van bestaande adviescommissies en dergelijke.

712. Vooral in de opleiding aan de Pedagogische Akademies voor het Basisonderwijs zullen zwaardere eisen gesteld moeten worden aan de beheersing van de Nederlandse taal, wiskunde, kennis van de geschiedenis, aardrijkskunde en maatschappijleer. Roldoorbreking en emancipatie dienen integraal onderdeel uit te maken van het lesprogramma. In het algemeen moeten de opleidingen voor onderwijsgeveenden voldoen aan duidelijk geformuleerde kwaliteitseisen.

713. Bij- en nascholingscursussen dienen een geïntegreerd deel te zijn van de opleiding van onderwijsgeveenden. Het volgen van deze cursussen, met duidelijke eindtermen, door onderwijsgeveenden moet verplicht worden gesteld.

714. De lerarenopleidingen voor docenten in de bovenbouw van HAVO/VWO moeten door de universiteiten worden verzorgd.

715. Ter handhaving van een evenwichtige spreiding van onderwijsvoorzieningen op plaatselijk en regionaal niveau hebben kleine scholen - mits onderwijskundig verantwoord - bestaansrecht.

BASISONDERWIJS

716. De grootst mogelijke terughoudendheid zal moeten worden betracht met het invoeren van verdere vernieuwingen in het basisonderwijs. De basisschool moet nu de benodigde rust krijgen om tot ontwikkeling te kunnen komen.

717. De overheid draagt zorg voor goede lichamelijke opvoeding en creatieve vorming op scholen bij voorkeur door vakleerkrachten.

718. Voor kinderen met een ernstige geestelijke en/of lichamelijke handicap en kinderen die zijn aangewezen op orthopedagogische (dag)opvang moeten verschillende vormen van speciaal onderwijs blijven bestaan. De verbreding van de zorgbreedte van de basisschool zal pas plaatsvinden als de basisschool voldoet aan de voorwaarden, die gesteld moeten worden aan een adequate opvang van de betreffende kinderen.

719. Educatieve achterstanden moeten vroegtijdig worden herkend en aangepakt. De mate van achterstand moet objectief worden vastgesteld om aan de individuele mogelijkheden van ieder kind optimaal recht te kunnen doen.

720. In het onderwijs aan anderstalige leerlingen wordt extra aandacht gegeven aan het onderwijs in de Nederlandse taal en cultuur. Onderwijs in eigen taal en cultuur wordt beperkt tot de eerste jaren van de basisschool.

ALGEMEEN VOORTGEZET ONDERWIJS

721. De leerlingen dienen onderricht te krijgen in een zo breed mogelijk samengesteld vakkenpakket. Uitbreiding van het aantal examenvakken ter bevordering van de doorstromingsmogelijkheden moet worden bevorderd. Deze uitbreiding mag niet ten koste gaan van de diepgang van de examenvakken. Vaste basispakketten zijn gewenst.

722. De gedifferentieerdheid van ons stelsel van onderwijs moet behouden blijven. Een schoolsoort na de basisschool met één programma, zoals de middenschool is bedoeld, wordt afgewezen.

723. Nieuwe typen naast bestaande onderwijssoorten moeten een eerlijke kans krijgen. Wij staan daarom open voor experimenten met nieuwe vormgeving van voortgezet onderwijs als daar aan behoefte blijkt te bestaan, als de voorgestelde vormgeving niet binnen het bestaande kader is te organiseren en de kosten ervan te overzien zijn. Experimenten zullen moeten voldoen aan vastgestelde eisen van tijdsduur, uitvoerbaarheid binnen de normale beschikbare lestijd, mogelijkheid voor de leerlingen tot doorstroming en behalen van diploma. Doelstellingen van de experimenten

moeten duidelijk worden aangegeven. Experimenten zullen geëvalueerd moeten worden aan de hand van objectieve toetsingscriteria.

724. Het rendement van de HAVO dient te worden verhoogd. Verlenging van de leerweg met een jaar en integratie met het VWO tot voorbereidend hoger onderwijs (nieuw lyceum) is daartoe een mogelijkheid. Voordat tot integrale invoering kan worden overgegaan dienen projectscholen ervaringen op te doen met betrekking tot de effecten van het VHO. Daarnaast moet de inhoud van met name het MAVO- en HAVO-onderwijs moet zodanig worden gewijzigd dat het - met handhaving van de doorstromingsmogelijkheden MAVO-HAVO en HAVO-VWO - betere aansluiting geeft op het beroepsonderwijs.

725. Zowel de zwak begaafde als de hoog begaafde leerlingen moeten bijzondere aandacht (kunnen) krijgen. De gedifferentieerdheid van ons stelsel van voortgezet onderwijs moet daarom behouden blijven, zodat iedere leerling naar interesse en belangstelling een plaats kan vinden. Er is dan ook geen reden om het bestaansrecht van het zelfstandig gymnasium of van het individueel beroepsonderwijs ter discussie te stellen.

BEROEPSONDERWIJS

726. Oriëntatie op beroepskeuze en beroepsvoorbereidende programma's zullen tot het onderwijsaanbod aan leerplichtige leerlingen dienen blijven te behoren. Voor deze leeftijdsgroep zal in de eerste jaren nog sprake zijn van algemene vorming, waarbij de leerling uiterlijk na twee jaar kan kiezen uit verschillende schoolsoorten of richtingen, passend bij zijn aanleg en belangstelling.

727. In het beroepsonderwijs moet het accent worden gelegd op de beroepsvoorbereidende en beroepsoriënterende vakken en praktische vaardigheden; dit onderwijs moet meer en beter dan nu het geval is aansluiting geven aan de eisen van het bedrijfsleven. Tegen die achtergrond moet de beroepspraktijk meer worden betrokken bij het opstellen en realiseren van de leerplannen alsmede bij het formuleren van examen-eisen.

728. Voor oudere leerlingen moeten er meer mogelijkheden komen om leren en werken te combineren. Een samenhangende ontwikkeling van leerlingwezen en het volle en deeltijdse Kort Middelbaar Beroepsonderwijs (KMBO), alsmede het uitbreiden van mogelijkheden voor deeltijd-middelbaar beroepsonderwijs (MBO), zijn daarbij middelen.

729. De partiële leerplicht moet worden afgeschaft omdat deze niet in een reële behoefte voorziet. Er moet een wettelijk te regelen leerrecht

voor in de plaats komen. Voor niet-leerplichtige leerlingen moeten er meer mogelijkheden komen om leren met werken te combineren. Daartoe moet een samenhangende ontwikkeling van leerlingwezen en KMBO worden bevorderd.

730. Het beroepsonderwijs kan alleen een bijdrage leveren aan het economisch herstel, wanneer het kwalitatief goed is. In het bijzonder zal er in de komende jaren geïnvesteerd moeten worden in: leerplanontwikkeling, ontwikkeling van goede leermiddelen, inventaris, lerarenopleiding voor beroepsgerichte en beroepsondersteunende vakken.

731. De leerplanontwikkeling dient niet alleen door de Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO) te worden uitgevoerd, maar instituten of organisaties die deskundigheid hebben op het betreffende gebied (zowel wat de onderwijskant als wat de beroepskant betreft) moeten erbij betrokken worden. Ook scholen dienen in een vroeg stadium bij het ontwikkelingsproces te worden betrokken om overdrachtmoelijkheden of zelfs onhaalbare producten te voorkomen.

732. De lerarenopleiding voor praktijkgerichte vakken zal de nodige eisen moeten stellen aan praktijkervaring in het betreffende arbeidsveld.

733. Voor de leerlingen in het beroepsonderwijs dienen goede stagemogelijkheden gegarandeerd te worden. De overheid zal hierbij een ondersteunende rol vervullen.

734. Bij dit alles dient het bedrijfsleven mede betrokken te zijn. Ook moet daarbij naar een grotere samenhang worden gestreefd tussen programma's en voorzieningen voor Lager Beroepsonderwijs (LBO), KMBO, MBO en leerlingstelsel in dezelfde richting.

HOGER ONDERWIJS

735. Hoofddoelstellingen van het wetenschappelijk onderwijs blijven wetenschappelijk onderwijs en wetenschappelijk onderzoek. Het accent moet daarbij liggen op zowel zuiver als op toegepast wetenschappelijk onderzoek.

736. Aan de rijksinstellingen van hoger onderwijs moet, voor zover dat nog niet het geval is, rechtspersoonlijkheid worden verleend. De zelfstandigheid/autonomie van de universiteiten moet worden geregeld naar analogie van die van de bijzondere universiteiten.

737. De verschillende vormen van hoger onderwijs dienen gelet op hun specifieke karakters duidelijk onderscheiden te blijven. Samenhang in het hoger onderwijs wordt zoveel mogelijk in de afzonderlijke wetten bevorderd (Wet Weten-

schappelijk Onderwijs, Wet Hoger Beroepsonderwijs, Wet Open Universiteit) zodat een kaderwet op het hoger onderwijs vooralsnog niet opportuun is.

738. Een adequaat stelsel van post-hoger onderwijs is van belang voor de bij- en nascholing van afgestudeerden bij het hoger onderwijs. De kosten hiervan dienen mede op basis van het profijtbeginnsel te worden gedekt.

739. Voor specifieke beroepsopleidingen dienen, afhankelijk van de maatschappelijke behoefte, bij de instellingen van wetenschappelijk onderwijs opleidingen van de tweede fase te worden gecreëerd. De kosten van ook deze opleidingen dienen mede op basis van het profijtbeginnsel te worden gedekt.

740. Het verwerven van eigen inkomsten door de instellingen door onder andere contractonderwijs, contractonderzoek en dienstverlening dient in het hoger onderwijs gestimuleerd te worden. Die inkomsten komen ten goede aan de eigen instellingen; deze mogen overigens niet concurrentievervalsend opereren.

741. Teneinde de wisselwerking tussen het hoger onderwijs en de samenleving te versterken, dienen de mogelijkheden voor docenten om (bezoldigde) nevenfuncties uit te oefenen, te worden verruimd. Daarnaast moet vooral getracht worden meer deskundigen uit overheid en bedrijfsleven op part-time basis als docent bij het onderwijs te betrekken.

742. De instellingen van hoger onderwijs dienen onderling permanent een redelijke taakverdeling en concentratie van onderwijs en onderzoek in acht te nemen. In dat verband dienen met name centres of excellence voor universitair onderzoek tot stand te komen, waarbij ook de niet-universitaire onderzoeksinstituten moeten worden betrokken.

743. De rechtsposities van de studenten bij het hoger beroepsonderwijs en bij het wetenschappelijk onderwijs moeten gelijkwaardig zijn.

VOLWASSENENEDUCATIE

744. De huidige ontwikkelingen vergen een ontvlechting van onderwijs en scholing enerzijds en anderzijds vorming. De rijksoverheid heeft een belangrijke taak op het terrein van het onderwijs en scholing. Vorming is vooral een taak van de lagere overheden die het beste de plaatselijke en regionale behoeften kennen.

745. De technologische ontwikkelingen leiden tot de noodzaak van verdergaande mogelijkheden

tot her- en bijscholing van volwassenen. Overheid en bedrijfsleven hebben daarin gezamenlijk een taak.

746. Volwassenenonderwijs dient ook op te leiden tot erkende diploma's.

747. Bij de volwasseneneducatie moet grote aandacht worden gegeven aan de emancipatorische aspecten.

748. In het kader van de volwasseneneducatie moeten ook mogelijkheden worden geboden voor het volgen van beroepsopleidingen, vooral op het terrein van de nieuwe technologieën, zoals bijvoorbeeld de informatica e.d.

749. De kosten voor volwasseneneducatie kunnen meer dan thans het geval is worden gedekt op basis van het profijtbeginzel. Invoering van betaald educatief verlof van volwassenen moet worden bevorderd.

DECENTRALISATIE/DEREGULERING

750. De bureaucratie moet worden teruggedrongen. Een grotere vrijheid voor besturen en directies van scholen op het gebied van inrichting en beheer, gekoppeld aan versterking van het management moet worden gerealiseerd. Het circulairebeleid moet worden teruggedrongen.

751. Het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen moet in omvang worden teruggebracht. Daarover moeten concrete afspraken worden gemaakt.

752. In de komende kabinetsperiode dient een samenhangend beleid te worden ontwikkeld ten aanzien van decentralisatie, regionalisering en deregulering voor de onderwijssector. In het algemeen zal de regelgeving voor het hoger onderwijs moeten worden getoetst op vergroting van de autonomie van de instellingen en aan het beleid ten aanzien van deregulering.

753. Bij decentralisatie/deregulering dient de overheid er op toe te zien dat aan centraal vastgestelde deugdelijkheidseisen wordt voldaan.

754. Versterking van de bevoegdheden en de autonome beleidsruimte van de gemeentelijke en de provinciale overheid, zonder dat dit gepaard gaat met een verschuiving van de gemeente naar de provincie, is gewenst.

755. In het openbaar onderwijs dient de medezeggenschapsraad van de afzonderlijke scholen meer bevoegdheden te krijgen ten aanzien van personeelsbeleid en de besteding van het door de overheid op leerlingbasis vastgestelde budget.

WETENSCHAPS- EN TECHNOLOGIE-BELEID

756. Het beleid van de overheid moet zich richten op het scheppen van voorwaarden voor het bevorderen van de kwaliteit, de doelmatigheid en de samenhang van wetenschappelijk onderzoek in relatie tot de maatschappelijke behoeften.

757. De overheid dient er voor te zorgen dat de uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek aan door de overheid gefinancierde c.q. gesubsidieerde instituten, beter toegankelijk worden voor de verschillende maatschappelijke sectoren.

758. Een verdergaande afstemming van door de overheid gefinancierde onderzoek- en ontwikkelingsactiviteiten op de behoeften van de marktsector moet met kracht worden bevorderd. In dat kader is het vergroten van het markt bewustzijn van universiteiten, hogescholen en de grote technologische in- statuten noodzakelijk. Het marktgericht functioneren van deze instellingen moet worden verbeterd.

759. In het beleid moet bijzondere aandacht worden gegeven aan de introductie van de toepasingsmogelijkheden van de micro-electronica in het bedrijfsleven.

760. De verwevenheid van het wetenschaps- en technologiebeleid met het beleid binnen de departementen, vereist nauwe interdepartementale beleidsafstemming en coördinatie. De primaire verantwoordelijkheid ligt bij de vakdepartementen. Coördinatie van vraagstukken op het terrein van het technologiebeleid die departement-overschrijdend zijn geschiedt door het ministerie van Economische Zaken, dat daartoe over het geschikte apparaat dient te beschikken.

761. Er moet voldoende ruimte blijven voor de universiteiten om naast het strategisch en marktgericht onderzoek, lange- termijn- en fundamenteel onderzoek te blijven verrichten vanuit het beginzel van de academische vrijheid.

762. Het instellen van bedrijvenparken - in samenwerking tussen universiteiten en de sociale partners - is een mogelijkheid om de kennisontwikkeling en kennisoverdracht te bevorderen.

763. Het beleid met betrekking tot de innovatieve ontwikkelingsprogramma's moet worden voortgezet.

764. Bij de ontwikkeling en toepassing van nieuwe technologieën, zoals de biotechnologie, moet worden voorkomen dat volksgezondheid en milieu gevaar lopen, maar ook dat industriële vernieuwingen door te strenge eisen onmogelijk worden gemaakt.

765. Prioriteit moet worden toegekend aan onderzoek naar en toepassing van biologische naast chemische bestrijdingsmiddelen voor gewassen.

766. Het onderzoek naar vervangende methoden voor het gebruik van proefdieren moet gestimuleerd worden; (inter)nationale richtlijnen, die vaak dierproeven als kwaliteitscontrolemiddel voorschrijven, dienen aan nieuwe wetenschappelijke, dierproefbeperkende inzichten te worden aangepast.

INFORMATIETECHNOLOGIE

767. Om leerlingen en studenten beter voor te bereiden op de informatie-maatschappij moet op alle niveaus aandacht worden geschonken aan de methoden, technieken en toepassingsmogelijkheden van de informatica. Dit houdt onder meer in:

- het leren omgaan met informatie en de daarbij toegepaste methoden en apparatuur;
- het leren omgaan met computers en computerprogramma's en het bijbrengen van de beginselen van het programmeren;
- het creatief toepassen van de computer in andere vakgebieden.

In toenemende mate zal de computer moeten worden gebruikt voor de ondersteuning van vormen van onderwijs met specifieke aandacht voor de individuele leerling, vooral door het registreren van leervorderingen aan de hand van regelmatige toetsing. Deze aanpak levert een wezenlijke bijdrage aan de realisering van de doelstellingen van het basis- en speciaal onderwijs en kan eveneens betekenis hebben voor toepassing in het voortgezet onderwijs. De programma's hiervoor zullen met zorg moeten worden samengesteld, waarbij in het bijzonder aandacht moet worden geschonken aan leerlingen in een achterstandssituatie.

In het voortgezet onderwijs dient de informatica als apart vak te worden onderwezen.

768. Bij de ontwikkeling van nieuwe en bij de aanpassing van oude onderwijsprogramma's moet rekening worden gehouden met de ontwikkelingen van de informatica. Bijzondere aandacht moet worden besteed aan de invloed van de automatisering en informatisering op de samenleving.

769. Het voorgaande vereist dat bij de opleiding en nascholing van onderwijsgevendend gericht aandacht moet worden besteed aan de toepassingsmogelijkheden in het onderwijs van automatisering en informatica.

FINANCIERING/PRIORITEITEN

770. Teneinde de kosten van het onderwijs binnen verantwoorde en financierbare grenzen te houden is het noodzakelijk dat, met behoud van

de kwaliteit, het rendement bij het voortgezet en het hoger onderwijs wordt vergroot. Tussentijdse toetsen alsook beperking van de studieduur, kunnen daarbij instrumenten zijn.

771. Er wordt gestreefd naar een stelsel van studiefinanciering dat onafhankelijk is van het inkomen van de ouders van de student. Een dergelijk stelsel dient aan de leerling/student ruime mogelijkheden te laten om zelf bij te verdienen tot het bijstandsniveau.

772. Subsidiering van scholen per leerling zal verder worden doorgevoerd, opdat tussen scholen onderling meer concurrentie optreedt en particuliere initiatieven meer kans krijgen. Veranderingen van bovenaf zijn minder toegesneden op de mogelijkheden van een specifieke situatie dan de initiatieven van ouders en leerkrachten.

773. Met name bij het hoger onderwijs moet het aanbod van afgestudeerden meer dan thans het geval is in overeenstemming worden gebracht met de vraag op de arbeidsmarkt. Dat vereist intensievere beroepenvoorlichting enerzijds en anderzijds een zekere beperking van de thans vrijwel ongelimiteerde mogelijkheden om bepaalde studierichtingen te volgen.

774. Het voorgaande sluit niet uit dat het hoger onderwijs ook de mogelijkheid moet bieden om via studie algemeen maatschappelijk te worden gevormd, zodanig dat aansluiting op de arbeidsmarkt respectievelijk op het vervullen van algemeen maatschappelijke functies tevens behouden blijft.

775. Binnen het Nederlandse onderwijs dient voor wat betreft de financiering prioriteit te worden gegeven aan het beroepsgerichte onderwijs en aan het maatschappelijk gericht wetenschappelijk c.q. technologisch onderzoek.

776. Indien het in het belang van het behoud en de bevordering van de kwaliteit van onderwijs en/of onderzoek op bepaalde vakgebieden noodzakelijk is op grond van schaarste-overwegingen docenten/onderzoekers extra te bezoldigen, dan wordt dat aanvaard.

WELZIJN EN GEZONDHEID

WELZIJN

801. Het zich welbevinden is een persoonlijke beleving. In de liberale visie op mens en samenleving kan welzijn alleen bevorderd worden door de vrijheid om het eigen leven zo veel mogelijk naar eigen overtuiging in te richten. Een liberaal welzijnsbeleid is gericht op het scheppen van voorwaarden daarvoor.

802. Dit voorwaardenscheppend beleid dient zo dicht mogelijk bij de burgers gestalte te krijgen. Het welzijnswerk wordt daartoe zo veel mogelijk gedecentraliseerd naar provincies en gemeenten, met zo weinig mogelijk centrale regelgeving. De rijksmiddelen worden overgeheveld naar het Provincie- en Gemeentefonds.

803. Volwaardige deelname aan de maatschappij kan het best bevorderd worden door een vergroting van de zelfredzaamheid van de burger. De bevordering daarvan dient, waar mogelijk, dan ook voorop te staan. Educatie, gerichte hulp en materiële ondersteuning kunnen dat proces ondersteunen.

804. Het bevorderen van zelfredzaamheid heeft niet altijd tot resultaat dat mensen zelfstandig binnen deze samenleving kunnen functioneren. In die gevallen ontstaat er een - vaak langdurige - afhankelijkheid van de hulpverlening. De overheid heeft de plicht langdurig hulpbehoevenden extra te beschermen.

805. Sommige mensen hebben meer zorg nodig dan anderen. Ondersteuning van hen is primair een zaak van het particulier initiatief. Het vrijwilligerswerk kan hierbij niet gemist worden. De overheid moet dat door een voorwaardenscheppend beleid mogelijk maken.

806. Deze vraag naar categoriale zorg (voor ouderen, gehandicapten, etnische en culturele minderheden etc.) moet bij voorkeur worden opgevangen door algemene voorzieningen. Deze voorzieningen dienen toegankelijk gemaakt te worden voor de opvang van specifieke groeperingen. De structuur van de beleidsadvisering aan de rijksoverheid gaat uit van de gelijkwaardigheid van categoriale aandachtsgroepen.

VOLKSGEZONDHEID

807. De gezondheidszorg is in Nederland tot een hoog niveau ontwikkeld. De uitgaven daarvoor beslaan een omvangrijk deel van ons nationaal inkomen. Deze uitgaven worden grotendeels uit de collectieve middelen gefinancierd. Wil de gezondheidszorg in de komende jaren, waarin de bevolking veroudert en de medisch-technische mogelijkheden toenemen, betaalbaar zijn, dan zal kostenbeheersing een doorlopende noodzaak blij-

ven. Maatregelen met een preventief karakter kunnen dit beleid ondersteunen.

808. Het handhaven van het particuliere karakter van het bestuur en de organisatie van de volksgezondheidsvoorzieningen is gewenst. Een krachtige bestrijding van ontwikkelingen die de nationalisatie van de gezondheidszorg dichterbij brengen, is daarom noodzakelijk. Verdere invoering van budgetfinanciering dient gepaard te gaan met meer bestedingsvrijheid voor de instellingen van gezondheidszorg, deregulering en minder bureaucratie. Het verplicht stellen van een loondienstverband voor medische beroepen is daarbij niet noodzakelijk.

809. De huidige wettelijk verankerde contractswang en toelatingsdwang voor de ziekenfondsen dienen te worden afgeschaft. De tijdelijke bevoegdheid van de ziekenfondsen te bepalen of, en zo ja met welke nieuw gevestigde beroepsbeoefenaren zij overeenkomsten willen sluiten, dient te worden vervangen door een Algemene Maatregel van Bestuur, gebaseerd op de Wet Voorzieningen Gezondheidszorg. De desbetreffende artikelen van deze wet worden vereenvoudigd.

810. Overeenkomstig de Wet Voorzieningen Gezondheidszorg beslissen de provincies en gemeenten over de planning van de voorzieningen binnen de door het Rijk te stellen financiële grenzen en planningscriteria. Deze wet wordt vereenvoudigd. De exploitatiekosten worden beheerst door de tarieven- en verzekeringswetgeving. Streksgewijze verschillen in de ziekenfondspremie worden mogelijk gemaakt indien lagere kosten het gevolg zijn van kostenbeperkende maatregelen in de regio.

811. Met kracht moet de toetsing van de gezondheidszorg op doelmatigheid worden bevorderd, naast de inmiddels op gang gekomen toetsing op de kwaliteit.

812. Het systeem van particuliere en wettelijke ziektekostenverzekeringen (Ziekenfondswet en AWBZ) wordt gereconstrueerd. Het verstrekkingenpakket van het ziekenfonds wordt daartoe opgeschoond. Grote financiële risico's worden voor een ieder op dezelfde wijze verzekerd. De keuzevrijheid en verantwoordelijkheid van de verzekerde worden vergroot in al die zaken die vanuit een maatschappelijk oogpunt geen onaantvaardbare financiële risico's met zich dragen.

813. Aangezien de gezondheidszorg voor het leeuwedeel wordt gefinancierd uit (sociale) verzekeringsgeld, dient men daaruit de consequentie te trekken, dat sociale partners medeverantwoordelijkheid dienen te dragen voor het beleid. De samenstelling van de besturen van de ziekenfondsen dient in die zin te worden aangepast.

814. Indien mensen volgens een verzekering aanspraak kunnen maken, op een voorziening, maar bij hen de voorkeur bestaat elders geholpen te worden, dan dient deze andere hulp door hetzelfde verzekeringsorgaan te worden gefinancierd. Deze hulp dient op een aanvaardbaar peil te staan en niet kostenverhogend te werken. Met name wordt hier gedacht aan verpleging thuis.

815. Het verdient aanbeveling de wenselijkheid te onderzoeken van het verzorgend verlot in bijzondere gevallen.

816. De patiënt krijgt inzage in de kosten welke te zijner behoefte worden gemaakt. Vervanging van het stelsel van vergoeding in natura door een stelsel van restitutie, zoals gebruikelijk is bij de particuliere ziektekostenverzekering, moet worden voorbereid door experimenten.

817. Tal van prijzen en tarieven binnen de gezondheidszorg zijn door de tijd achterhaald. De noodzakelijke kosten dienen de basis van de vergoedingen te zijn. Gewerkt moet worden met een zodanig kwaliteitsbevorderend honoreringssysteem dat degene die de feitelijke beslissing neemt over het maken van kosten er belang bij heeft deze te beperken. Alle tarieven worden op grond hiervan periodiek heroverwogen.

818. Solopraktijken, groepspraktijken en praktijkvoering in gezondheidscentra worden op gelijkwaardige wijze behandeld. De instroom van beroepsbeoefenaren binnen de gezondheidszorg dient te worden afgestemd op de behoefte.

819. Het toelatingsbeleid van geneesmiddelen dient binnen EG-verband te worden geharmoniseerd.

820. Er bestaat behoefte aan een samenhangend beleid in voorlichting over het gebruik van alcohol en drugs en de opvang, behandeling en latere begeleiding van verslaafden.

Gelet op de omvang van het probleem van de alcoholverslaving komt er op regionaal niveau een samenwerking tussen de consultatiebureaus voor alcohol en drugs, de regionale instellingen voor ambulante geestelijke gezondheidszorg en de intramurale hulpverlening om het beleid op elkaar af te stemmen.

Het toedienen van hard-drugs kan uitsluitend op medische indicatie worden getolereerd.

821. Alternatieve geneeswijzen dienen onbevooroordeeld onderzocht te worden op hun effectiviteit. Kennis van deze geneeswijzen dient een onderdeel te zijn van de opleiding tot arts.

822. De laatste fase van ons bestaan dient zo waardig mogelijk te zijn. Het verruimen van de

mogelijkheden tot verantwoorde euthanasie dient op basis van zorgvuldig geformuleerde uitgangspunten te worden gerealiseerd.

Daarbij wordt onder meer rekening gehouden met het zelfbeschikkingsrecht van het individu en de vrijwillige medewerking van alle betrokkenen.

823. Er komt een wettelijke regeling van het patiëntenrecht. Deze omvat de vrije keuze van de hulpverlener, inzage van het eigen medische dossier, via een tussenpersoon indien de patiënt dat wenst, bescherming van persoonlijke gegevens, inspraak bij de behandeling, verbetering van het klachtrecht en modernisering van het medisch tuchtrecht.

OUDEREN

824. Leeftijd is geen eenduidig criterium voor sociaal, fysisch en psychisch functioneren van mensen. De overheid voert een beleid waardoor zo veel mogelijk een ieder, ongeacht zijn of haar leeftijd, kan deelnemen aan het maatschappelijk leven. Wettelijke bepalingen, die personen alleen op grond van een bepaalde leeftijd uitsluiten van het vervullen van een functie waartoe zij wel in staat zouden zijn, dienen in een aantal gevallen te worden versoepeld. Het maken van onderscheid naar leeftijd voor het gebruik van voorzieningen wordt, zo enigszins mogelijk, tegengegaan.

825. De overheid bevordert de actieve deelname van ouderen aan onze samenleving en in het bijzonder aan de besturen van bejaardenvoorzieningen en, onder handhaving van de paritaire structuur aan de besturen van (bedrijfs)pensioenfonds.

826. Gestreefd zal worden naar verzorgingstehuizen, waarbij de ouderen in hun laatste levensfase zo weinig mogelijk overgeplaatst worden naar verpleegtehuizen. Extra benodigde verpleegkundige hulp wordt individueel geïndiceerd en naar analogie van de verpleeghuishulp als individueel pluspakket geleverd.

827. Het overheidsbeleid moet ruimte bieden voor nieuwe soorten van woonvoorzieningen voor ouderen. Daarbij dient voorop te staan, dat men zo lang mogelijk actief deel kan blijven uitmaken van de samenleving. Het streven is erop gericht oudere partners zo lang mogelijk bij elkaar te laten wonen. Ook indien opname in een bejaardentehuis noodzakelijk is geworden, moet er naar gestreefd worden partners niet te scheiden. Dat geldt evenzeer voor diegenen die een andere samenlevingsvorm hebben dan het huwelijk.

GEHANDICAPTENBELEID

828. Bijna iedere mens krijgt in het leven te maken met beperkingen in het geestelijk en/of licha-

melijk functioneren. Soms is de handicap aangeboren, soms ontstaat die geleidelijk, soms heel plotseling. Een goed beleid moet gebaseerd zijn op de idee, dat het ieder van ons betreft. Om stigmatisering te voorkomen dient de overheid dit idee als uitgangspunt van haar beleid te nemen en dient in haar voorlichting te benadrukken dat mensen met een handicap gelijkwaardige burgers van onze samenleving zijn.

829. Gelet op het persoonlijke leed en de maatschappelijke schade door ongevallen dient het voorkomen van ongevallen een hoge prioriteit te krijgen. De overheid voert een samenhangend veiligheidsbeleid gericht op het zo effectief mogelijk beperken van maatschappelijke schade en risico's.

830. Vroegtijdige onderkenning van lichamelijke en geestelijke gebreken is een onderdeel van de volksgezondheid. Daarvoor is een permanente scholing van professionele opvoeders en gezondheidszorgfunctionarissen essentieel en een goede voorlichting van het publiek noodzakelijk.

831. De begeleiding en training van mensen met een handicap zal zo gedecentraliseerd mogelijk moeten plaatsvinden. Het reguliere onderwijs moet meer mogelijkheden kunnen gaan bieden om gehandicapten een opleiding te geven.

832. De toegankelijkheid, bereikbaarheid en bruikbaarheid van, voorzieningen waaronder voor publiek toegankelijke gebouwen, waarvan de mensen met een lichamenlijk gebrek ook werkelijk gebruik wensen te maken wordt verbeterd. Bij aanschaffing van nieuw materieel moet het openbaar vervoer worden aangepast aan het gebruik door mensen met een handicap.

833. Voor gehandicapte werknemers moeten betere kansen worden geschapen op werk bij overheid en bedrijfsleven. De Wet Arbeid Gehandicapte Werknemers (WAGW) is daarbij een onmisbare schakel.

834. Mensen met een handicap moeten zo lang mogelijk zelfstandig kunnen (blijven) wonen. De huidige woningbouw zal daar meer op afgestemd dienen te worden. Aanpassingen voor gehandicapten die bij de bouw voor weinig of geen extra kosten gerealiseerd kunnen worden, worden bij de bouw reeds aangelegd. De bouwvoorschriften worden daartoe aangepast.

835. De verzorging van thuiswonende mensen met een handicap moet lokaal, eventueel sub-regionaal, georganiseerd worden door een goede afstemming van huishulp, gezinsverzorging, bejaardenzorg en kruiswerk, waarbij de bejaarden in de toekomst de centra worden van waaruit een deel van de huishulp wordt georganiseerd.

836. Waar mensen voor verzorging zijn aangewezen op intramurale of semi-murale voorzieningen dienen deze voorzieningen zo kleinschalig mogelijk te zijn als vanuit het oogpunt van kwaliteit en volledigheid en kosten van het minimale functiepakket toelaatbaar is.

837. Gebruikers als ouderen en gehandicapten die op een voorziening zijn aangewezen zullen medezeggenschap moeten hebben over die speciaal voor hen bestemde voorziening. Ook binnen de intramurale voorzieningen dient de vrijheid van de individuele bewoner gerespecteerd te worden om het leven zoveel mogelijk naar eigen inzicht in te richten.

838. De normen voor woonvormen voor zintuiglijk gehandicapten dienen op die groep afgestemd te zijn.

839. Geestelijk gehandicapten zijn - vaak langdurig - niet in staat hun eigen belangen te verdedigen. De overheid heeft dan ook tot taak het functioneren van voorzieningen voor geestelijk gehandicapten bij voortduring nauwgezet te controleren.

840. Het systeem van verstrekkingen in natura dient zoveel mogelijk omgebouwd te worden in verstrekking van geldelijke doeluitkeringen voor de gehandicapten, die als gewone consument beschouwd dienen te worden. Er dient één coördinatiepunt per gemeente te zijn, waar desgewenst deskundig advies kan worden ingewonnen.

KUNST- EN CULTURBELEID

841. Kunst komt voort uit de mensen en heeft een essentiële en diepgewortelde functie in het maatschappelijk leven. Uitingen van de individuele kunstenaar en manifestaties van kunstinstellingen zijn in hoge mate bepalend voor de kwaliteit van onze samenleving en voor de zingeving van het bestaan. Kunst is noodzaak, geen luxe waarop in tijden van economische teruggang zonder bezwaar bezuinigd kan worden.

842. De overheid schept voorwaarden voor het in vrijheid ontwikkelen en in stand houden van gedifferentieerde cultuurvormen. Het overheersende criterium daarbij is de kwaliteit van de cultuuruitingen. De overheid laat zich over die kwaliteit adviseren door onafhankelijke deskundigen. In de liberale visie geeft de overheid geen waardeoordelen, maar geeft zij ruimte aan de kunstenaar en de kunstminnaar, aan de actieve en de passieve kunstbeoefening. De overheid baant de weg naar de kunst voor diegene die die weg wil gaan op basis van een vrije keuze. Maar om een vrije keuze te hebben, moet men wel kennis gemaakt hebben met kunst.

843. De overheid schept eveneens voorwaarden dat ieder kennis kan nemen van de culturele waarden in de samenleving, door onder meer een gerichte kennismaking daarmee in het basis- en voortgezet onderwijs te bevorderen. De kennis van kunst en cultuur wordt daartoe een onderdeel van de opleiding van onderwijsgevenenden. Aan de Nederlandse cultuur en taal wordt in het buitenland ruime aandacht gegeven door de verspreiding via de Nederlandse ambassades; voor wat betreft taal en letteren in het bijzonder ook door het bevorderen van de activiteiten van de Nederlandse Taalunie. Aangezien de cultuur van de overige landen van Europa mede tot ons erfgoed behoort, dienen de mogelijkheden verruimd te worden daarvan kennis te nemen, met name in het kader van de Raad van Europa en de Europese Gemeenschap.

844. De amateuristische kunstbeoefening vormt mede de basis van het culturele leven in de samenleving. Stimulering daarvan vergroot rechtstreeks de actieve en passieve kunstbeleving en is van wezenlijke betekenis voor de ontplooiing van de individuele mens. Indirect wordt daarmee de belangstelling en het maatschappelijk draagvlak voor de professionele kunst versterkt. Waar de bevordering van de amateuristische kunstbeoefening en de kunstzinnige vorming primair een taak is van de gemeentelijke overheid dient deze daar financieel toe in staat te blijven gesteld.

845. De waardering voor cultuuruitingen is allereerst een zaak van de burger zelf, die dan ook in principe bereid moet zijn een financiële bijdrage te leveren. Door samenwerking met de media en via sponsoring zal de verspreiding van cultuur worden bevorderd en het financiële draagvlak van de kunstbeoefening worden vergroot. De overheid dient de auteursrechten goed te beschermen, opdat de kunstenaar verzekerd is van een redelijke vergoeding voor de geleverde prestatie.

847. Binnen de door de overheid vastgestelde grenzen (erkenningenbeleid) dient de burger zelf aan te kunnen geven welke kunst- en cultuurvormen het meest gewaardeerd worden. Giften en schenkingen aan thans gesubsidieerde instellingen op het terrein van de kunst blijven fiscaal aftrekbaar.

848. De zogenaamde Beeldende Kunstenaars Regeling (BKR) dient geleidelijk te worden omgebogen tot een ondersteuningsregeling voor beroepskunstenaars wier vakbekwaamheid in voldoende mate is aangetoond (zoals de regeling oorspronkelijk ook heeft gefunctioneerd). Voor de in de loop der jaren verworven kunstwerken dient in overleg met de betrokken kunstenaars zo nodig en mogelijk een andere bestemming gevonden te worden.

849. De instandhouding en aanvulling van ons nationaal cultuurbezit is een plicht tegenover toekomstige generaties en een opgave die rijk, provincie en gemeente aangaat, in overleg met het particulier initiatief.

850. Het restaureren van cultuurhistorisch belangrijke goederen (o.a. gebouwen, tuinen en parken, schilderijen, foto's, boeken en muziekpartituren) dient voortvarend te worden opgepakt, waarbij speciale aandacht wordt geschonken aan het behoud en de verbreding van de ambachtelijke deskundigheid.

De overheid gaat er niet toe over om de eigenaren van deze goederen verplichtingen op te leggen zonder dat er een financiële tegemoetkoming tegenover staat voor het noodzakelijke onderhoud.

SPORT

851. Sportbeoefening is een bij uitstek particuliere activiteit, mogelijk gemaakt door de inzet van vele vrijwilligers. Zij dient door de overheid ondersteund te worden vanwege de belangrijke bijdrage aan het welzijn van mensen.

852. De gemeenten zijn verantwoordelijk voor het beleid terzake van sportaccommodaties. De oprichting en het beheer van sportaccommodaties door particulieren en particuliere organisaties heeft daarbij de voorkeur. Deze accommodaties moeten toegankelijk zijn voor gehandicapten.

853. In overleg met de betrokken sportorganisaties ontwikkelt de overheid een beleid, dat de negatieve effecten van sportbeoefening als spelverruiming, doping en vandalisme tegengaat.

854. Zij treft maatregelen om de kosten van ziekte en ziekteverzuim ten gevolge van sportuitoefening zo veel mogelijk te beperken. Door onderzoek wordt nagegaan welke takken van sport speciale risico's voor ziekte en blessures meebrengen en op welke wijze die kunnen worden ingedamd.

855. Het in Nederland houden van grote sportevenementen wordt door de overheid bevorderd.

RECREATIE

856. Door de voortschrijdende technologische en maatschappelijke ontwikkeling zal de hoeveelheid vrije tijd toenemen. De besteding van die vrije tijd is ieders eigen verantwoordelijkheid. De overheid schept voorwaarden voor het tot stand komen van voorzieningen.

857. Recreatie vereist een structuur die mogelijkheden tot ontspanning biedt in de nabijheid van de bevolkingscentra en die ook bij slecht weer gebruikt kunnen worden. Oprichting en beheer van recreatieve projecten

op particuliere basis verdient de voorkeur. Voor zover voorzieningen door de overheid worden gefinancierd, wordt - waar mogelijk - een bijdrage van de gebruiker gevraagd.

858. Het recreatief medegebruik van het landelijk gebied wordt verbeterd, waarbij kleinschalige recreatieve vakantie- mogelijkheden worden gestimuleerd.

De gemeenten worden in de gelegenheid gesteld een eigen beleid op het gebied van de verblijfsrecreatie te ontwikkelen. Via gemeentelijke bestemmingsplannen wordt vorm gegeven aan dit beleid.

859. Bevordering van het toerisme naar ons land dient een vast onderdeel te zijn van onze exportpolitiek. Daarnaast dient ook het houden van vakantie in Nederland te worden gestimuleerd.

EMANCIPATIE

860. Emancipatie richt zich niet alleen op vrouwen maar op alle groepen, die een achterstand hebben. Emancipatiebeleid kan alleen succes hebben als mannen en vrouwen hierbij even sterk worden betrokken; ieder heeft gelijke rechten, kansen en plichten.

861. Ook in de komende regeringsperiode dient de emancipatie een integraal onderdeel te blijven van het regeringsbeleid. Het beleid op de meest uiteenlopende gebieden blijkt direct dan wel indirect invloed uit te oefenen op de emancipatie van de vrouw. Emancipatiebeleid moet derhalve facetbeleid worden. Bewustwording van dit feit en het hiermee rekening houden zal tot een belangrijke taak gerekend moeten worden van alle bewindslieden en volksvertegenwoordigers.

862. De nog resterende ongelijkheden tussen man en vrouw in de wet en/of andere regelgeving moeten worden opgeheven. Naleving van deze aangepaste wetten en regels vereist een betere controle en moet begeleid worden door goede voorlichting.

863. In het kader van de gelijkberechtiging van man en vrouw, met name waar het gaat om de toetreding van de partner op de arbeidsmarkt, dienen de belastingmaatregelen voor tweeverdieners opnieuw te worden bezien. In datzelfde kader dient bij de verdere vormgeving van de sociale zekerheid ten principale gekozen te worden voor zelfstandigheid van uitkeringsrechten en voor geheel zelfstandige rechten als einddoel. Gelijkberechtiging is dat niet alleen de formele maar ook de daadwerkelijke positie van man en vrouw gelijk zullen zijn.

864. In het onderwijs mag geen onderscheid worden gemaakt tussen meisjes en jongens in lesprogramma en leermiddelen. Voorlichting over vak-

kenpakket-, studie- en beroepskeuze dient sexeneutraal te geschieden.

Roldoorbreking en emancipatie dienen een integraal onderdeel uit te maken van het lesprogramma van opleidingsinstituten voor onderwijskrachten.

865. Het volgen van opleidingen door meisjes om te kunnen voorzien in eigen onderhoud dient te worden gestimuleerd evenals het volgen van tweede-kans-onderwijs. Mogelijkheden voor her-, om- en bijscholing dienen te worden vergroot.

866. Kinderopvangmogelijkheden, particulier, individueel en gesubsidieerd, moeten toegankelijk zijn voor alle ouders die daar behoefte aan hebben. In de eerste plaats wordt dit mogelijk gemaakt door algemene financiële maatregelen (belasting), in de tweede plaats door, waar nodig, oprichting en instandhouding van gesubsidieerde kinderdagverblijven. De ouderlijke bijdrage daarvoor dient gebaseerd te zijn op de werkelijke kosten. Het instellen van continuïteitskosten op scholen moet zowel vanuit emancipatorisch als onderwijskundig opzicht worden gestimuleerd.

867. Op het terrein van het arbeidsmarktbeleid moeten maatregelen worden genomen die gericht zijn op een zo groot mogelijke keuzevrijheid van mannen en vrouwen tot deelneming aan het arbeidsproces: waar mannen nachtarbeid kunnen verrichten is dat ook aan vrouwen toegestaan. Vrouwen dienen in evenredige mate als mannen deel te kunnen nemen aan werkgelegenheidsprojecten terwijl de arbeidsbemiddeling voor vrouwen moet worden verbeterd.

868. De overheid geeft het voorbeeld om de eenzijdige arbeidsverdeling tussen mannen en vrouwen te doorbreken. Een aan een termijn gebonden voorkeursbehandeling van de vrouw wordt gerechtvaardigd bij een keuze tussen vrouwen en mannen bij gelijke kwaliteit.

869. Maatregelen moeten worden genomen om een betere loopbaanbegeleiding voor vrouwen bij de overheid mogelijk te maken. Wat betreft het bedrijfsleven dient een begeleidingsbeleid, zoals thans wordt gevoerd bij enkele grote bedrijven, te worden bevorderd.

870. Het beleid op het terrein van de ontwikkelingsamenwerking dient mede gericht te zijn op verbetering van de positie van de vrouw in de Derde Wereld, rekening houdend met de daar gevestigde culturen.

871. De overheid zal een voorwaardescheppend beleid moeten ontwikkelen ten behoeve van de emancipatie van de vrouwen uit etnische minderheidsgroepen. Activiteiten met betrekking tot deze emancipatie zullen zoveel mogelijk in eigen

kring en onder begeleiding van uit de eigen etnische groep afkomstige vrouwen ontplooid dienen te worden.

872. Voorkomen moet worden dat wetten en regelingen ten aanzien van etnische minderheden de vrouw extra afhankelijk maken van de man in deze groepen. Bestaande wetten en regelingen zullen daarop worden bekeken.

MEDIA

873. Een wezenskenmerk van een vrije maatschappij is de vrijheid van expressie en informatie-overdracht.

874. Aan de verspreiding van buitenlandse televisieprogramma's met behulp van kabels, straalzenders en satellieten mogen geen belemmeringen (een verbod op ondertiteling en van op Nederland gerichte reclame) in de weg worden gelegd. Er wordt principieel geen onderscheid gemaakt tussen commerciële niet-commerciële omroep. De Omroepwet en de Telegraaf- en telefoonwet dienen aan de nieuwe technische mogelijkheden te worden aangepast.

875. De verdeling van zendtijd tussen de landelijke omroeporganisaties dient meer in overeenstemming te worden gebracht met de ledenaantallen. Er dient tenminste één net te komen op commerciële basis, zo nodig in eerste instantie via ruime mogelijkheden van STER-reclame. Ook dienen gesponsorde programma's te worden toegestaan.

876. Het wordt mogelijk gemaakt regionale en lokale omroepen te gefinancieren uit reclameinkomsten.

877. Toepassingen van nieuwe technische mogelijkheden op het terrein van de informatie-overbrenging worden door de overheid bevorderd, waarbij de keuzevrijheid van de consument voorop dient te staan. Monopolieposities moeten worden vermeden.

878. Er dient een kabelraamwet te komen, waarbij de vrijheid van het gebruik van de kabel waarborgd dient te worden. Daarbij wordt, voor zover er ruimte aanwezig is, gelegenheid geboden voor uitzendingen door amateurs en voor financiering door reclame.

879. De monopoliepositie van de PTT op het terrein van de telecommunicatie zal ter discussie moeten worden gesteld. Het gebruik van lokale kabelnetten wordt niet aan bepalingen gebonden; bijvoorbeeld zal datatransmissie daarop worden toegestaan. Telefoonabonnees zullen de vrijheid krijgen om type-gekeurde randapparatuur vrijelijk op de markt aan te schaffen.

880. Aan de pers zal de mogelijkheid moeten worden geboden zelfstandig programma's en reclame te verzorgen via ether en kabel.

881. Meer dan tot nu toe worden de media gebruikt voor educatieve doeleinden.

882. Om de pluriformiteit van de pers in stand te houden en te bevorderen kan financiële steun worden verleend. Deze steun wordt dan verleend op basis van algemene bedrijfseconomische criteria en kan slechts van tijdelijke aard zijn.

883. Van de gebruikers van openbare bibliotheken mag worden verwacht dat zij een redelijke eigen bijdrage leveren in de kosten van deze, zo ruim mogelijk aanwezige, voorzieningen.

CULTURELE EN ETNISCHE VERSCHILLEN

884. De Grondwet bepaalt, dat allen die zich in Nederland bevinden, in gelijke gevallen gelijk behandeld moeten worden en verbiedt discriminatie uitdrukkelijk. De overheid moet een beleid voeren waardoor een ieder gelijke kansen krijgt om zich te ontwikkelen.

885. Intercultureel onderwijs voor alle ingezetenen is een goede zaak. De opleidingen voor leerkrachten zullen daarop afgestemd moeten worden, evenals de leermiddelen. Leerplanontwikkeling voor intercultureel onderwijs dient gestimuleerd en in de praktijk getoetst te worden.

886. Het onderwijs in eigen taal en cultuur op de basisschool dient de toegankelijkheid van het Nederlands onderwijssysteem en het begrip van de Nederlandse samenleving te vergroten. Dit mag niet ten koste gaan van het reguliere onderwijs, met name het onderwijs in de Nederlandse taal.

887. Bij het voortgezet onderwijs moet - in het verlengde van het multi-etnische karakter van onze samenleving - de mogelijkheid om ook talen van culturele en etnische minderheden in het pakket op te nemen worden uitgebreid.

888. Vrouwen dienen het recht te krijgen om te opteren voor een zelfstandige verblijfstitel. Onderzocht moet worden of in Nederland verblijvende minderjarige kinderen desgewenst in aanmerking kunnen komen voor een zelfstandige verblijfstitel vanaf een bepaalde leeftijd.

889. Het verdient aanbeveling het zich ontwikkelende etnische ondernemerschap te bevorderen. Hiertoe dient het grote aantal regels en procedures voor etnische ondernemers beter inzichtelijk gemaakt te worden.

890. De zelfredzaamheid van minderheidsgroepen

pen wordt bevorderd door de deelname aan het verenigingsleven te stimuleren. Daar waar sprake is van een territoriale concentratie wordt een via de gemeenten geïntegreerde aanpak van het overheidsbeleid ten behoeve van minderheden voorgestaan.

891. Het verdient aanbeveling binnen het gegeven aantal formatieplaatsen van de overheid - met name op plaatselijk en regionaal niveau - ook ambtenaren te recrutereren uit etnische groepen. Dit kan de communicatie tussen overheid en allochtone groepen verbeteren.

892. Binnen het gegeven pakket voor de woningbouw dient meer rekening gehouden te worden met de eigenheid en behoeften van allochtone Nederlanders, zoals het groot-familieverband.

893. Bij de overheidsvoorlichting over regelingen ten behoeve van alle burgers wordt mede getoet op het bereiken van de allochtonen in onze samenleving.

9. NEDERLAND EN DE WERELD

BUITENLANDS BELEID

901. Buitenlandse politiek moet uitdrukking geven aan dezelfde fundamentele liberale beginselen van vrijheid en verantwoordelijkheid, verdraagzaamheid, sociale rechtvaardigheid en gelijkwaardigheid van alle mensen, die voor iedere burger in eigen land worden nagestreefd.

Daarom is de VVD voor verwerkelijking van een internationale rechtsorde, waartoe de VN de aanzet vormen, voor handhaving van de rechten van de mens, voor nauwe samenwerking tussen de democratische landen van Europa. Ontwikkelings-samenwerking is een essentieel deel van het buitenlandse beleid.

902. Buitenlands beleid wordt echter gevoerd in een geheel andere omgeving dan nationale politiek. Er is daar nog geen rechtsorde met afdwingbare vormen van conflictoplossing. De vrijheid is in de minderheid. Wapens worden gemaakt en elke dag gebruikt. De Nederlandse buitenlandse politiek moet daarom zorgen voor de verdediging van de vrijheid en voor de veiligheid van de bevolking. Dit uiteraard te zamen met andere landen, die de vrijheid hoog houden. Daarom beschouwt de VVD de NAVO als de hoeksteen van ons buitenlandse beleid en steunt zij met kracht het streven van deze organisatie naar machts-evenwicht op een zo laag mogelijk niveau van wapenning.

903. Het is helaas maar weinigen gegeven in vrijheid te leven. Daarom heeft verdediging van het gebied, waar vrijheid heerst en de mensenrechten worden gehandhaafd voorrang boven uitbreiding ervan. Indien een dergelijke uitbreiding mogelijk is, dan wordt zij uitsluitend met vreedzame middelen nagestreefd.

904. Niet vergeten mag worden dat het buitenlandse beleid naast de grote belangen die wij delen met de gehele mensheid, althans met de bondgenoten, ook de directe Nederlandse belangen moet behartigen. Het buitenlandse beleid moet voldoen aan hoge maatstaven van betrouwbaarheid, samenhang, doeltreffendheid en geloofwaardigheid. Nu er bij de bevolking minder dan vroeger consensus heerst over de buitenlandse politiek, is er meer aandacht nodig voor de aanvaarding van het beleid door de burger.

INTERNATIONALE RECHTSORDE EN RECHTEN VAN DE MENS

905. Grondregels van de internationale rechtsorde dienen door gezamenlijk optreden met andere landen te worden gehandhaafd. Uitspraken van het Internationale Hof van Justitie en van het Europese Hof behoren door alle in het geding zijnde landen te worden opgevolgd.

906. Nederland bevordert de onpartijdigheid,

het gezag en de doelmatigheid van de VN en steunt waar mogelijk de vredesoperaties van deze organisatie. Ons land coördineert zijn optreden in de Verenigde Naties zoveel mogelijk met andere Westelijke landen.

907. Nederland zet zich in voor een krachtige en daadwerkelijke bestrijding van het internationale terrorisme.

908. Met voortvarendheid moet worden gewerkt aan de juridische vormgeving van het internationale noodhulprecht.

909. Nederland bevordert eerbiediging van de klassieke en sociale rechten van de mens. Wij laten ons daarbij niet verleiden tot selectieve verantwoordiging. Wij keuren elke schending van deze rechten gelijkelijk af. Hierbij verdient gezamenlijk optreden met andere landen, in het bijzonder die in de Europese Gemeenschap en de Raad van Europa de voorkeur. Uitspraken van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens moeten worden nagekomen.

910. Nederland bepleit de aanstelling van een Hoge Commissaris voor de Rechten van de Mens. Nederland dient ruimhartig deel te nemen aan de programma's van de Verenigde Naties ter leniging van de noden van vluchtelingen. Derde-Wereld-landen, bereid tot het opvangen en hervestigen van vluchtelingen, dienen krachtig te worden ondersteund, financieel zowel als anderszins. Procedures betreffende toelating van vluchtelingen en asielaanvragen moeten worden bekort, zowel in het belang van de vluchteling als van de rechtsorde.

911. Alle pogingen het internationale verkeer van pers, omroep, cultuur en onderwijs aan banden te leggen worden vastbesloten van de hand gewezen. In dit kader wordt het Nederlandse lidmaatschap van de Unesco aan een kritische evaluatie onderworpen en indien nodig beëindigd.

DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN

912. De toekomstige ontwikkeling van ons land wordt voor een groot deel bepaald door en in samenwerking met anderen. Het zwaartepunt ligt bij onze naaste omgeving, waarmee wij in de Europese Gemeenschap zijn verbonden. Vanzelfsprekend is daarbij naast de in dit programma op vele plaatsen vermelde programmapunten, het Programma van Europa ELD/LDE 1984-1989 uitgangspunt van handelen voor onze nationale en Europese parlementsariers.

913. In het Nederlands EG-beleid staan twee doelstellingen centraal. In de eerste plaats wordt gestreefd naar verbetering van de werkgelegen-

heidssituatie en van Europa's concurrentiepositie in de wereld. De voltooiing van de interne markt en van het Europees Monetair Stelsel, het tot stand komen van een Europese vervoersbeleid en het scheppen van voorwaarden voor de technologische en industriële ontwikkeling dienen dan ook prioriteit te hebben. Concurrentievervalsende steunmaatregelen en discriminerend aankoopbeleid door nationale overheden dienen te worden bestreden.

In de tweede plaats moet de besluitvorming in de EG sneller en democratischer verlopen en moet Europa dichter bij de burger gebracht worden. Daarom moet het veto in de Raad van Ministers aan banden worden gelegd en moeten de burgers via het Europese Parlement meer invloed op de besluitvorming krijgen.

914. De achterstand in de ontwikkeling van de EG heeft de concurrentiepositie van de EG-landen op de wereldmarkt ernstig nadeel toegebracht. Om daarin verandering te brengen moet ernst gemaakt worden met standaardisatie en het scheppen van voorwaarden voor technologische en industriële ontwikkeling. Eureka kan daarvan een voorbeeld zijn. Het midden- en kleinbedrijf zal bij dit en andere communautaire programma's op technologisch vernieuwend gebied zowel bij de opzet alsook bij de uitvoering nauw betrokken dienen te zijn. Tevens dienen de resultaten van deze programma's binnen het bereik van kleinere bedrijven te komen.

915. Harmonisatie van de wetgeving op het gebied van het arbeidsrecht in de ruimste zin, van opleiding, vorming en scholing, van de inspraak en medezeggenschap van werknemers en verruiming en stimulering van de arbeidsmobiliteit zijn ook noodzakelijke elementen voor de ontwikkeling van de EG.

916. Regelgeving vanuit Europa dient niet te komen bovenop de nationale bepalingen, maar in plaats daarvan. Ook de Europese wetgever dient open oog te hebben voor het vermijden van niet noodzakelijke voorschriften.

917. De Europese begroting dient afspiegeling te zijn van het beleid, dat nodig is om aan de EG een nieuw toekomstperspectief te geven. Door een beter evenwicht te bevorderen tussen vraag en aanbod van de produkten van de landbouw, zal het onevenredig aandeel van de kosten van het landbouwbeleid kunnen worden verminderd en kan ruimte worden geschapen voor andere beleidsonderdelen. De stijging van de landbouwuitgaven zal moeten achterblijven bij die van het totaal van de begroting.

918. De ruimte die ontstaat door het, door de Raad te realiseren, achterblijven van de landbouwuitgaven kan worden besteed voor nieuw be-

leid. Dit kan ook worden gefinancierd uit de ruimte die ontstaat door bestaand Europees beleid te schrappen of doordat het in de plaats komt van bestaand nationaal beleid, waarvan de financiering dan naar de EG wordt overgeheveld. Dit houdt echter tevens in dat op het Europese Parlement een evenredig zwaardere verantwoordelijkheid rust om die kosten tegenover de belastingbetaler te verantwoorden. Daarbij kan het Europese Parlement zich niet onttrekken aan de financieel-economische realiteit zoals die door de ministers van Financiën van de lidstaten aan het begin van de begrotingsprocedure passend dient te worden gepresenteerd.

919. Belangrijke bezuinigingen kunnen voorts worden bereikt door de uitvoerende organisatie van de EG efficiënter te maken. Daarbij dient o.a. aandacht te worden besteed aan het aantal ambtenaren van de EG, de wijze en de plaats van vergaderen etc. Bij de aldus nagestreefde sterkere doelmatigheid van het uitgavenbeleid van de Gemeenschap past een strakke begrotingsdiscipline. Realisering daarvan biedt de voorwaarde, waaraan voldaan moet worden, om tot een verhoging van de BTW-afracht aan Brussel te kunnen komen. Een verhoging overigens, die nodig is wegens de toetreding van Spanje en Portugal tot de EG. Het onderscheid tussen verplichte en niet-verplichte uitgaven op de EG-begroting dient te worden opgeheven.

920. De begroting zal mede tot uitdrukking moeten brengen dat de EG niet alleen verantwoordelijkheid wil dragen voor de vooruitgang in de lidstaten maar ook voor de perspectieven van die landen in de wereld, die in welzijn en welvaart zijn achtergebleven. Er moet met kracht naar worden gestreefd, dat de EG als geheel voldoet aan de internationaal gestelde doeleinden op het gebied van de ontwikkelingshulp en de bestrijding van de honger in de wereld.

921. De vertraging in de ontwikkeling van de EG is voor een belangrijk deel te wijten aan de van het Verdrag van Rome afwijkende praktijk van besluitvorming en het dreigen met het gebruik van het vetorecht. Besluiten moeten als algemene regel met meerderheid van stemmen worden genomen en unanimiteit dient te worden beperkt tot een zo klein mogelijk aantal in het Verdrag voorziene onderwerpen, waaronder die met betrekking tot nieuwe leden of geheel nieuwe beleidsterreinen. Voor die laatste is differentiatie in het tempo van uitvoering aanvaardbaar.

922. De Europese integratie dient voorts met kracht te worden bevorderd door een versterking van de Europese instellingen en verbreding van hun werkterrein. In het bijzonder moeten (onder het plafond) de budgettaire en voorts de wetgevende bevoegdheden van het Europese Parlement

worden vergroot en moet de Europese Commissie krachtiger en met volledig gebruik van het toekomend initiatiefrecht optreden.

923. De werkdruk van het Hof van Justitie dient te worden verlicht door de instelling op korte termijn van een rechtbank van eerste instantie welke belast zal worden met de behandeling van ambtenarenzaken en zaken welke een uitvoerig onderzoek van de feiten vergen waaronder met name mededingingszaken.

924. Het ontwerp van een Verdrag tot oprichting van de Europese Unie, zoals dat is opgesteld door het Europese Parlement, geeft een goede aanzet voor die noodzakelijke versterking, die zonder aanvulling van de bestaande verdragen niet mogelijk is.

925. Langs die weg, of zo nodig via afzonderlijke besluitvorming, dient te worden bevorderd dat bij de volgende verkiezingen het Europese Parlement in alle lidstaten wordt verkozen volgens het stelsel van evenredige vertegenwoordiging.

926. Het gewicht van de EG in de internationale politiek kan dat van de som daarvan der afzonderlijke lidstaten overtreffen. Voorwaarde daarvoor is een substantiële versterking van de Europese Politieke Samenwerking. Nederland dient zich daarvoor in te zetten en in die samenwerking een actieve rol te spelen.

927. Het gemeenschappelijk paspoort zal alleen dan een rol kunnen spelen in de versterking van het Europese bewustzijn van de burgers, indien dat gepaard gaat met een - ook en vooral voor het gemeenschappelijk vervoersbeleid essentiële - openstelling van de interne grenzen en het wegennet van BTW- en andere barrières.

928. Een sterke stimulans bij de realisering van het Europa van de burger dient uit te gaan van een beleid, dat noodt tot kennismaking met de verscheidenheid aan culturen binnen de Gemeenschap en uitgaat van de noodzaak tot handhaving en versterking van de pluriformiteit. Daarbij moet worden benadrukt dat het patroon van deze culturele pluriformiteit een totaal andere is c.q. kan zijn dan het patroon van de grenzen van de lidstaten.

929. De totstandkoming van Europese televisie moet krachtig worden bevorderd, omdat deze het Europees besef kan bevorderen en kan bijdragen tot versterking van de elektronische en filmindustrie in Europa.

DE ANTILLEN

930. Nu de Status Aparte van Aruba met ingang van 1 januari 1986 een feit is geworden zal Ne-

derland al het mogelijke moeten doen om de Antillen van de vijf en Aruba bij te staan bij hun verdere staatkundige ontwikkeling.

931. Gezien de economische problemen hier en op de Antillen zal het voor ontwikkelingssamenwerking beschikbare bedrag meer dan in het verleden aangewend moeten worden voor de versterking van de economische structuur. Begrotingshulp wordt alleen in uiterste noodzaak gegeven en dan onder strenge voorwaarden.

ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

932. Doel van ontwikkelingssamenwerking is verzelfstandiging van mensen en landen. Ontwikkelingssamenwerking is een zaak zowel van solidariteit als van wederzijds politiek en economisch belang en gemeenschappelijke verantwoordelijkheid. Het ontwikkelingsbeleid moet steeds gericht zijn op de werkelijk behoeften van de ontwikkelingslanden en op de ontplooiing van het individu.

933. De omvang van de ontwikkelingsbegroting moet ten minste 1,5% van het netto nationaal inkomen blijven bedragen. De financiering van een deel van de hulpinspanning met kapitaalmarktmiddelen wordt in de komende kabinetsperiode teruggebracht.

934. Voortgaande verbetering van de kwaliteit en doelmatigheid van de ontwikkelingshulp - ook multilateraal - is van even groot belang als handhaving van de kwantiteit. Op grondige en deskundige voorbereiding, begeleiding, evaluatie en inspectie van projecten en programma's dient de nadruk te worden gelegd, evenals op goede financiële planning en controle. De financiële beheerssystemen moeten worden verbeterd. In gevallen waarin bilaterale hulp effectief is verdient deze voorrang.

935. Het ontwikkelingsbeleid dient te zijn gericht op directe armoedebestrijding en op duurzame verzelfstandiging van de economieën van de afzonderlijke ontwikkelingslanden. Aandacht voor ondernemerschap op lokaal niveau en hulp bij de opbouw van een brede onderwijsstructuur en van specifieke bedrijfsopleidingen zijn in dit verband van groot belang. Daarnaast dient ook het beleid op het terrein van de macro-economische betrekkingen met ontwikkelingslanden bij te dragen tot het bereiken van een betere en gelijkwaardiger positie van die landen in de wereld-economie.

936. Nederland dient te blijven bijdragen aan versterking van internationale organisaties op het gebied van de ontwikkelingssamenwerking, onder meer ter verbetering van de coördinatie van de hulp met andere donoren. Versterking van een

Europees ontwikkelingsbeleid blijft gewenst. Het Nederlandse aandeel in de bestedingen van internationale organisaties dient te worden vergroot.

937. Aan verbetering van de wereldvoedselvoorziening moet hoge voorrang worden gegeven, vooral door verhoging van de voedselproductie in de ontwikkelingslanden zelf en door verbetering van distributie en opslag. Zolang noodzakelijk dient - bij voorkeur te zamen met andere donoren - voedselhulp te worden verstrekt. Het oprichten van een voedselbank op Europees niveau is een waardevol instrument voor distributie van voedsel op wereldschaal.

Het geven of verlengen van ontwikkelingshulp zal extra kritisch moeten worden bekeken als blijkt dat ondanks de wetenschap daarover door ernstige ecologische verstoring van het natuurlijk leefmilieu het voedselarsenaal in relatie tot de bevolkingstoename door eigen optreden in gevaar komt.

938. Het beleid gericht op de beperking van de bevolkingsgroei in ontwikkelingslanden dient hoge prioriteit te krijgen. Daarbij dient te worden uitgegaan van het individueel recht op beslissing omtrent het al of niet krijgen van kinderen.

939. De Nederlandse ontwikkelingssamenwerking moet optimaal gebruik maken van de mogelijkheden van de Nederlandse economie en samenleving. Hiertoe is een intensieve wisselwerking nodig van de overheid met zowel het Nederlands bedrijfsleven als met andere particuliere organisaties, zowel bij de voorbereiding als bij de uitvoering van besluiten.

940. De maatschappelijke effecten van de ontwikkelingssamenwerking dienen zwaar te wegen. Van wezenlijk belang hierbij zijn de aanpak van het verstedelijkingsvraagstuk, goede gezondheidszorg en drinkwatervoorziening alsmede positieve verbetering van vrouwen.

941. Voor structurele armoedebestrijding en verzelfstandiging van de ontwikkelingslanden is de opbouw van een goede infrastructuur op het terrein van het onderwijs van buitengewoon belang. De Nederlandse inspanning daarbij dient te worden vergroot. Samenwerking met Nederlandse onderwijsinstellingen is daarbij essentieel. Het op peil houden van de voor ontwikkelingslanden relevante Nederlandse expertise is van groot belang.

942. Ontwikkelingssamenwerking dient niet plaats te vinden met landen waar ernstige en voortdurende schendingen van mensenrechten voorkomen, met uitzondering van hulp die rechtstreeks en controleerbaar de bevolking ten goede komt. Ontwikkelingssamenwerking moet actief ingezet worden ter verbetering van de mensenrechtensituatie in de landen waarmee wordt samengewerkt.

943. De ontwikkelingshulp aan Suriname kan pas worden hervat nadat in dat land concrete stappen zijn gezet tot herstel van de democratie en eerbiediging van de fundamentele mensenrechten.

944. Objectieve voorlichting inzake ontwikkelingssamenwerking blijft van belang. Deze dient te zijn gericht op de pluriforme Nederlandse samenleving en uitsluitend te gaan over de directe problematiek van ontwikkelingssamenwerking. Voorlichtingsactiviteiten mogen het Nederlandse buitenlands beleid niet verstoren. Wanneer de Nationale Commissie voorlichting en bewustwording Ontwikkelingssamenwerking (NCO) niet kan voldoen aan voorgaande vereisten wordt zij opgeheven en zal een andere vorm worden gezocht om tot objectieve voorlichting te komen.

PROBLEEMGEBIEDEN

945. De eerbiediging van de rechten van de mens laat in tal van landen te wensen over. Een gunstige ontwikkeling is het toenemend herstel van burgerrechten in enige landen in Zuid-Amerika. Helaas is dit nog niet aan de orde in het aangrenzende Midden-Amerika, dat voortdurende zorg oproept. Voor de problemen in Midden-Amerika dient te worden gestreefd naar een diplomatieke oplossing, waartoe met name het Contadora-proces dient te worden ondersteund. Nederland dient zijn inspanningen hierbij vooral te kanaliseren via de Europese Politieke Samenwerking. Veel aandacht moet gegeven worden aan de sociaal-economische aspecten van de Middenamerikaanse problematiek.

946. De onafhankelijkheid van Afghanistan dient te worden hersteld. Alle troepen van de USSR behoren Afghanistan te verlaten. De vluchtelingen moeten naar hun land kunnen terugkeren. Het Afghaanse volk zal dan in vrijheid een nieuwe regering moeten kunnen kiezen. Een politieke regeling van de oorlog zal de instemming moeten hebben van de Afghaanse vrijheidsstrijders. Nederland dient de hulp aan vluchtelingen en andere oorlogsslachtoffers te vergroten. Ons land moet in het Oost-West overleg voortdurend op beëindiging van de interventie aandringen. Zolang deze wrede oorlog voortduurt is geen vergaande ontspanning van de betrekkingen met de USSR mogelijk.

947. Ons land dient zich in samenwerking met onze partners in de diverse daartoe aangewezen fora actief op te stellen t.a.v. een eerbiediging van de rechten van de mens in alle landen van de regio Indo-China. De militaire confrontatie door Vietnam en de onderdrukking van de bevolking in diverse landen in de regio zijn een voortdurende bron van vluchtelingen en dienen te worden tegengegaan. Nederland zet zich in voor een herstel van de soevereiniteit van alle staten in de regio en in het bijzonder van Cambodja.

948. Liberalen veroordelen elke vorm van rassendiscriminatie en onderdrukking. Samen met de Westelijke partners streeft Nederland daarom naar beëindiging van het apartheidbeleid in Zuid-Afrika langs vreedzame weg. De huidige ontwikkeling baart grote zorg. In samenwerking met de partners wordt daarom getracht invloed op Pretoria uit te oefenen met als doel: het vreedzaam tot stand komen van gelijkberechting van en toekenning van het staatsburgerschap aan de niet-blanke bevolkingsgroepen. Contacten met personen, groepen en organisaties in Zuid-Afrika die dit doel nastreven worden geïntensiveerd. *Economische drukmaatregelen vormen op zichzelf geen doeltreffend middel om het Zuidafrikaanse bewind tot beëindiging van het huidige stelsel te brengen.* Dit geldt in het bijzonder voor eenzijdige economische maatregelen van een enkel land. Nederland draagt naar vermogen bij tot een spoedige regeling van het vraagstuk-Namibië, waardoor de Zuid-afrikaanse aanwezigheid in dit gebied kan worden beëindigd.

949. Alle staten in het Midden-Oosten hebben recht op een bestaan binnen veilige en internationaal erkende grenzen. Dus ook de Arabische staten dienen het bestaansrecht en het voortbestaan van Israël te aanvaarden en dit door uitdrukkelijke verklaringen te erkennen. Voor het bereiken van een vredesregeling en de bepaling van de wederzijdse grenzen (in de geest van VN-resolutie 242) dienen de nabuurstaten met Israël onderhandelingen te voeren. Een uiteindelijke vredesregeling moet rekening houden met Palestijnse verlangens, waarbij de veiligheid van Israël niet mag worden aangetast. Aanvaarding van de PLO als medenonderhandelaar kan pas plaatsvinden, als zij werkelijk afziet van terreurdaden en haar doel - Israël te vernietigen - heeft opgegeven.

950. Gestreefd wordt naar vreedzame en stabiele verhoudingen in het gebied van de Golfstaten mede wegens hun belangrijke plaats in de olievoorziening.

951. Ons land bevordert met betrekking tot het Midden-Oosten een op alle hierboven omschreven doelen gericht beleid in Europees verband, dat tot stand komt na diepgaand overleg met de VS.

952. Het grootste aaneengesloten gebied waar sprake is van een voortdurende en een ernstige schending van de mensenrechten wordt gevormd door het Oostblok. De Oostbloklanden dienen gehouden te worden aan de VN-verdragen over mensenrechten en aan de Slotakte van Helsinki. Ons land stelt zich daartoe actief op in alle daarvoor geschikte fora.

VREDE EN VEILIGHEID

953. Het proces dat in gang is gezet door de akkoorden van Helsinki vormt een graadmeter voor de verhoudingen tussen Oost en West. Voor behoud van vrede en veiligheid dienen deze akkoorden te worden nageleefd. De positie en rol van de burgers, de veiligheid en met name de vrije communicatie tussen landen en volkeren zijn van belang voor duurzame vrede en veiligheid.

954. In het beleid voor vrede en veiligheid zal de hoogste voorrang moeten worden gegeven aan het bevorderen van *wederzijdse wapenbeheersing en wapenbeperking* en aan het verminderen van de afhankelijkheid van kernbewapening.

955. De nadruk van onze defensie-inspanning zal moeten liggen op een moderne conventionele bijdrage, mede van belang om de afhankelijkheid van kernwapens te verminderen. *Moderne technologieën dienen positief tegemoet getreden te worden.* Zij vormen een belangrijke bijdrage in de verbetering van het defensievermogen van het westerse bondgenootschap met conventionele middelen, waardoor een wezenlijke bijdrage wordt geleverd aan het streven naar vermindering van afhankelijkheid van in het bijzonder kortere-dracht-kernwapens.

956. De VVD gaat accoord met het onderzoek naar de verdediging tegen kernraketten zoals beoogd door het Strategisch Defensie Initiatief (SDI) van de VS. De onderzoekresultaten zullen te zijner tijd beoordeeld moeten worden aan de hand van de volgende criteria: - kan het de stabiliteit in de krachtsverhoudingen bevorderen; - is het effectief; - is het betaalbaar; - kan het tweezijdige vermindering van kernwapens vergemakkelijken; - kan het de veiligheid van West-Europa verhoggen?

Het zal nog tot begin van de jaren negentig duren voordat duidelijk is of aan deze criteria kan worden voldaan.

957. Het lidmaatschap van de NAVO is de hoeksteen van ons veiligheidsbeleid. Dit lidmaatschap eist van ons land de bereidheid loyaal zijn aandeel in de verdediging van het Westen te nemen. Daartoe behoort uitvoering van het besluit van 1 juni 1984 inzake kruisvluchtwapens. Eenzijdige vermindering van de Nederlandse defensie-inspanning of eenzijdige ontwapening wordt met kracht van de hand gewezen. De VVD streeft naar verantwoorde wapenbeheersingsafspraken tussen Oost en West op alle terreinen.

958. Binnen de NAVO en andere internationale organisaties zoals bijv. de WEU moet Nederland streven naar een stelsel van betekenisvolle politie-

ke consultaties op een ogenblik, dat het beleid nog niet is vastgelegd.

959. Biologische en chemische wapens dienen wereldwijd te worden uitgebannen. Zolang dit niet het geval is dienen de Nederlandse strijdkrachten adequaat tegen deze wapens beschermd te worden.

Teneinde het hoofd te bieden aan het toenemend internationaal terrorisme, de drugshandel en de wapensmokkel, dient het werk van de nationale inlichtingen- en veiligheidsdiensten niet alleen nationaal te worden geïntensiveerd maar ook over de grenzen heen, terwijl daarnaast zeer grote aandacht moet worden besteed aan opleiding en uitrusting van parate terreurbestrijdingsseenheden.

DEFENSIE

960. Voor een wezenlijke bijdrage van ons land aan het Westelijke bondgenootschap dienen de Nederlandse strijdkrachten over de nodige middelen te beschikken om hun taak in NAVO-verband te kunnen vervullen. Daartoe is ook de met de bondgenoten overeengekomen reële groei van de defensie-inspanning met 3% per jaar nodig. Voorts dienen de Nederlandse strijdkrachten te zijn voorzien van de noodzakelijke uitrusting om aan andere defensietaken (zoals VN-taken) tegemoet te kunnen komen.

961. De NAVO-bondgenoten moeten hoge prioriteit geven aan standaardisatie van materieel en uitwisselbaarheid van onderdelen. Naast de bestaande NAVO-procedures dienen nationale procedures op elkaar afgestemd te worden, zodat operationele samenwerking van militaire eenheden zowel organisatorisch, administratief als logistiek zonder problemen kan geschieden.

962. In de zogenaamde two-way-street dienen de VS tot aanschaf van door de Europese landen gezamenlijk geproduceerd materieel. Daartoe is het nodig dat de Europese bondgenoten samenwerken.

963. De Europese samenwerking in de Independent European Programme Group (IEPG), Eurogroep en West-Europese Unie dient op elkaar te worden afgestemd en verder te worden uitgebouwd. Aanschaf van Europees defensiematerieel dient echter niet voort te komen uit eenzijdige opstelling, waardoor de militaire noodzaak en de eisen van kwaliteit en betaalbaarheid worden veronachtzaamd.

964. Bij investeringsbeslissingen moet rekening worden gehouden met standaardisatie en Europese samenwerking, naast militaire noodzaak, financiële haalbaarheid en nationale industriële betrokkenheid. Tevens moeten bij de besluitvorming de consequenties voor het personeel en de

exploitatie worden betrokken.

965. De civiele verdediging dient verder te worden ontwikkeld en te worden geïntegreerd in het huidige veiligheidsbeleid. De afstemming in het kader van het staatsnoodrecht, van de diverse bevoegdheden, dient reeds in normale omstandigheden te zijn geregeld.

966. De dienstplicht moet behouden blijven als maatschappelijke basis voor de krijgsmacht. Andere dienstplichtstelsels dan het huidige verdienen nadere studie, waarbij eveneens de dienstplicht voor vrouwen kan worden betrokken. In principe moeten alle militaire functies voor vrouwen openstaan. Daartoe zal de integratie van de vrouw in de krijgsmacht met voortvarendheid worden gerealiseerd.

967. Beroepsmilitairen die zich niet loyaal ten opzichte van aan hen gestelde taken willen of kunnen opstellen dienen de consequenties hieruit te trekken.

968. Door de operationele taak van de krijgsmacht worden aan de militairen eisen gesteld, die een specifieke positie rechtvaardigen. Deze operationele taak kan alleen dan worden uitgevoerd indien grote aandacht wordt besteed aan opleiding en motivatie van het personeel. De rechtspositie van het militaire personeel dient te worden verbeterd en een rechtvaardiger beloning te worden verwezenlijkt. Dit geldt eveneens voor gewezen militairen. Er dient te worden gezocht naar mogelijkheden om door dienstplichtigen tijdens de dienstplicht opgelopen maatschappelijke achterstand op evenwichtige wijze te compenseren.

969. Voortdurende toetsing van de defensieorganisatie aan de criteria: decentralisatie, deregulering en het tegengaan van bureaucratisering, is van groot belang. Dit moet leiden tot een grotere doelmatigheid en doeltreffendheid. Het inschakelen van onafhankelijke deskundigen kan daartoe een middel zijn. De centrale organisatie van het departement wordt versterkt als bestuurshulp voor de politieke leiding.

BIJLAGE:

GLOBALE KWANTIFICERING VVD-VERKIEZINGS-PROGRAMMA 1986-1990

Aangepaste versie na vaststelling van het verkiezingsprogramma door de 72e algemene vergadering van 17 en 18 januari 1986.

I. VERONDERSTELLINGEN:

1. reële groei nationaal inkomen (NI)	: 2% per jaar
2. inflatie	: 2% per jaar
3. endogene daling van de collectieve uitgaven*	: 3,5% NI gehele periode
4. endogene daling van de niet-belasting-ontvangsten incl. aardgas*	: 3,5% NI gehele periode
5. financieringstekort gehele overheid 1986	: 7 à 7,5% NI
6. mutatie loonvoet markt- en trendsector**	: 2% (incl. incidenteel) per jaar.
7. toeloop op de arbeidsmarkt (van 200.000 arbeidsjaren in de gehele periode)	: tenminste opgevangen d.m.v. arbeidsduurverkort-
ing, deeltijdarbeid, VUT en jeugdwerkplannen
8. WIR wordt omgezet in vervroegde afschrijving en investeringsaftrek (VAIA) c.q. verlaging werkgeverslasten	: met gelijkblijvend netto-profijt voor het bedrijfs-
leven.
9. beleidsintensiveringen*** (van 2 à 3 mld in de gehele periode)	: financiering door herschikking van lopende uitga-
ven (zoveel mogelijk op hetzelfde begrotings-
hoofdstuk)

II. DOELSTELLINGEN:

1. verlaging collectieve lastendruk (incl. omzetting WIR in VAIA etc.)	: 1% NI per jaar
2. verlaging financieringstekort gehele overheid (incl. sociale verzekeringen)	: 0,75% NI per jaar

* conform Miljoenennota 1986 tabellen 5.3.2 en 5.3.3; endogene daling collectieve uitgaven is inclusief opbrengst stelselwijziging sociale zekerheid (ca. 2 mld in 1990)

** conform Miljoenennota 1986

*** met name: uitgaven ter versterking rechtsorde/politie; plannen ten behoeve van langdurig werklozen; uitbreiding leerlingwezen/beroepsonderwijs; beleid ten gunste van midden- en kleinbedrijf/landbouw

III. COLLECTIEVE UITGAVENONTWIKKELING:

verlaging collectieve uitgaven* (excl. omzetting WIR in VAIA etc.) : 2% NI per jaar**

IV. OMBUIGINGSTAAKSTELLING 1986-1990:

1. Financiering van de doelstellingen	
- verlaging collectieve lasten	: 4% NI***
w.v.:	
- verlaging belastingen en premies voor de burger	: 1,5% NI
- endogene daling binnenlands aardgas als collectieve last voor de burger	: 0,75% NI

- endogene daling vennootschapsbelasting op niet-belasting-middelen : 0,75% NI
- omzetting WIR in VAIA etc. : 1% NI
- endogene dalings overige niet belastingmiddelen : 2% NI
- verlaging financieringstekort gehele overheid (incl. SV) : 3% NI****

- daling totaal collectieve inkomsten : 9% NI

2. Verlaging van de collectieve uitgaven
- endogene daling van de collectieve uitgaven : 3,5% NI
 - omzetting WIR in VAIA etc : 1% NI
 - ombuigingstaakstelling VVD-programma (saldopost) : 4,5% NI

- daling totaal collectieve uitgaven : 9% NI

3. Benodigde ombuigingen
bedragen derhalve 4,5% NI= 18 à 20 mld

4. De daardoor geschapen **financiële ruimte** wordt als volgt aangewend:

- 12 mld voor reductie financieringstekort gehele overheid (incl. SV)
- 6 à 8 mld voor belasting- en premieverlaging voor de burger

* als resultante van de doelstellingen II,1 en II,2 bij de gemaakte veronderstellingen

** met als resultaat een collectieve uitgavenniveau van 60% NI of minder in 1990

*** een mogelijke 0,5% hogere economische groei geeft een extra ruimte van 4 à 5 mld (1 à 1,5% NI) in 1986-1990, die geheel benut zal worden voor verdere verlaging van de belastingen en premies van de burger

**** dit maakt een daling van de rentevoet mogelijk tot 5,5% à 6% in 1990

V. INVULLING OMBUIGINGSTAAKSTELLING 1986-1990:

1. Sociale zekerheid*

- bevroezing wet aanpassingsmechanisme (WAM),
- verhoging toegangsdrempel WAO, woonland-beginsel en afschaffing rangorde kinderbijslag : 3 à 4 mld

2. Bestrijding fraude/oneigenlijk gebruik

- in de sfeer van belastingen, uitkeringen en subsidies (o.a. door invoering SOFI-nummer) : 3 mld

3. Personeel collectieve sector

- 2% per jaar volumebeperking rijkspersoneel (uitgezonderd rechtsorde en militair-personeel): 0,5 à 1 mld
- 2% per jaar volumebeperking personeel lagere overheden: 1 mld
- aanpassing pensioenpremieafdracht overheid als werkgever i.v.m. actuariële verbetering ABP: 1,5 à 2 mld

- totaal : 3 à 4 mld

4. Volksgezondheid

- de in de meerjarencijfers begrepen volumestijging van 1% wordt omgezet in een volumedaling van 1%; meer efficiënte bedrijfsvoering door bud-

gettering; reconstructie ziekenfondswet en
AWBZ; schoning verstrekkingenpakket zieken- : 3 mld
fondswet

* de koopkracht van de uitkeringsgerechtigden kan door de beoogde collectieve lastenverlichting (bij de gemaakte veronderstellingen, d.w.z. 2% groei) gewaarborgd worden

5. Rijksbegroting

- Onderwijs en Wetenschappen

vermindering van de meerjarenraming met 1% p.j. samenhangend met de demografische ontwikkeling (onder meer sterkere aanpassing personeelsvolume in verband daarmee; intensivering profijitgedachte; vermindering inkomenssubsidies) 1 mld

- Volkshuisvesting

aanpassing van de meerjarencijfers in samenhang met verzadigingsverschijnselen in de gesubsidieerde woningbouw (vermindering woningwetkredieten, object- en subjectsubsidies): 1,5 mld

- Verkeer en Waterstaat

intensivering profijitgedachte in het openbaar vervoer in combinatie met aanpassing diensten aan het reizigersaanbod: 0,5 mld.

- Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (WVC)

intensivering profijitgedachte in maatschappelijke dienstverlening en sociaal-cultureel werk; 2% per jaar volumebeperking personeel gesubsidieerde instellingen (uitgezonderd personeel bejaarden- en gehandicaptenzorg): 0,5 mld

- Economische Zaken

uitdunnen en stroomlijnen van de financiële instrumenten; afstoten van staatsdeelnemingen en kredieten: 0,5% mld

- Alle departementen

voortzetting heroverwegingen vermindering open-einde-regelingen door effectieve budgettering en andere maatregelen; meer efficiënte bedrijfsvoering via verscherpte budgettering; privatisering van overheidstaken die evengoed of beter door de particuliere sector uitgevoerd kunnen worden: 2 mld

- Totaal ombuigingen Rijksbegroting : 6 mld

6. Totaal ombuigingen collectieve sector : 18 mld à 20 mld*

* Doorrekening door het CPB leert (op basis van de endogene ontwikkeling conform de CPB-opvatting) dat er in de VVD-opstelling een overdekking zit van ca. 3 mld (0,75% NI) voor de gehele periode. Deze overdekking vormt een extra zekerheid bij eventueel minder gunstig uitvallende veronderstellingen (zie 1.6; 1.7 en 1.9.)